
3 1761 07457971 5

J. B. C. Watkins

DANSKE DIGTERE.

CHARAKTERBILLEDER

AF

GEORG BRANDES.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

GRÆBES BOGTRYKKERI

1877.

Perseverando.

FORORD.

Paa een Gang udgiver jeg i disse Dage to Bidrag til det danske Aandslivs Historie i indeværende Aarhundrede: en kritisk Fremstilling af Søren Kierkegaards Forfattervirksomhed og denne lille Samling Charaktertegninger af danske Digtere. De Forelæsninger, som ligge til Grund for det første af disse Skrifter, have allerede før dets Udgivelse været Gjenstand for en meget ordrig Opposition, dette andet kan maaskee vente at blive opfattet som «fredelige Blade».

Denne Bog indeholder fire hinanden ikke uvedkommende Studier, som ikke blot behandle de fire Personligheder, Overskrifterne nævne, Carsten Hauch, Ludvig Bödtcher, Christian Winther og Frederik Paludan-Müller, men som tillige sammenlignelsesvis

skitsere Billedet af andre fremtrædende Digteraander i vor Literatur. Man vil her finde Oehlenschläger, Staffeldt, Heiberg, Aarestrup, Hertz, Blicher omtalte og belyste.

Denne Bog slutter sig nær til mit Skrift *Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Literatur*, Afhandlingen om Hauch forholder sig nøie til dettes anden Del, *Den romantiske Skole i Tydskland,* Afhandlingen om Winther svarer paa lignende Maade til dets fjerde Del, *Naturalismen i England*; Hauch og Winther det er henholdsvis Romantik og Naturalisme paa Dansk.

En dansk Forfatters Fremstilling og Analyse af danske Digtere har imidlertid adskillige Betingelser forud for hans Skildring af fremmede Landes Litetur og Poesi, dels den fuldstændige Indsigt i det Sproglige, som man kun besidder overfor sit eget Modersmaal, dels den medfødte Fortrolighed med de sociale og literære Forhold, hvorunder Digteren har skrevet. Hertil kommer i dette Tilfælde for mit Vedkommende, at jeg med egne Øine har seet de Digtere, jeg skildrer, at jeg med een Undtagelse har kjendt dem personlig, de to af dem endog meget længe og nøie. Jeg har derigjennem mangen nyttig Commentar, og naar jeg nu og da

har optegnet en og anden tilsyneladende maaskee altfor ubetydelig Anekdote, saa er Aarsagen ikke blot den, at slige Smaatræk engang i Fremtiden kunne faae et Værd, de ikke have nu, men ogsaa den, at det lille Træk har forekommet mig at være Symptom paa Charakteregenskaber af Betydning.

Skjøndt denne Bog mere behandler Personligheder end Ideer og Strømninger i Literaturen, søger den dog at gjøre Rede for Tidsaandens Udviklingsgang. Den forsøger at opklare, hvilke poetiske Tendenser der have vist sig ufrugtbare og hvilke der have sat varig Frugt. Den godtgjør ved Exempler, at det ikke er nogen Tilfældighed, naar den naturalistiske Poesi har slaaet igjennem, medens Digternes romantiske og metafysiske Forsøg ikke i samme Grad have formaaet at slaae Rod i Folket.

Bogen dreier sig om fire af de sex høit vurderede Digtere, som ere blevne Danmark berøvede i Aarene 1872—76. Den femte af dem, H. C. Andersen, havde jeg andensteds behandlet saa vidtløftigt, at jeg ikke vilde vende tilbage til ham. Den sjette, N. F. S. Grundtvig, kunde jeg ikke skildre i saa snæver en Ramme. Tre af

disse Mænd bleve mere end 80 Aar gamle, den fjerde naaede næsten de 70. Det er da ikke moderne Aander, som denne Bog charakteriserer. Det er Aander, som i mere end een Henseende stod det i streng Forstand moderne Aandsliv fjernt. Den søger at vise, at det Bedste og Blivende hos dem ikke var det, som fjerner dem fra den nye Tid, men det som udgjør deres Slægtskab med den.

Kjøbenhavn, i Marts 1877.

G. Brandes.

INDHOLD.

Carsten Hauch.

(12te Mai 1790—4de Marts 1872.)

I.

Den, som en Sommerdag i Aaret 1805 paa en bestemt Tid var gaaet over Langebro, havde jevnlig kunnet være Vidne til den Scene, at en halvvoxen Dreng, ledsaget af sine Kammerater, seilede ud til en gammel Chinafarer, der laae noget ude i Vandet, klædte sig af, klatrede op i Tougværket til en Høide af omtrent 34 Fod og fra denne Høide sprang ned i Vandet, hvor han da viste sig som en fortræffelig og lidenskabelig Svømmer. Denne Dreng var den unge norske Skolediscipel Carsten Hauch, og den Forvovenhed og Ubesindighed, hvorom dette Træk vidner, var betegnende for hans Charakter.

[illegible] efter traadte den samme Dreng en Dag ind i Consistoriums Forsamling og anmodede Professorerne om undtagelsesvis at tillade ham, skjøndt Skoledreng endnu, at træde ind i Studen-

tercorpset for at deltage i Udfaldene fra Kjøbenhavns Volde mod den engelske Hær. Det blev ham forment; han gik da ind i Livjægercorpset og viste trods sin Ubehjælpsomhed en saadan Kjækhed, at han paa given Opfordring var den Første, som sprang frem af Geleddet for at melde sig til Spioneri saa nær den engelske Leir som muligt. Den Nat, da Frue Kirke brændte, udførte han med to Andre dette Hverv, hvortil han, fremfusende som han var, visselig var lidet skikket, og den Dødsforagt, som denne Adfærd røber, og som ikke er mindre smuk, fordi den gaaer i Følge med en vis Uskjønsomhed i Vurderingen af egne Anlæg, udmærkede altid Hauchs Charakter. Man kan uden Overdrivelse sige om Hauch, at han ikke kjendte til Dødsfrygt hverken som Yngling eller som Mand. Som ungt Menneske udfordrede han uden Betænkning til alvorlig Duel en Officeer, af hvem han med sin strenge Æresfølelse mente sin Søster fornærmet, og det skjøndt hans Følelser overfor denne Søster iøvrigt vare alt Andet end varme — det er nok at sige, at hun var Modellen til Veronika i *Guldmageren* og til Ulrikka i *Søstrene paa Kinnekullen* —, og da han som Olding laa syg i Rom og da hans Hustru paa hans Opfordring til ærligt og oprigtigt at sige ham, om hun mente denne Sygdom vilde føre til Døden, maatte besvare dette Spørgsmaal med Ja, foer der en Glædesstraale over hans Ansigt og et Udbrud af Henrykkelse undslap ham. Han havde længe været fortrolig

med Dødstanken, og den indjog ham ikke den fjerneste Frygt.

Hauch besad et overordenligt Mod, ikke som man i Almindelighed rosende siger det om en Mand, det koldeste Mod, nei omvendt, det begeistrede, det enthusiastiske Mod. Det dybestliggende Træk i hans hele Sjæleliv var Begeistring. Denne Begeistring stemplede alle hans Foretagender, fordi den først havde stemplet og formet alle hans Egenskaber. Blandt disse gav den hans Mod dets Charakter. Det begeistrede Mod staaer i Ærens Tjeneste, og Hauch var en af de ærekjæreste Naturer. Men Æren er et dobbeltsidigt Væsen. Den er dels Individets eget Ideal og egen Norm, dels er den Noget, som Individet modtager udenfra, fra de Andre. Der var i Hauchs Charakter stærke Spor af denne Dobbeltsidighed. Den hensynsløse Voven gik paa den besynderligste Maade Haand i Haand med en uafladelig Hensyntagen til Andres Dom, det vil sige til Æren som vedtaget conventionelt Begreb.

Det mest gribende Exempel paa denne sjælelige Blanding fremtraadte i Hauchs Liv under det lange skrækkelige Sygeleie i Italien, der blev saa skjæbnesvangert for ham. Da det under den pinlige Sygdom viste sig, at en Amputation var uundgaaelig, besluttede Hauch, der med sit unge Blod ikke kunde tænke sig Tilværelsen som udholdelig efter en saadan Lemlæstelse, bestemt at skille sig

af med Livet. Men i sin Bekymring for at man skulde sige om ham, at det var Frygt for Amputationens Lidelser, som havde indgivet ham dette Forsæt, besluttede han tillige at udstaae Amputationen, saa at vente en sex Uger, til Saaret var lægt, og saa først at skride til Handling. Denne bizarre og heltemodige Beslutning fastholdt han. Sex Uger efter hin kvalfulde Dag trykkede han en Pistol af mod sit Hjerte, men Skuddet gik feil, og Kuglen blev skaaret ud af Ryggen. Han bevarede Arret deraf til sin Død. Med sit religiøse Sindelag troede han i Begivenhedens Udfald at see en Indgriben af høiere Magter og forsøgte ingen Gjentagelse.

Det er ikke nogen Overdrivelse at sige, at den Sygdom, som endte med den unge kraftige Mands Forvandling til Krøbling, er den afgjørende Hændelse i Digterens Liv. Allerede naar man læser de Akter af *Bajazet,* der ere forfattede før Amputationen, finder man tydelige Spor af den stakkels Syges Forfærdelse for hvad der forestod:

Namahran.

Min Herre, Du er altfor heftigt nu
Bevæget. Det var venteligt; thi vildt
Naturen krymper sig, hver Muskel skjælver,
Saasnart Chirurgen med sin skarpe Jerntang
Er nødt at gribe Nerven i det ny
Og friske Saar.

og paa endnu mere hjertegribende Maade har Erindringen om det Udstaaede spillet ind med i den saarede Kasimirs Ord og Skjæbne i Romanen *En polsk Familie.* «Jeg vidste ikke, at der var slige Smerter til; jeg har dog ikke frygtet, naar Kuglerne hvislede om mig; mit Hjerte slog utaalmodigt, hver Gang Stridshingsten vrinskede, Død og Fare skrækkede mig aldrig; men saaledes at sønderrives levende! — O Ingen veed, hvad det vil sige, uden den, som har gjennemgaaet det. Naturen gyser under Kniven, hver Nerve skjælver, siger jeg Dig. — Ak, og naar nu den uhyre Smerte er overstaaet, da mærker man snart, hvorledes alle Livsaander bedrøves over det uhyre, uerstattelige Tab. Sjælen føler da vel, at alle Livets Blomster ere visnede, at den evige Smertes Udtryk aldrig mere skal bortvige fra Kinden, at den Sommerfugl, der brændte Vingerne, nu ingen Del mere har i Livets Glæder, ingen Trøst har tilbage uden den, som Døden skjænker. — De Andre visne langsomt, det ene af deres Haar bliver graat efter det andet, den ene Rynke kommer langsomt efter den anden, og de mærke neppe, hvorledes Sommeren overgaaer i Høsten, de har Tid til at vænne sig til Vinteren, før den frembryder, og huske neppe meer, at det engang har været Foraar; jeg derimod, jeg var i det ene Øieblik frisk og blomstrende, og i det næste en sønderknust Orm, der kun skilles fra Ormen paa Marken ved det For-

trin, at den kan føle Smerten stærkere.» — I Efterskriften til Czernims Brev hedder det saa: «Da Opvarteren var borte, krøb han, rimeligvis med stor Anstrengelse og Smerte, hen og greb en ladt Pistol og skjød sig lige ind i Hjertet».

For at have en Idee om hvad Mennesket og Livet er — siger M. Graindorge — maa man selv være gaaet til Selvmordets Rand eller Afsindets Tærskel, i det Mindste een Gang. Hauch havde Betingelsen for at danne sig en Livsanskuelse. Naar man blandt hans Oversættelser af tydske Digte ogsaa finder Goethes fortvivlet-letsindige »Ich hab' meine Sach' auf Nichts gestellt, juchhe!» vil man maaskee i første Øieblik undres over, at netop Hauch har følt sig fristet til at sætte sig ind i dette Digts blandede Stemning og lade det finde Gjenlyd i sin Sjæl; men man vil forstaa det, naar man støder paa Verset:

Jeg vendte mit Sind og i Kampen drog,
Hurra!
Vi strede med Kjækhed og Fjenden slog,
Hurra!
Vi fulgte ham efter, jeg var ei sen,
Da knalded et Skud bag Skovens Gren,
Og ak! jeg misted mit Ben.

Kun saaledes — saa aldeles upersonligt, med en saa rørende Blidhed træder i Hauchs Frembringelser denne Begivenhed frem. Hans Stolthed, hans Æresbegreb var af den Art, at det vilde

have været ham umuligt paa Byronsk Viis at drage den frem, at gjøre den til Midtpunkt for en Digtning. I *The deformed transformed* træder den bitre og anklagende engelske Digter ligesom selv op paa Scenen med sin Klumpfod og giver sin saarede Forfængelighed Lindring og Næring ved netop at blotte sin Vanførhed; Hauch følte sig, da han paa lignende Maade var bleven mærket, ikke som den Forurettede, men som den Sorgfulde. Til det opblussende, fremfusende Begeistringens Mod, der var det første oprindelige og positive Charaktertræk hos ham, traadte nu det andet, det erhvervede og negative Charaktertræk: Resignationen.

Saaledes formedes Charaktersiden af hans Væsen.

Skulde man troe det muligt? Paa den Tid, da Hauch kæmpede sine haardeste Kampe for en beskeden, men agtet Plads i Literaturen, og kæmpede paa den smukkeste Maade med den ene gode og værdifulde Bog efter den anden, blev endog denne hans Mangel paa Førlighed, denne hans saa rørende Ulykke anvendt som Vaaben imod ham, brugt som Spotteglose og Haansord. Hauch havde i et Svar paa en yderst nedsættende Kritik over *Vilhelm Zabern* i *Maanedskrift for Literatur* begaaet den Uforsigtighed at tale om et Slags afstumpede (ɔ: blaserte) Mennesker» som om dem, der var «allermindst egnede til at være Recensenter.»

Hertil svarer saa Recensenten, daværende Prof. C. Molbech, (hvis hele Tone bedst betegnes ved, at han stiller Hauch som Romanforfatter sammen med Johannes Wildt, ja endog erklærer ham, at han af denne vilde kunne lære Et og Andet) med at dreie Ordet «afstumpet» mod Hauch. Han siger: «Imod denne Argumentation er Springet i sig selv fra Isklumpen til de «afstumpede Mennesker», der pines af Begjærlighed efter at ærgre og kjede sig, en sand Bagatel. Jeg seer vel, det er atter mig, De tænker Dem ved et saadant forunderligt Dyr — skjøndt jeg Himlen skee Tak endnu ikke er afstumpet paa noget Lem [!] . . .» og et andet Sted: «Det er nu engang min Natur, at i Poesien gjør det Falske, det Affekterede, det i Ansigtets Sved Efterjagede og aldrig Opnaaede, det maniererede, Halsen brækkende Komiske, det hule, svulstige Tragiske og enhver forskruet, forskaaret, paa Hoved, Arme eller Ben «afstumpet», ligesom enhver tom og væsenløs Pap-Karrikatur, som man vil indsmugle i et Drama eller en Roman, og dèr lade gaae og gjælde for en virkelig levende Charakter — samme Virkning paa mig som i det fysiske Liv et Kvalmemiddel.*)

---

*) Kritiske Epistler til „Vilhelm Zaberns" Forfatter fra denne Bogs Recensent. Nr. 1 med en Tilskrift af Hunden Berganza. Kbhvn. 1835 Pag. 20 og 35. Det Udhævede udhævet i Texten.

Beskyldningen for her at have sigtet til Hauchs Legems-

Man seer, at Hauch end ikke i sit 46de Aar havde erhvervet sig den Respekt og den Betydning i Literaturen, der kunde befrie ham fra den Art Usømmeligheder i Angrebene paa ham, for hvilke det dannede Sprog ikke har noget Navn. Hvad der forklarer dette uden at undskylde det er en Egenskab hos ham, der umiddelbart følger af Grundelementet i hans Charakter, det Stridbare i hans Optræden, det opbrusende Oppositionelle, som fulgte af det Æresbegreb, der var hans Pligtbegreb, men som hyppigt paa Grund af en meget betydelig og

---

skade kom allerede 1835 frem i en „Forespørgsel“ i Kjøbenhavnsposten og blev af Prof. Molbech med Lidenskab afvist sammesteds den 23de Januar 1835, hvor det med Hensyn til Udlægningen af Ordet „afstumpet“ hedder:

„At Forfatteren eller Forfatterne, ei engang af Hensyn til Hr. Professor Hauch vilde undsee sig ved saa nedrigt og løgnagtigt et Paafund som dette: at jeg har villet „alludere til en legemlig Ulykke, som rammede Professor Hauch i Udlandet“ (Kjøbenhavnsp. S. 66) der, hvor jeg alene alluderer til en slet og udansk Brug af et dansk Participium i Prof. Hauchs „Anmærkninger“, kan ikke andet end bringe mig end mere til at beklage Forfatteren af Vilhelm Zabern, dersom han oftere skulde faae Forsvarere af den Art . . .“

Heraf sees, at Recensenten nødig har villet bære Skammen for en øieblikkelig Heftighed, han hurtigt har fortrudt; men heller ikke mere. At Ordet „afstumpet“ to Gange af ham er sat sammen med Ordene „Lem“ og „Ben“ gjør Bortfortolkningen umulig.

ikke altid berettiget Selvfølelse og en tilsvarende stor Mangel paa Evne til at see Stridspunktet fra Modstanderens Synspunkt antog en irriterende og lidet vindende Form.

II.

Thi Hauch var fra Først til Sidst en kæmpende Aand. Hele hans Ungdom og Manddom er een lang Kamp, Kamp for at faae Lov til at gaae sin egen Gang i Livet og følge sit Kald, Kamp i Literaturen for de Principer og Personer, der stode for ham som de berettigede og frelsende Magter, Kamp i Sjælens stille Værksted for at overvælde det gjenstridige Stof; thi var han end en Sværmer, saa var han dog ikke en om Kunstens Midler ubekymret Inspireret; han var en Sværmer, der attraaede stedse klarere Syner og som stræbte at skildre dem med stedse sikrere Haand. Den begeistrede Henrevethed hos ham var Et med den dybe Respekt for Skjønhed og Fornuft, der førte ham til ikke at skye den yderste Anstrengelse for at naae det ægte Udtryk og give Frembringelsen den fulde Form og de rette Forhold.

Hauch tilhørte som bekjendt en adelig og indflydelsesrig Familie. Han maatte som ung helt bryde med den, fordi han istedenfor at gaae Hofveien vilde give sig af med saa borgerlige og

uanseelige Sysler som dem, han valgte, Beskjæftigelser, der, som det lod sig forudsee, aldrig vilde føre ham til en høi Embedsmands Rang og Magt. Det var intet Mindre end Haan og Ringeagt, som han i den Anledning maatte lide. Hans egen Fader var yderst misfornøiet med ham, hans Onkel, den stolte og fornemme A. W. Hauch, vilde ikke mere anerkjende ham som Brodersøn og lod først paany høre fra sig, da Digteren allerede længe havde været gift og i Embedsstilling. *Vilhelm Zabern* var det, som da bragte Onkelen paa de Tanker, at han dog muligvis havde dømt for strengt, naar han havde betragtet Hauchs literære Forsøg som saa aldeles uværdige og intetsigende. — Det er charakteristisk for Hauch, et Vidnesbyrd om den stolte Indesluttethed, der var en af de smukkeste Egenskaber hos ham, at han aldrig offenligt har omtalt dette (saalidet som hint Selvmordsforsøg i Italien), end ikke i sin Biografi, hvor det Herhenhørende saa let og løselig berøres, at ingen Uindviet deraf kan danne sig en Forestilling om Omfanget af den Forurettelse, han maatte lide. Men i hans Poesi har denne Kamp efterladt sig Mærker, ja mere end det, den har afgivet ham hele Sujetter. Det lille Drama *Tycho Brahes Ungdom* handler ikke om Andet, end om den. Man kan stole paa, at mangt et Ord i de unge Adelsmænds Spot over Tycho, mangen daarlig Vittighed, som her er lagt i Munden paa en

Erik Brahe eller Rosensparre, er en Reminiscens af Ytringer, som Hauch i sin Ungdom selv maatte døie. Ogsaa han sagdes jo at beskjæmme sin adelige Slægt ved at hengive sig til «et tungsindigt og selsomt Skyggeliv»; ogsaa han var jo forelsket i Morgenstjernens Datter og skrev Vers til hende; ogsaa til ham blev det sagt: «Lad ham sætte et Blækhorn i sit Skjold!» Dog paa en langt dygtigere og mere poetisk Maade har Digteren benyttet disse smertelige Ungdomserindringer i *Robert Fulton*. Ingen, der har læst denne smukke og betydelige Roman, har sikkert glemt det gribende Indtryk, som det gjør, da under Fultons Prøvefart med Skibet den øieblikkelige Standsning indtræder. Enhver husker Indholdet af de følgende Linier: «I samme Øieblik hørtes der en gjennemtrængende Piben fra Landjorden. Fulton kastede et Blik derhen, og han saae da, at det var hans egen Fader, der endnu stod paa den steile Brink, og der holdt en Pibe til sine Læber, med hvilken han gav det første Signal til Udbrudet af den almindelige Forbitrelse.» Men Ingen har sikkert anet, i hvilken Grad disse Ord beroede paa noget personligt og direkte Oplevet.

Han satte da sin Krig igjennem, det vil sige, han tilkjæmpede sig Frihed til at begive sig ind paa en Bane, hvor nye Kampe ventede ham. Som bekjendt var Hauchs Navn et blandt de tolv, som udgjorde Tylvten — den Tylvt, der sendte Bag-

gesen hin pudserlige og ungdommelige Udfordring til latinsk Disputation om hans Principer som Kunstdommer, og denne hans lidenskabelige og begeistrede Optræden i Striden mellem Baggesen og Oehlenschläger udgjør hans Ungdoms egentlige Bedrift. Han har flere Gange, først i et Bidrag til Poul Møllers Biografi, senere i sin egen, skildret Betydningen af hint aandelige Hovedslag og paa det sidste Sted med en beundringsværdig Skarphed og Klarhed: «Dengang jeg gjorde Oehlenschlägers Bekjendtskab, siger han, var allerede Striden i fuld Gang og Baggesens Angreb havde næsten naaet deres Høidepunkt. Enhver, der mener, at det her kun gjaldt om en Kamp mellem to Digtere, har endnu slet ikke fattet Kampens Betydning. Det var (hvad den største Del af Publicum aldrig ret har begrebet) to Tider, to Udviklingsperioder, som kæmpede med hinanden. Begyndelsen laa temmelig langt tilbage, allerede dengang, da Steffens' Forelæsninger delte Publicum i to rigtignok i Antal meget ulige Partier, ja endnu tidligere, dengang det theologiske Facultet afgav sin Fordømmelsesdom over Werther, var Striden i sin Begyndelse tilstede. Det var med andre Ord en Kamp mellem det conservative Parti og Fremskridtspartiet, der her blev ført ikke paa den politiske, men paa den æsthetiske Valplads. Spørgsmaalet var. om den Aand, der var gaaet ud fra Goethe i Tydsk-

land og endnu langt tidligere fra Shakspeare i England og fra Calderon i Spanien, og der, vistnok tildels forvansket ved adskillige Udvæxter, ogsaa var kommen frem gjennem Romantikerne, skulde trænge frem i Norden, og der mødes med vore egne gamle Erindringer, eller om vi skulde nøies med vore sirlige Tulipanbede, som vi nu i en Rad af Aar saa pænt havde holdt i Orden, og om det var muligt at beskytte dem mod de rivende Strømme, der paa engang brød frem baade fra Syden og fra Norden.

«Oehlenschläger maatte nødvendigvis for alle dem, som ikke vilde lade sig indsnøre i den gamle snevre Form med dens forældede, magre Indhold, staa som en frelsende Magt i Poesiens Verden, han havde næsten ene udrettet det hos os, som flere mægtige Aander havde været om at udrette i Tydskland, han havde bekjæmpet de moderne, sneverhjertede og filistrøse Anskuelser, han havde aabnet vort Øie for det Romantiske i Middelalderen og for det Store i den forsvundne Heltetid, han havde ved Siden deraf ført de rigeste Skatte hjem fra Østen. Hvad var med Hensyn hertil de kritiske Indvendinger, man kunde gjøre mod en Del af hans mindre betydelige Arbejder! Man har sagt, at Alle de, der deltoge i hin Kamp, bleve mere eller mindre compromitterede derved: det kan være rimeligt; thi det var unge Mennesker, der kjæmpede, som ofte lode sig henrive af deres

Heftighed, som endnu ikke forstode at veie deres Ord, som mange Gange vare uforsigtige og gave Blottelser og overskrede det rette Maal; men de, som sade stille og ikke vilde røre en Finger i hin Kamp og slet Intet sagde, have de da ikke compromitteret sig, og det endnu grundigere end vi, naar de vare ligegyldige for det mest Betydningsfulde, der i hin Tid rørte sig, naar Kampen mellem den gamle og den ny Tid gik sporløst forbi dem. Det er vistnok sikrest at tie ved en saadan Leilighed, den, der tier, siger intet Urigtigt, han vækker heller intet Fjendskab, men er det ogsaa det Værdigste, er det ikke snarere en Synd imod Aanden i vort Indre, naar vi rolig kunne see paa, at den, der har begeistret og henrevet os og aabnet os en friere og herligere Udsigt i Aandens Rige, trædes i Støvet og forhaanes og bespottes? Er ikke denne store Forsigtighed og Frygt for at give Anstød, i det Mindste i Ungdommen, snarere at betragte som en Art Feighed, der ingenlunde fortjener Bifald eller Roes?»

Man seer, at Hauch overensstemmende med sit Naturel betragtede aaben Optræden i Striden som en Æressag. Til hans Følelse for selve Stridspunktets historiske Betydning kom hans Begeistring for Oehlenschlägers Personlighed, der snart antog en saa brændende og fanatisk Charakter, at den bragte ham til at forsvare selv

det hos Oehlenschläger, der mindst var et Forsvar værd. «Det var, sagde Hauch en Dag til mig, en sand Forlibelse: Alt, hvad Oehlenschläger skrev, skulde være godt. Var det end umuligt Altsammen lige godt, det skulde være det.» Han skrev til Forsvar for *Freias Alter* og for Oehlenschlägers *Reisebreve* den ene Brochure efter den anden. Hvad der heri alene har Værd er den dybe Forstaaen af Oehlenschlägers Genialitet og af Smaaligheden og Pedanteriet i den Kritik, for hvilken han var Gjenstand. Men det berører os nutildags pinligt, at see hele Sider af Angreb og Forsvar dreie sig om saadanne Ynkeligheder som, at Oehlenschläger etsteds har skrevet Strassburg med tz, hvorfor Baggesen har kastet sig over ham med den Erklæring, at han ikke paa Kortet har kunnet finde nogen By af dette Navn.

Hvad der med Hensyn til Hauchs Psychologi her synes mig interessantest er, at Indignationen under disse Stridigheder meddelte ham en Evne, som ellers var ham saa temmelig nægtet: den gjorde ham vittig, bidende vittig. Jeg sigter herved ikke til et nu forglemt Digt om Baggesen, som Hauch dengang lod indrykke i *Dagen,* helt sammensat af Baggesens halvtydske Udtryk — en Form, som siden saa ofte er bleven brugt (f. Ex. overfor Jacob Baden). Hauch erindrede i sin Alderdom ikke Mere deraf end Udtrykket: »høitpuklet med Visdom», og fortalte mig, at der i sin Tid var bleven udført Karrikaturmalerier derefter.

Med sit bløde Hjerte fortrød han som Olding bittert — det var hans Ord — at han i sin Ungdom var gaaet saa vidt imod Baggesen. Hvad der imidlertid er stor Opmærksomhed værd, det er det Digt: *Hunden til Maanen,* som Hauch i Aaret 1818 forfattede som Allegori paa Baggesens hele Adfærd. Det er en træffende og blodigt saarende literær Satire. Man gjennemlæse dette lille Mesterværk Linie for Linie, og man vil føle den rammende Snært i hvert Træk. Saaledes siger Hunden f. Ex.:

Ingen saa godt som jeg undervise Dig kan! thi jeg fatted
Kunsten fra Grund, jeg kan bringe Dig flux bortkastede Tørklæd,
Stokken igjen jeg henter i Vand og bærer forsigtig
Madkurven fyldt og bestjæler den ei, skjøndt gjerne jeg lysted.
Hvad forstaaer vel af Sligt, Ubehøvlede, Du i din Natglands?
Slikker Du Selskabets Spyt, naar Høfligheden det byder?
Kan Du kjækt Dig betvinge som jeg, der mig reiser paa to Ben,
Skjøndt min Natur er et firbenet Dyrs? Hvad eller forstaaer Du
Kunstig, paa lodne Poter, dramatisk en fransk Menuet at
Dandse til Pibernes Lyd? Deraf jeg roser mig dristig,
Skjøndt det kosted mangfoldige Prygl og Ærgrelse fuldtop.
Intet Du fatter af Sligt, Du svæver fantastisk i Luften;
Lunefuld kun i vexlende Glands, med foranderlig Skive.
Mig fastholder den klassiske Lænke, dens hellige Jernbaand
Daglig til Hundehuset, saa nær ved Gratiers Vaaning.

Endnu skarpere end Satiren i disse Linier er Parodien paa Baggesens *Nureddin til Aladdin:*

Var jeg af Avind syg, da neppe jeg før havde rost Dig;
Det har jeg gjort dog tilforn, erindrer Du vel, det var Vinter

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Selsomt faldt da dit Lys paa Sne, jeg løb over Sletten
Og mig behaged den Skygge, som sort jeg kasted i Maanskin,
Større jeg skued i Skyggen mig selv og roste Dig dengang.
Klog jeg raadte Dig da at straale ved Vinterens Tid kun,
At foragte den brogede Blomst med barnlige Lysglands,
Somren i Morgenland og det høistletsindige Foraar.
Du dog undveg enfoldig mig steds og fulgte mit Raad ei,
Men jeg berømte Dig end, og logred behændigt med Halen,
Bød Dig dale til Jord og sætte Dig frit ved min Side,
Broderskab jeg Dig ædel tilbød, og at skure din Skive
Med min behændige Svands og at lære Belysningens Kunst Dig.
Men Du ønsked til Broder mig ei, lod haant ad min Kunst og
Ad min behændige Svands; Sligt jeg tilgiver Dig aldrig.
Derfor et dagsky Murmeldyr jeg kalder Dig høit nu,
Ret en Drømmer i Sky, en Ildebrand-digtende Reiser.

Det er utvivlsomt ingen anden Magt end selve den Begeistring, der er det fremherskende Charaktertræk hos Hauch, som her har gjort ham saa klartskuende overfor sin Modstanders svage og

komiske Sider; det er ikke en almindelig Satire, der møder os her; det er en Pathos, der ytrer sig som Satire.

Den tredie og haardeste Kamp, ind i hvilken Hauch i sin Ungdom skulde blive kastet, var den, han bestod for at tilkjæmpe sig Overbevisningen om sit Kald. Han viste Oehlenschläger sine første Forsøg, og denne erklærede ham aabent, at han ikke troede, han var Digter. Dette var for Hauch en afgjørende Dom. Han brød af, og kastede sig nu syv Aar i Træk med største Iver over Naturvidenskaberne, især over Zoologien. Det er ofte fremhævet, først og sidst af Hauch selv, hvorledes under hans kritiske Sygdom i Italien Poesien vendte tilbage til ham som en Trøsterinde. Tildels heri laa det, at for Hauch blev Poesien mindre en Kunst end en Religion, ligesom han selv mindre blev en Digter end en af Poesiens Troende, dens Præst og dens Dyrker. Hans Digterkald bestod ikke i en medfødt Færdighed, men i en dyb og brændende Overbevisning om Betydningen af det at være Digter og om Høiheden af den Magt, der aabenbarer sig i den sande Digters Værk. Et stærkt Kald uden store Evner, en efter Fuldkommenheden og Skjønheden higende Aand, som Øiet og Haanden kun ufuldkomment tjente, det var, hvad han fra først af besad. Det var ikke, som det undertiden troes, den bestemte ydre Omstændighed, der aabnede hans Læber for Poesien.

Havde han levet i den jødiske Oldtid, var han bleven en Profet; han var af det Malm, hvoraf de gjøres. Men han, som i Mismod og Selvopgivelse havde ladet Digterkrandsen falde, maatte efter sin Natur med sin kjæmpende, stræbende Aand tilbageerobre den Blad for Blad. Det er ikke lykkedes ham at frembringe noget enkelt saa betydeligt og saa fuldendt Værk, at det alene vil bære hans Navn til sildige Slægter. Men han har til Gjengjæld lige ind i Oldingealderen vedblevet at frembringe Poesier, der langt fra at indeholde en Gjentagelse af tidligere udtalte Følelser og Forestillinger, meget mere bestandig viste hans Talent fra nye Sider og betegnede Erobring af nyt Terræn. Det er i sit 72de Aar, at han udgiver sine *Lyriske Digte og Romancer* med en saadan Perle som «Den vilde Jagt», og han var 80 Aar gammel, da han endnu havde Aandskraft nok til at levere en Samling af det Værd som *Nye Digtninger,* i hvilken enkelte Digte, saaledes f. Ex. det satiriske «En stor Samtidig» (hvortil en i hin Tid meget omtalt Kritiker afgav Motivet), eller den deilige Oversættelse af Longfellows «Livets Kvad», eller Digtet «En ung Piges Klage» viser, at den ildfulde Stræben i hans Indre bestandig bragte ham til paany at optage Kampen med det under hans Hænder noget gjenstridige Sprog, for at naae til en Klarhed og en Ynde, som han hverken tyve eller tredive Aar gammel for-

maaede at meddele sine Poesier. Ælde, hin Kjæmpekvinde, der i den nordiske Mythologi tvinger selv Styrkens Gud i Knæ, formaaede Lidet eller Intet over ham.

Hans Liv har ligesom afspeilet hans kunstneriske Udviklingsgang: Han fødtes i det høie Norden, i Norge og i en mørk og sludfuld Egn. Han døde i det Land, man pleier at betegne som Skjønhedslandet, og i den By, som mere end nogen anden er Kunstens By. Han vilde bestandig derned, han rastede ikke, før han fik sat Reisen i Værk, han følte en Trang til at gjensee Rom før sin Død. Trods Alderen og dens Svaghed naaede han med sin higende Sjæl dertil, og han, som saae Lyset mellem høie og skumle Fjelde, ligger nu begraven i Marmorstatuernes og Laurbærtræernes Land. Han, hvem Vaaren nægtede sin «Krands af Violer, gjennemflettet med Krokus», han, hvis Liv var en uafbrudt Kamp, har fortjent en Krands af disse Træers mørke Blade.

III.

En kæmpende Aand var Hauch, fordi han, saa lidet filosofisk han end var anlagt, var og blev en reflecterende Aand. Han kæmpede, fordi han bestandig forholdt sig til Ideer, og de største, de mest omfattende af disse Ideer ere Tidsalderens, men eiendommeligt modificerede gjennem den Maade,

hvorpaa de opfattes af ham. Lad os see disse Ideer speile sig i denne Sjæl. Det er, som saae man Stjerner speile sig dybt nede i en Brønd.

«Hvad jeg i min Ungdom har elsket over alt Andet,» sagde Hauch engang til mig, «det var det Mystisk-Romantiske», og denne Udtalelse er slaaende sand. Romantiken var den historiske Magt, til hvilken Hauch tidligst traadte i Forhold. Men høist lærerigt er det at see, hvilken Side af den det er, han griber, f. Ex. i Modsætning til Heiberg, der ganske ligesom Hauch begynder med at see hen til Tieck som det nærmest staaende fremmede Mønster. I den tydske Romantik lade to forskjellige Strømninger eller Retninger sig meget bestemt adskille, svarende til den i saa høi Grad Opmærksomhed fortjenende Modsætning mellem Nord- og Sydtydskland. Den ene er Reflexionssiden, den anden Gemytssiden. Den første repræsenteres især af Schegelerne, der kjække, hensynsløse og entreprenante dreve Kritiken som et lystigt Haandværk, sloge om sig med satiriske Udfald, Epigrammer og paradoxe Fragmenter, hvis Form efter deres egen Definition burde være afrundet som Pindsvinet, naar det ruller sig sammen. Schelling var det derimod, som fremfor Nogen tilførte den romantiske Kreds den sydtyske Aand, det filosofiske Dybsind og Hanget til mystisk Natursymbolik. Novalis staaer den sydtydske Retning nærmest, uden dog at have den tunge schwabiske

Alvor, der f. Ex. betegner Hölderlin. Af det Spillende og Legende har Novalis endnu saa Meget tilovers, som gaaer med til den naive Elskværdighed i de unge Pigers Sang i *Heinrich v. Ofterdingen* og andre lignende Productioner. Men Tieck er som Skolens mest omfattende Digteraand den. i hvis Poesi begge Sider forenes og hos hvem de supplere hinanden.

I hans humoristiske Lystspil, med deres hvasse Forstandskritik, strømmer den nordtydske Aare, i hans naturpoetiske Digtninge og hans Folkeeventyr er det derimod den sydtydske Mystik, som hersker. Det er til den første af disse Retninger hos ham, at den forstandsklare Heiberg slutter sig med *Julespøg og Nytaarsløier,* Hauch søger overensstemmende med sin Natureiendommelighed, i Modsætning hertil, et Tilknytningspunkt i Romantikens Gemytsliv, og da han efter sin mangeaarige Pause fremtræder i Literaturen som Mand, er det med *Hamadryaden,* at han begynder. Heiberg havde i *Pottemager Walter* gjort et i Aandsretning meget beslægtet Forsøg (Ulf hos Heiberg og Slangen i *Hamadryaden* spille samme Rolle), men havde hurtigt forladt denne Bane, og naar han senere som moden Mand begav sig ind i den Tieckske Aandeverden, da var det, som i *Alfernc,* dens lyse. legende Side, han fremdrog. Hauch derimod følte sig hjemme i Romantikens Schakter og i sin Sjæl beslægtet med dens Alvor og Skjulthed. Og medens

nu den senere Vaudevillernes Forfatter nødvendigvis ogsaa i sine romantiske Dramer kom til at fremstille Livets Kamp som en Kamp mellem den frie og lette poetiske Leg (Alferne, Nina i *Julespøg,* Alfons i *Walter*) og den tunge, smaaborgerlige Prosa, greb Hauch strax i *Hamadryaden* som Sujet Contrasten mellem den gediegne, fuldtlødige Inderlighed som Poesi og den overfladiske, letfærdige Lethed som Poesiens og Sandhedens værste Fjende.

Saaledes kom han til i *Hamadryaden* at give et grundgermanisk Indlæg i den store Proces mellem Aandens Magter, som fandt Sted i Aarhundredets Begyndelse. Disse Magter vare for ham kort og godt den tydske Dybde og den franske Overfladiskhed. Det attende Aarhundredes Aand, der i hans tidlige Ungdom var kommen ham imøde hos Baggesen, hvem han kun indrømmmede et smidigt og coquet Conversationstalent, blev nu af ham som modnere Mand ført tilbage til Frankrig, og den germaniske Aand blev ham det nye Aarhundredes, Sandhedens og Inderlighedens Repræsentant. Hvad Under derfor, at *Hamadryaden* af Tieck blev lyst i Kuld og Kjøn med største Varme, ja sat høit over *Tiberius* og *Bajazet!* At Hauch 32 Aar senere, i Fortalen til anden Udgave af *Hamadryaden,* søger at reducere Nationalitetsforskjelligheden i Digtet til Intet, er et Vidnesbyrd om hans Retsindighed og Humanitet, men betyder

ingen Verdens Ting overfor de Beviser i modsat Retning, som foreligge i Digtet selv. «Hvad den franske Spiller angaaer,» siger Hauch, «da behøver jeg vel neppe at tilføie, at en Digter, uagtet han vover at fremstille en saa fordærvet og forvorpen Charakter, ligefuldt kan nære den høieste Agtelse og Beundring for den Nation, i hvilken Hændelsen lod et saadant Menneske fødes.» Hændelsen! Som om Deleau ikke i Digtet stod som en gjennemført Repræsentant for Alt, hvad man i Tydskland forstod ved Franskhed! Jeg vil ikke opholde mig videre ved, at Digteren, for yderligere at stemple ham som Franskmand, har fabrikeret ham den absurdeste dansk-franske Jargon, i hvilken Deleau finder Ordene paa Dansk før paa Fransk f. Ex.:

Jeg tale vil med Dig, avec toi,
Vil Du ha'e Penge, veux tu de l'argent?

ikke heller om, at selve det Franske for det Meste er rent forkert, f. Ex.

On m'a volé mon bien, ma possession,

men det Afgjørende er, at han bestandig udtaler de Anskuelser, der for Romantikernes Æsthetik, Religion og Filosofi stode som de mest kjætterske og taabelige af alle. Deleau synger f. Ex. en flau fransk Vise:

Frands.

Hold op igjen! det er en tosset Vise.

Deleau.

Det er antik og græsk simplicité,
Men kun forfinet lidt par l'antithèse.

Frands.

Ja saa, er det antikt? Nu sandt at sige,
Det havde jeg paa egen Haand ei gjættet.

Dette Hib til den franske Forskjønnelse af Antiken ved Antitheser er dog neppe tilfældigt.

Frands.

Troer Du paa Hexeri?

Deleau.

Bêtise!

Frands.

Saa troer Du ei paa Trolddom?

Deleau.

Nei!
Dertil er jeg for vel opdragen.

Dette oplyste Fritænkeri er dog neppe ved et Tilfælde lagt i Munden paa denne ugermaniske Slyngel. Dog allermindst tilfældig viser hans Nationalitet sig dog, naar han udvikler sin materialistiske Filosofi med selve de Stikord, som bragtes i Omløb af *Système de la Nature:*

Frands.

Og troer Du ei paa Aander?

Deleau.

Nei, min Kjære,
Hos os Enhver er Filosof, Enhver
Begriber Alt aldeles uden Aand.

Frands.

Men det, som tænker i dit eget Bryst?

Deleau.

Det er des molécules, des atomes.

Frands.

Og det, som hader, elsker i vort Indre,
Som fylder os med dyb og selsom Længsel,
Naar Sangen toner ved den fjerne Sø,
Og naar vi mindes om vor svundne Barndom?

Deleau.

Det er des molécules og intet Andet.

— — — — — — — — — — — —

Sig blot som jeg: det er des molécules,
Og hvis Du ei det fatter, sig igjen:
Det er des molécules, det er kun Blodet,
Se da det Hele bliver meget let.
Les molécules dreie Jorden rundt,
De springe, løbe, dandse, font amour,
De skabe Mennesker og Sjæl og Legem
Og Stene, Planter, Dyr og hele Verden.
Naar man det troer, da man er Filosof,
Man kan forklare det, man veed, og det,
Man ikke veed, og man derom kan dømme,
Og trænger ei til Aand og ei til Gud,
Og ei til Djævlen selv; og dog, min Kjære,
Man taler vel, man taler med om Alt,
Se det bli'er Mode nu i hele Verden.

Saaledes stilles Materialismen i Gabestokken, og overfor den opstilles saa som den gode Magt den mest exclusive Spiritualisme. Med sin begeistrede og stridbare Aand, med sin tunge, keitede og ubehjælpsomme Natur, der havde saa uhyre Vanskeligheder at overvinde, der Intet opnaaede uden som Resultat af en haardnakket og udholdende Stræben, og hvem Intet blev givet uden som Kampens Løn, maatte Hauch nødvendigvis kaste et sandt Had paa alt det Talent, som er medfødt Lethed, og paa al den Filosofi, som bestaar i mathematisk retliniet Forstandighed, og som lader det ude af Betragtning, som den ikke formaaer at gjøre klart. Vauvenargues har i sin Tid sagt: La clarté est la bonne foi des philosophes, Klarhed er Filosofernes Ærlighed; i Tydskland havde man paa den Tid gjerne sagt: Dunkelhed er Filosofernes Adelsbrev. Al den Utilfredshed med det Golde og Klare, al den Uvillie mod den kolde Forstand og den glatte Færdighed, som laa i Tiden, fandt sit Ekko i den danske Digters Bryst, og saaledes gik det til, at der neppe i hans Romaner og Dramer er et eneste Grundtræk, der ikke forholder sig til den allerede i hans allerførste Forsøg opfattede og fremstillede ideelle Contrast: Modsætningen mellem den letfærdige Leven paa Livets Flade og den dybe Følelse af høiere Magters Existens, Modsætningen mellem en tør naturløs Intelligens og den dybe Grunden i Naturen,

Modsætningen mellem det, som **bliver og varer,** og det paa Tidens Vande Flydende og Glimrende, som svømmer bort og forgaar.*) *Hamadryaden* fremstiller i Richard den rent aandelige Søgen i Modsætning til den blot praktiske og udvortes Benyttelse af det Fundne, som repræsenteres af Frands. Naturens Aander aabenbare sig for Richard, og Egetræet skjænker ham sine Sølvagern, men Frands gjør disse Sølvagern i Penge. Det er den samme Contrast, der fremtræder i *Guldmageren* mellem den theoretiske Grunden over Naturmysteriet og den slette Begjærlighed efter Rigdom og Glands (hos Isak og Veronika), hvilken sidste paany bliver Sujettet i *Søstrene paa Kinnekullen.* I *Slottet ved Rhinen* staar den sunde, umiddelbare Naturlighed hos Franziska, hendes substantielle Sammenhæng med Naturfænomenerne og det hele ubevidste Liv, hendes traditionelle Vedhængen ved Katholicismen overfor den affekterte Reflexionssyge hos Emilie og det golde Talents Virtuosforfængelighed hos Eginhard. Dette samme Træk gaar igjen i *Robert Fulton,* hvor Virtuositeten, «den forkerte Aandsretning, hvori det egennyttige Talent Intet vil op-

---

*) Under sit Portrait skrev Hauch:

Enhver Forfatter, der troer sig miskjendt af Publikum eller af Døgnets Kritik, bør sige til sig selv: Er det Nürnbergerarbeide Du har leveret, da kunne Børn rive det i Stykker: er det fastere bygget, da ville de nok lade det staae.

ofre, men tvertimod fordrer, at Aanden selv skal opofres og fornedres til Middel for Glimresyge og Forfængelighed», i Forening med Verdenskløgten, der speculerer i Talentet, repræsenterede af Laura og hendes Mand, beskjæmmes af det fuldtlødige, fremadkjæmpende Geni hos Fulton, der i Kraft af sit hemmelighedsfulde Forbund med Naturen opkaster sig til Hersker over Naturen. Verdenskløgten, der i *Fulton* er stillet op som Folie for Geniets Forskerbegeistring, optræder paany, repræsenteret af Starosten, i *En polsk Familie,* denne Gang i antipodisk Kontrast til Adalberts og Leontines Enthusiasme for en tabt og heroisk Sag. Og den glimmerløse, rent uegennyttige Stræben, der i *Fulton* hævder sig i Modsætning til Talentets kolde Glands, fremtræder paany i *Charles de la Bussière,* denne Gang som den rent menneskekjærlige Virken i det Skjulte, der ved sin Foragt for Skinnet beskjæmmer alle de paa Livets store Scene Spillendes iøinefaldende óg frugtesløse Forsøg paa at erobre og hævde Menneskerettighederne ved Ret og Uret imellem hinanden. Eet Træk, een Grundtanke, een stor Totalanskuelse af Livet gaaer da igjennem alle disse Bøger. De gribe ind i hinanden, supplere og forklare hinanden; deres Ideer og Grundforestillinger kunne alle drages gjennem samme, ved første Øiekast snevre Ring. Men denne Ring udvider sig ved fortsat Betragtning og danner kun disse Bøgers Horizont.

IV.

Lad os da endnu engang vende tilbage til Udgangspunktet. Dette er Afskyen for det forrevolutionære Frankrigs Ideeliv, Hadet til Klarheden, der betragtes som flad, Kjærligheden til det Dunkle, der betragtes som dybt. Man læser hos Novalis, hvorledes denne med sit geniale Skarpblik indsaa, at Kampen imod Katholicismen consequent maatte føre til Fritænkeri, og hvor fast en Overbevisning han nærede om, at Afrystelsen af religiøs Autoritetstro følgerigtigt maatte lede til Forkjætring af Følelse, Begeistring og Fantasi. Disse Magter vare ham kun de første Led i en Kjæde, hvis sidste Led udgjordes af Katholicismen. For ikke at slippe dem tog han da Alt med, hvad der efter hans Overbevisning fulgte af dem og med dem. Saaledes var det, at han blev Nattens og Mørkets Digter.*) Ogsaa Hauch begynder med Mørket. Allerede i *Hamadryaden* spørger Frands Deleau: «Og har Du aldrig nogen Frygt om Natten?» hvortil den forhærdede Synder svarer: «Jo, jeg har Frygt at tabe mine Penge», og saavel i Samtale som paa Forelæsninger kom Hauch ofte tilbage til det pudserlige Argument, at selv de, der vare mest tilbøielige til at benægte Tilværelsen af vidunderlige og overnaturlige Magter, dog i

*) Hovedstrømninger II. 231; 219 ff.

Mørke vanskelig kunde beherske en vis Rædsel for dem. Saaledes hedder det ogsaa i *Guldmageren* (2. Udg. I. 70). «Om Aftenen og om Natten stiger Troen paa det Vidunderlige; selv den Vaagne føler da, at Drømmeverdenen staar ham nær; selv Tvivleren maa da, hvor nødig han vil, bøie sig og skjælve for de ubekjendte Rædsler.» Og see vi bort fra disse Bizarrerier, saa var den dunkle Naturgrund ham noget Helligt.

I *Slottet ved Rhinen* forekommer følgende Samtale: «Livet maa være saa rigt, det vil, saa skal det dog udvikles.»

«Ja, men vel at mærke uden at løsrive sig fra sit Udspring, uden at tabe den dunkle Naturgrund i sit Indre; thi ellers kunde jo Livet aldeles ikke bestaae, ligesaalidet som et Træ, der afskjæres fra sin Rod.»

«Jeg hader denne mystiske Natur ligesom enhver anden Dunkelhed; Mystik og Dunkelhed ere Ord, der egentlig burde udslettes af Sproget.»

«Saalænge de findes i Livet, maa De vel ogsaa taale dem i Sproget.»

I saadanne Vendinger dukker hos Hauch det unge nittende Aarhundredes Forkjærlighed for den ubevidste Side af Menneskelivet bestandig op. Men Novalis' Mørke faaer hos ham en ny og forskjellig Nuance. Dette Ord erstattes af Ordet Dybde. Det Dunkle er som saadant det Dybe. Hauch's hele Ærgjerrighed var at gaae i Dybden. Den

Forestilling om «en uendelig skjult Herlighed i Naturen», som han med fuld Bevidsthed har gjort til Baggrund for sin *Fortælling om Haldor,* er halvt bevidst eller ubevidst den Underbygning, paa hvilken næsten hele hans Poesi er opført. Det var ham, som om den gamle Naturreligion og de gamle Naturmyther maatte være og blive det dybe og dunkle Grundlag for al sand og gribende Poesi. Saa kommer en sjelden Gang ligesom en vemodig Stemning frem ved Følelsen af det Fornuftstridige heri. I *Guldmageren* siger Theodor (2, 168): «For at Deres Høihed kan begribe min Mening, maa jeg sige Dem, at alle, selv de allerlystigste, Eventyr om Alfer og andre slige forunderlige Væsner fra min tidligste Ungdom af ikke blot have vakt Glæde, men ogsaa en inderlig Vemod i min Sjæl. — Men hvorfor dog, spurgte Grevinden. — Fordi de ikke ere Andet end Eventyr, fordi de Kyster, paa hvilke slige Væsener vandre, ligge saa langt borte, ere saa utilgjængelige, saa vidt adskilte fra den Verden, vi beboe. Fornemmelig bedrøver det mig, at jeg ikke engang veed, om de ere at finde paa noget Sted; thi ak! maaskee gives der ingensteds et Land, hvor disse Drømme blive til Virkelighed, ingensteds flyve saadanne Væsner lig Fugle gjennem Luften, ingensteds dandse de deres Ringdands paa Engene og bade sig i de rullende Flodbølger, eller seile i store Muslingskaller over Havet; ingensteds flette de deres Kredse omkring

Maanen og vugge sig i Liliens Bæger og betragte Vandreren med funklende Blik gjennem Skovens Blade.»

Det Inderste, dybest Liggende i Naturen, som Hauch ærede saa høit, er symboliseret i den gamle alchymistiske Overtro paa de Vises Sten. Med et sjeldent lykkeligt Greb har Hauch derfor benyttet Alchymien som Sujet i en af sine Romaner. Theodor seer i søvnløse Nætter Guldmageren for sig i fortrolig Samtale med Elementernes Aander, gjennemtrængende Stenenes Inderste og forandrende Metallernes Natur, herskende som en Konge i ubekjendte Verdener. Og Digteren tilføier oplysende: «Til Theodors Ære maa vi imidlertid erklære, at det ikke saameget var de gyldne Skatte, der fristede ham, som de hemmelige Kundskaber, hvilke dermed stode i Forbindelse; det forekom ham, ligesom Fe-Eventyr og gamle Fortællinger fra hans Barndom bleve levende i hans Sjæl, og som om der fandtes en skjult Sandhed i de forunderligste Drømme.» Det er tydeligt nok for Enhver, som tænker, at Hauch i Guldmagerkunsten har villet symbolisere Poesien som den magiske, mystiske Kunst, der forstaaer at forvandle Alt til Guld, en Kunst som Mængden, langtfra at troe paa, spotter og forfølger, en Kunst, hvis mægtige og dog saa fattige Udøver kun formaaer at gjøre Andre lykkelige, men ikke sig selv. Det er tydeligt nok, at Digteren for Hauch var den sande Guldmager,

der mægtede netop det, der i Bogen angives som de gamle Grandskeres Maal: «De vilde løse og binde Elementerne og herske over de Aander, der boe deri, og de Vises Sten skulde kun være Nøglen, der aabnede Døren til denne ubekjendte Verden.» (I. 155.) Denne de Vises Sten er da Symbolet paa det Dybeste i Naturen og Livet, paa den Dybde, til hvilken Digteren maa stige ned. Men det Dybeste er kun et andet Ord for det Høieste. Det Dybe er hos Hauch det Selvsamme som det Høie, og han søger det, paa Grund af det overveiende Hang til det Sublime, det barnligt Høie, det formløst Store, der laa dybest i en Sjæl, der som hans var lutter Begeistring. Da i *En polsk Familie* Eventyret i Spindestuen er blevet fortalt, siger Czernim om dets Digter, Pater Vincent: «Den, der foragter Jorden, han foragter Poesien, det skulde den gode Munk erindre,» og Leontine svarer: «Der gives sikkert Digtere, som ligne den klare Sø, der neddrager Stjernebillederne i Dybder, hvorhen den selv ikke naaer.» Ved disse Ord, i hvilke det Dybe og det Høie i Poesien identificeres, har Hauch forsøgt at betegne sig selv. Om Vincents Historie bliver det spottende bemærket, at den sandsynligvis er udgaaet af et Kloster, «da den svæver mellem Jord og Himmel, uden at tilhøre nogen af dem», og Hauch har øiensynligt tænkt sig denne Indvending rettet mod sin egen Poesi og afbødet ved

det Sagte. Jeg vil ikke kalde Forsvaret fyldestgjørende, men jeg vil forsøge en Forklaring af, hvorledes et saadant Forsvar kunde blive fornødent. Det Ophøiede, mod hvilket Hauch bestandig stiler, og som af ham opstilles som Modsætning til det Forgjængelige og Forbigaaende, er i sin anskueligste Form det Overjordiske, Stjernehimlen, der tillige er Aandernes Opholdssted.*) Jeg begyndte med at sige, at den stadige Gjenstand for hans Attraa og Beundring var det, som bliver og varer. Stjernerne ere dette Varendes Symbol. I det Eventyr, som danner Midtpunktet i *En polsk Familie,* skimter den unge Polak over sit Hoved «luftige, hvidklædte Aander, som sidde paa Stole og spinde paa Stjernernes gyldne Hjul, der uden Ophør dreie sig, og hvorfra Held og Uheld strømme som gyldne Traade ned til Livets Børn». Og med ganske lignende Udtryk hedder det i Digtet «Pleiaderne ved Midnat»: «Vi ere de natlige Væversker —

---

*) I et Brev til P. L. Møller skriver Hauch (6. Jan. 1846):

En Recensent, der har grebet et af de inderste Momenter i min Digtervirksomhed, har jeg fundet, hvor jeg mindst ventede det, nemlig i Corsaren; det er virkelig den dybe Smerte, der først har gjort mig til Digter, det har han skarpt seet, men det andet Moment omtaler han ikke, nemlig den Længsel og det Haab, der af Smerten har udviklet sig, og der har bygget en Stjernehimmel over den af Smerten fremkaldte Verden.

der sanke de usynlige Traade — Fra Melkeveiens yderste Rundkreds — Hvor Vævens Ende staaer. — For os er Tiden knap begyndt — Skjøndt hine Døgnfluer af Verdner — Nysudrugede — Flyvende Fnug i det uhyre Lufthav — Drømmer om Zoner og Evigheder.» (*Lyriske Digte og Romancer* 69.) Stjernerne ere da det Blivendes ɔ: det Eviges og Sandes Symbol. Naar de tale, sige de:

Alt, hvad med ærlig Villie din Aand har tænkt og drømt,
Alt, hvad med Kraft Du virked og hvad Du har forsømt,
Hver stor og ringe Gjerning og hver forspildt Bedrift
Har vi bag Skyen skrevet med gylden Runeskrift.

(«Et astrologisk Syn,» *Nye Digtninger* 66.) De ere fremdeles Retfærdighedens Sæde, alle Glæders Hjem:

Men hist, hvor Aander svømme
Paa Melkeveiens Hav,
Hvor Livets hvide Svaner
Opstaae af Tid og Grav.
Der skal det aabenbares
Hvad Du har tænkt saa'tidt,
At den skal høiest glædes,
Som allermest har lidt.

(«Trøst i Modgang,» *Lyr. D. og R.* 46.) Og ligesom Planterne, Jordens Stjerner, uberørte af Synd og Smerte, ubekjendte med Dødens Rædsel undergaae Forvandling paa Forvandling:

Saadan glider ogsaa hisset
De forløste Aander
Saligt drømmende,
Uden Angst og Sorg,
Med Udødeligheds Glands i Øie
Gjennem ubekjendte Verdener
I tusinde Forvandlinger.

(*Nye Digtninger* 77.) Stjernerne ere da Alt det, de ere: det Blivendes og Sandes Symboler, Aandernes Hjem, Retfærdighedens Tegn, Vidner til en Salighed, der varer evigt, fordi de ere et Hisset. I denne Bestemmelse samle alle de andre sig. Den Naturens Dunkelthed, som ingen Ræsonneren formaaer at udtømme, den Dybde, som ingen Filosoferen formaaer at naae, det Evige og Faste, som det midt i Forkrænkelighedens og Forgjængelighedens Verden gjælder om alene at fæste Blikket paa, det er det Hinsidige. Saa utroligt det lyder: endog Hauchs eget Værk, hans egen Livsgjerning som Digter staaer, forsaavidt den har Værd, for ham som noget Hinsidigt. I sin Betragtning af Poesien som overalt begynder han med Polemik mod Øieblikket og dem, der arbeide for det.

Thi har Du et overfladisk Talent og forstaaer at lege med Skallen,
Endskjøndt Du mangler den høie Natur, det Blik, der skuer i Dybet.

Og skjøndt i din Røst den Malm ei klinger, der trænger
til Hjertet og Sjælen.
Da vinder Du Tidens Bifald let, naar betale Du vil, hvad
det koster.

(Lyr. D. og Romancer, 41.) Af Kjærlighed til Nøddens Kjerne kommer Hauch bestandig til at ringeagte dens Skal, der dog er saa uendelig meget mere æsthetisk end Kjernen. Og da han i det forøvrig saa deilige Digt« Bekjendelsen» *(Lyr. D. 2. Udg. 289)* vil antyde sin egen Plads som Digter, nøies han ikke med at betegne sit Værk som noget Blivende, han trøster sig for den Miskjendelse og Ligegyldighed, han har udstaaet, med disse næsten ubegribeligt stolte Ord:

Og tidt saa jeg den høie Lyra
Og den himmelske Svane
Blinke med dobbelt Glands
I den mørke Høstnat.
Da aned jeg, at der gives Tanker, der
Stjernerne lig,
Ikke lyse **paa** Jorden, men **over** den.

Her have vi Prikken over i'et. Her er den sidste logiske Consequens af den egentlig romantiske Tankegang, saaledes som den maatte føres tilende med den eiendommelige Modification, den modtog af ën Aand som Hauchs.

V.

Jeg vil først fremhæve, hvad der hos Hauch maatte styrke og befæste denne Tankerække og det Ideeliv, som leves i den, saa, hvad der til Digterens Bedste maatte trodse og modvirke den.

Styrke denne Retning mod det Hinsidige — maatte først hans nysnævnte overveiende Modtagelighed og Sands for det Ophøiedes Poesi, en Modtagelighed, til hvilken svarede en, om Schiller mindende, næsten fuldstændig Mangel paa Evne til komisk Production, dernæst det Sværmerisk-Spriritualistiske i hans Anlæg, som gjorde, at han altid følte sig som en Fremmed midt i den reale Virkelighed. Hvis man ved en Digter forstaaer en Mand, der lever helt udenfor den virkelige Verden i sine egne Stemninger og Drømme, mellem Skygger og Syner, saa var Hauch fremfor Nogen digterisk anlagt. Han manglede imidlertid kun altfor meget Evnen til Iagttagelse af det, som omgav ham, — hvad der findes af Seet og Iagttaget i hans Bøger maa næsten udelukkende tilskrives den stadige og for Publicum umærkelige Medarbeiden af en Personlighed, der stod ham nær, og hvis Raad og Vink han fulgte — han kjendte som Digter snarere Mennesket end Menneskene, og de Evner, han til Gjengjæld besad, en bred Fantasi og en begeistret Pathos, maatte nødven-

digvis drive ham ud i det Fjerne og op mod det Høie.

Styrket blev Tendensen mod det Hinsides fremdeles hos ham ved den Mangel paa aandeligt Mod, Tænkemod vilde jeg gjerne kalde det. som jeg allerede har berørt. Mod havde han egenlig kun, naar det gjaldt Æren eller Livet. Den kritiske Lidenskab har han aldrig kjendt. Ligesom han, selv hvor han optræder som Kritiker af Fag (i det Æsthetiske) kun formaaer at forholde sig beundrende og apologiserende — saaledes slugte overhovedet hos ham Pieteten Kritiken. Retningen mod det Hinsidige faldt jo sammen med det 19de Aarhundredes religiøse Reaction mod Oplysningstiden, og overfor den aabenbarede Religion gjorde Pieteten ham blind, eller ialfald meget svag. Hans stærke Syslen med Naturvidenskaberne, den betydelige Indflydelse, Ørsted engang udøvede paa ham, hans filosofiske Ungdomsdannelse endelig gav ham et rationelt-videnskabeligt Grundlag, og han opdrog saaledes sine Børn aldeles rationalistisk. Men i offenlige Udtalelser, og med den fremrykkende Alder, blev han som alle de øvrige tydske og danske Romantikere mere og mere orthodox. Hos ham maa denne Orthodoxi nærmest betragtes som et Fænomen af det Hang til Fanatisme, der overhovedet laa i hans Natur. Det gik ham i hans Alderdom overfor Christendommen, som i hans Ungdom overfor Oehlenschläger: det kunde vel umuligt

Altsammen være lige sandt og vigtigt, men det skulde være det. Den Mand, der har skrevet en hel lille Bog til Forsvar for «Freias Altar», en anden til Forsvar for Oehlenschlägers Reisebreve, og som har ført hin beklagelige Strid imod Heiberg, i hvilken han staaer omtrent som Tyren overfor Toreadoren og hver Gang paany løber sig sin Modstanders Kaarde i Livet: denne Mand har ogsaa som Olding kunnet forfatte *Et Martyrium i Nutiden,* fordi det at forstaae en fremmed Tankegang overhovedet ikke var hans Sag.

Han manglede helt den bøielige Sympathi, som er Kritikens Grundbetingelse; til Gjengjæld havde han Tolerancen i dens ædleste og videste Form. Han taalte med Blidhed, næsten med Beskedenhed at høre enhver fremmed Anskuelse, men han forstod kun den, der slog ind i hans egen Tankegang. Man begriber let, i hvilken Grad Voltairianismen maatte være ham imod, men man feiler, hvis man troer, han kjendte den rigtigt. Han nærede en næsten rørende Frygt for Feuerbach, men jeg er ganske overbevist om, at han aldrig havde læst ham. Han havde i sin Ungdom været en tapper Soldat i Romantikens Krig mod Voltaire; men da omkring Julirevolutionen Krigen mod Romantiken begyndte, da stod han som alle de øvrige Romantikere uden Forstaaelse overfor den nye Slægt. Hans Afhandling: *Et Par Bemærkninger over nogle af den nærværende Tids For-*

dringer, 1834, viser dette paa det Tydeligste. Hvad Heine, Börne, Gutzkow og det unge Tydskland vil, er ham en lukket Bog. Han har, som Poul Møller, som Heiberg, kun Øie for Udskeielserne hos dem. At det var en uhyre verdenshistorisk Bevægelse, der her paany efter nogle Tiaars Standsning tog sine første Tilløb for fra nu af at rulle videre med ustandselig Kraft, at det var Aarhundredets egen Aand, der nu viste sit sande Aasyn og kastede den romantiske Maske, at det var Virkeligheden, som meldte sig og jog Skyggerne paa Flugt, Friheden, som vaagnede og slog Reactionen med knyttet Næve lige i Ansigtet, Revolutionen, som fra Politiken kastede sig ind i Literaturen, at det var Jorden, som blev taget i Besiddelse, og det Hinsidige, som enten blev fundet her eller sløifet, det hverken anede eller forstod han. Hvor kunde han forstaa det! Han havde jo vænnet sig til at betragte det Dunkle, det vil sige Alt det, vi endnu ikke formaae klart at erkjende, med uendelig meget mere Ærefrygt end det, vi erkjende og forstaae. Det Uerkjendte blev ham det Dybe og det Høie. Alle de Egenskaber og Bestemmelser, han skattede høiest og savnede bitrest: Klarheden — som hans drømmende Aand ikke kunde naae, Retfærdigheden — som hans retsindige Sjæl forgjæves tørstede efter, Virkeligheden — som hans sværmeriske og idealistiske Sindelag manglede Sandsen for her paa Jorden, Fastheden,

som han savnede, Sandheden, som han søgte, den Frihed, som han elskede, det vil sige Fredens Frihed — Alt dette, som han ikke fandt i sig selv og derfor ikke paa Jorden, det kastede han ligesom ud i Himmelrummet, og saaledes befolkede han dette Hisset, hint Melkeveiens aabne Hav, hvorom han bestandig synger, med sit Hjertes Fordringer, med sine Ønsker og sine Savn. Det Ord: «Der er Mere mellem Himmel og Jord, end der drømmes om i Eders Filosofi» var som skabt til Motto for ham. Alt det, der blev tilbage som uopløst Rest, naar Videnskaben anstillede sine Analyser, og som han mistvivlede om at faae Klarhed over ad Tankens og Fornuftens Veie, det kastede han netop ud mellem Himmel og Jord og ventede opklaret i et «Hisset».

Og befæstet blev denne Retning saa tilsidst ved hans egen personlige Livsskjæbne, ved den Resignation, hvis Nødvendighed hans eget Liv havde lært ham. Han, hvem Smerten havde gjort til Digter, kunde ikke blive Besiddelsens og Nydelsens Sanger. Livets Fylde er ikke for ham. Han afstaaer Sommeren til Christian Winther. Som Ewald kalder han sig Efteraarets Digter, og i Efteraaret lyse Stjernerne klarest. For den, som er opdraget i en aabenbaret Religions Forudsætninger, og som Videnskaben ikke har formaaet at befrie, fører Lidelsen her paa Jorden ikke til Virk-

somhed her paa Jorden, men til Resignation og til Haab om et Hisset.

Et Haab af denne Art, en Retning af denne Art, gjør imidlertid nutildags Ingen til Digter. Dantes, Miltons og Klopstocks Tid er forbi. Ja selv hos disse det Hinsidiges Fortidsdigtere er det Skildringen af det Dennesidige, Forholdet til det Dennesidige, som alene har Værd. Saaledes er det ogsaa hos Hauch. Der er en Spaltning i hans Indre, der gaaer en dobbelt Strømning gjennem hans Sjæl, hvor to stridige Kræfter modvirke hinanden, og det er baade interessant og lærerigt at see, hvorledes den rent humane Interesse og Livskraft bestandig brydes med den resignerende Opgiven af Haabet om Seir for det Gode og Rette her paa Jorden, der fører ham til den spiritualistiske Flugt fra Verden.

Tydeligst fremtræder Brydningen i *En polsk Familie,* denne forunderlige Roman, der forherliger et heltemodigt Folks Frihedskamp og blandt Andet skaffede Digteren en Takskrivelse og et Æresdiplom fra den literære polske Komité i England, men som til Motto har istedenfor (som man kunde vente) et Brudstykke af en Frihedshymne eller en Krigssang, den melancholske og resignerte, paa et Hisset henpegende Sentens af Jean Paul: «Und so ist Alles Traum und Schatten um uns her, aber Traüme setzen Geister voraus, und der Erdschatten eine Sonne.» Hauch siger her selv i

Fortalen: «Det er let at indsee, at Eventyret i Spindestuen, som udtrykkelig siges digtet af Pater Vincent, lider under en dobbelt Tendens, der, hvis det stod isoleret, vilde være en Feil; imidlertid er det med Villie saaledes anlagt, fordi det efter Munkens Charakter ikke kunde være anderledes. I hans Indre er jo denne Dobbelthed tilstede, saavel den ideale Retning, Tendensen til at opgive det Jordiske og til at søge sit rette Hjem paa den anden Side Graven, som Lysten til det Reale, nemlig til at see sit Fædreland fremstige i dets gamle Glands i denne Verden. Af disse to Retninger kunne jo alle hans Handlinger forklares, det er da naturligt, at denne Dobbelthed maa gjenkomme i et Digt, der netop skal antyde det Vigtigste, hvad der bevæger sig i hans Sjæl.»

Men selve denne Dobbelthed er ikke blot Pater Vincents, men Hauchs, det er Grunddualismen i Alt, hvad han har frembragt. Hver Gang hans Begeistring vilde istemme sin Hymne, hørtes i dens Røst som en Hulken. Hver Gang Ørnen i hans Poesi vilde flyve frit i Veiret, drog Resignationen den ned igjen ved det Baand, den havde bundet den om Foden. Ligesom han her i sit Motto slaaer Drømmelivets og Skyggelivets Cirkel uden om den polske Frihedsbegeistring, saaledes indesluttede han sin egen Begeistring for Frihed i Drømmens Tryllekreds og lod Resignationen

klippe dens Vinger. Han leverede i *En polsk Familie* en Roman af den Art, som man visselig ikke skriver uden en virkelig levende Følelse for Ret og Uret, en virkelig Kjærlighed til Uafhængighed og et glødende Had til Tyranni, men dog er denne Stemning ikke Grundstemningen i Bogen. Den sluges af en anden: «Pater Vincents Historie er, siger han, saa langt fra at være en Episode, at den snarere maa ansees for Digtets egentlige Midtpunkt, hvorfra det Heles Gang bedst kan oversees; thi ligesom han tvinges til at opgive Maalet for sine Ønsker her paa Jorden og først finder det igjen i et høiere Aanderige, saaledes tvinges lidt efter lidt alle hans Brødre til det Samme, og hans Historie bliver saaledes et Billede paa hvad der skeer med det hele Folk.» Opgiven paa Halvveien! Forsagen istedenfor udholdende Handling, Haab om Trøst i et Aanderige istedenfor Kamp til det Yderste og istedenfor Overbevisning om endelig Seir i Virkelighedens eneste Verden — deraf alt det Ængstelige, Resignerte, Limiterende hos Hauch! Overalt limiterer han, i det Smaa som i det Store. Ligesom han siger «vanskelig» hvor han burde sige «ikke» og bruger Ordet «neppe» hvor han trygt kunde sige «paa ingen mulig Maade», saaledes tager han bestandig sin Indignation og sin Stræben fangen i Resignation eller Opgiven. Han

skriver f. Ex. i et indigneret Øieblik saadanne Strofer som disse:

Mit elskte Land, hvor er dit Seierssmykke,
Som Du har baaret i en svunden Old,
Hvi taler hvert et Døgnblad om din Lykke,
Endskjøndt din Aand er vorden svag og kold?

Hvad er den Frihed, som man vil Dig skjænke?
Kun den at feire Kongens Fødselsdag,
Kun den at klirre med Journalers Lænke,
Hvor for en Styver sælges Landets Sag;

Hvor man loyalt paa Trykpapir sig fryder,
Naar feige Slaver slikke Fyrstens Spyt,
Hvor kjøbt Begeistring sværmer for hans Dyder,
Saa Løgnens Fader selv maa sige: „Lyt!“

Hvad gavner det, at skjønne Kræfter spildes,
At end dit Hjerte slaaer ved Skjaldens Røst,
Naar Fantasien fra sin Tid forvildes
Og drømmer kun om andre Tiders Lyst?

Og naar din bedste Sang kun er en Klage,
Et Efterskjær af gamle Seklers Glands.
Naar al din Stolthed er de svundne Dage,
Og al din Fryd en vissen Laurbærkrands?

Hvad gavner Videnskab, naar den forstummer,
Hver Gang den tale skal et dristigt Ord?
Hvad gavner Kunsten selv, naar halv i Slummer
For Magtens Blik den bøier sig til Jord?

Forlang ei Naade mer, men bryd den Skranke,
Der fængsler Dristigheden i dit Bryst,
Og lær paany, at Tale, Tro og Tanke
Er fri som Bølgen ved din blege Kyst!

Slige Ord ere visselig ikke skrevne med Henblik paa svundne Tider og fjerne Tilstande. Ikke desmindre lader Hauch dem ikke tale for sig selv, men benytter denne Stemning som en fremmed, stikker Digtet ind i en af sine Romaner, og fjerner det fra sig ved at kalde det «en Partisang fra en svunden Tid», da det dog hverken er en Sang eller i mindste Maade Udtryk for Partianskuelser, men et Digt med rent menneskeligt Indhold. Det har været Product af en øieblikkelig Opblussen, og Hauch har strax efter dets Frembringelse fundet dets Tone for skurrende og skarp. Den dæmpes ved Fjernheden, den taber sin Charakter som personligt Udbrud, idet Digtet henføres til en svunden Tid. Hauch kan ikke bringe det over sit Hjerte at lade Dissonansen staa; det er ham en Trang at fortone den, selv om det skeer paa den poetiske Krafts og Charakters Bekostning. Man iagttager noget Lignende i Hauchs Romaner. Han havde, som han har sagt mig, i Freiesleben i *Guldmageren* skildret sin Ven Christian Lütken og tildelt den poetiske Figur den virkelige Charakters Hovedegenskaber: den moralske, politisk-revolutionære Begeistring og den afvisende Kulde overfor de religiøse Dogmer. Hauch har neppe beundret noget Menneske som denne Mand, han har mere end een Gang erklæret mig, at han ikke havde kjendt hans Mage, og at han satte ham over hvilkensomhelst berømt og almenagtet Per-

sonlighed saavel i Charakterstyrke som i Forstand. «Lütken vilde have havt sin hele sædvanlige Freidighed, om han saa havde staaet overfor Napoleon», sagde han engang til mig. Ikke desmindre kunde Hauch ikke, da han benyttede ham som Model, lade en saadan Hedning som Freiesleben vedligeholde sin Overbevisning til det Yderste. Paa sit Dødsleie lader denne sig i Romanen omvende af en pur ung Pige.

«Troer Du, at der er Mere end et bundløst Svælg paa den anden Side af Skyerne?» spurgte han. — «Jeg troer det sikkert, Freiesleben». — «Troer Du, at Stjernerne ere mere end Funker fra den Esse, hvori Nødvendighedens Lænker vorde smeddede?» — «Ja, sandelig, jeg troer det». — «Og naar den Dag kommer, da disse Stjerner skulle visne som brogede Efteraarsblomster i den sildige Høstnat, troer Du da, at den Sjæl, der funkler i dit Øie, ikke skal udslukkes med dem?» — «Den skal visselig vedvare,» sagde Felicitas. — «Saa vær min Sjælesørger og lær mig en bedre Tro end den, som Verden lærte mig.» — Saaledes døer denne Mand, der i sit Testamente forlanger «at begraves langt fra enhver Kirke paa en fri Plads i sin egen Have», og paa hvis Gravhøi intet Kors, men et Minervabillede bliver sat.

Hauch havde som flere af vore Digtere den besynderlige Sympathi med de hedenske Charakterer, der staaer i saa stærk en Strid med vor

Literaturs orthodoxe Tendenser. Endog naar han gjør Julianus Apostata til Helten i et Drama, veed han neppe at tillægge ham Dyder nok, ja han udruster ham endog altfor rigeligt med dem, ganske som Oehlenschläger, naar han i *Hakon Jarl* fremstiller Christendommens Indførelse i Norden, lægger al Sympathien og Interessen over paa Hedenskabet, eller naar han, som i *Palnatoke,* paany fremstiller disse Magter i Kamp, tillægger Hedningen Thorvald alle de christelige Fortrin og lader den døbte Konge og den christne Præst staa som Mordere og Slyngler. Kun Tendensen, kun den tendentiøse «Nutzanwendung», der i danske Romaner eller Dramer næsten aldrig savnes, forklarer Læseren, at Christendommen alligevel har Ret. Freieslebens Omvendelse i Dødsøieblikket minder levende om de i vor hele nordiske Literatur obligate Vikingeomvendelser. En saadan Omvendelse vil jo imidlertid sige Opgiven, og Opgiven er et andet Ord for Resignation. Resignationen var altid en af Centraltankerne i den Hauchske Poesi. Men der gives to Arter af Resignation: en, som bestaaer i Opgivelsen af sine egoistiske Ønsker til Bedste for berettigede Krav og Ideer, en anden, som bestaaer i Opgivelsen af selve disse Interesser og Ideer, fordi Alt dog fører til Intet, fordi Lidelse er Livets Væsen og fordi Livets Krone kun findes hinsides Graven. Den første, den mandige Resignation var hans Styrke som Charakter, den anden,

den umandige Forsagen er det, der som en Orm tærer paa Kjernen i saa mange af hans Bøger. Man lægge især Mærke til Episoderne hos ham. De danne som bekjendt netop «Kjernen» i hans Romaner. Episoden i *Guldmageren* behandler de Geers Afkald paa sin Ungdomselskede, Episoden i *En polsk Familie* Vincents Afkald paa Digterry, da Gustav, som har stjaalet hans Digte, berøver ham baade Hæder og Brud ved sine Plagiater, Episoden endelig i *Slottet ved Rhinen* skildrer den indespærrede Fru v. Mandeslohs skrækkeligt forladte Liv i Taarnet, et Liv i den fuldstændigste Forsagelse, uden Lys og Luft, uden Frihed og Lykke. I disse Episoder finder Individet sig gjennemgaaende passivt i at blive berøvet Alt det, hvorpaa det har den mest berettigede Fordring. Det fører ikke Kampen tilende, men nøies med at kaste sit smertelige, paa Opreisning haabende Blik imod Himmelen.

Dette er da den ene Side af Sagen. Den anden er, at Hauch med sin kjække og kraftige Natur aldrig for Alvor kunde lade Handlingen og Kampen fare. Atter og atter vender han tilbage til at skildre den sædelige Alvors mandige Holdning, Begeistringens og Genialitetens ærefulde Kampe, deres Seir allerede her paa Jorden og den Nytte, som er Resultatet af denne Seir. Naar Charles de la Bussière frelser det ene Menneskeliv efter det andet, naar det lykkes Robert Ful-

ton trods Spot og Haan og Forfølgelse og Foretagendets Vanskelighed at drive sit Skib gjennem Bølgerne ved Damp, da er Seiren her sikker og Nytten klar. Havde hin Retning mod et Hisset staaet ene hos Hauch, da havde vi i ham kun faaet en Psalmedigter mere. Men nu blev den modarbeidet paa mangfoldige Maader. Hans Naturanlæg havde bragt ham til at opfatte Livet som begeistret Kamp, længe inden hans egne Hændelser lærte ham at see den sande Visdom i Resignationen. Hans ærekjære Gemyt bragte ham til i den jordiske Ære at see noget Reelt og Værdifuldt, og han digtede ikke for Intet saavel en Romance som et Drama om *Æren tabt og vunden.* Nær ham stod en skarpt iagttagende, paa Jorden fuldstændig hjemmevant Aand med kraftig Sands for Virkelighed og kraftig Afsky for enhver Art Askese. Føi saa hertil Aarhundredets Gang. Blev han end personligt med Aarene i et og andet Punkt, f. Ex. i det Religiøse, mere conservativ end han i sin Ungdom havde været, saa førte dog Tidens Bevægelse med stærke Skridt bort fra Romantiken. Han havde tidlig havt en levende Sands og Interesse for Historien, denne trængte sig mere og mere frem paa Naturmystikens Bekostning. De politiske Begivenheder havde i ham ingen kold Iagttager. Folkenes Uafhængighedskampe begeistrede hans let begeistrede Sjæl. Den, som har skrevet den vidunderlig deilige Sang

«Hvorfor svulmer Weichselfloden», han har i sin Sjæl bestandig havt et Ekko for ethvert Frihedsopraab, der igjennem hans lange Liv lød Europa over. Psychologi, Historie, Politik: det var de Magter, der hos ham gavnligt bekæmpede den transcendente Romantik. De fortættede Sværmeriet i hans Pathos, og Resignationen, som traadte til, formaaede ikke at knække denne Pathos. men kun at stemple den som tragisk.

VI.

Vi have studeret Hauch som Aand, vi have seet ham i sit Forhold til Tidsalderens Ideer. Vi maa endnu studere ham som Digter. I hans digteriske Stræben gik dog alle hans Tanker og Ideer op.

Jeg kaldte Hauch en reflecterende Aand. Det var han, men uden at Reflexionen som saadan nogensinde blev hans Sag. En Dag, da han talte med mig om sig selv som Æsthetiker, sagde han: «Fordybelsen i Digterværkets indre Uendelighed, det er den Side af Kritiken, som jeg troer at have i min Magt. Min Læsning af de tydske Filosofer derimod har kun gjort mine Forelæsninger mindre gode; Abstractionen som saadan ligger ikke for mig». Hvad Hauch som Forfatter var, det var han derfor som Digter. I alle Digtekunstens Afarter har han forsøgt sig, og i dem alle

har han frembragt noget Betydeligt og Værdifuldt. Et Drama som *Marsk Stig,* en Roman som *Guldmageren,* et Digt som *Bekjendelsen* høre til de bedste af deres Art i vor Literatur. Men kun i een Digtart har Hauch naaet det Fuldendte, nemlig i Lyriken, hvortil han hele sit Liv igjennem troede sig mindst kaldet. Paa dette Omraade er det alene, at han har leveret Frembringelser, som ere absolut klassiske og absolut originale — ikke mange, men nok til at sikre hans Navn mod Forglemmelse, saalænge vort Sprog forstaaes og vore Bøger læses.

Digtet over Christiane Oehlenschläger er en saadan Production. Det er Sujettets Overensstemmelse med Digteren, som her har gjort Frembringelsen klassisk: den sandhedskjærlige, ildfulde Personlighed uden Ynde, som Hauch havde elsket saa høit, saa godt forstod og af nærliggende Grunde maatte forstaae. Dette Digt er ikke en Hjerteudgydelse, men en Tegning, og som Charaktertegning af den høieste Værdi. En hel Pakke af Breve fra Christiane Oehlenschlägers egen Haand til Hauch lærer En neppe Tyvendedelen af hvad Digtet giver, og nu tilmed i denne Form, med denne mandige Pathos og med disse deilige Ord, der som Meiselslag forme det ideale Billede for Læserens Øie! Skulde jeg danne en Anthologi af Hauchs lyriske Digte, vilde jeg stille dette i Spidsen. Saa skulde følge hans sværmerisk-smeltende

erotiske Digte med deres eiendommelige Vemod. Hvilken Perle er ikke f. Ex. «Hjemmet», der begynder:

Jeg mindes vel et Sted, gid jeg var der igjen,
Der Timerne saa sagtelig gled hen,
Lig sølvklare Perler, som drages paa en Snor,
Saa milde som to Elskendes Ord.

og hvor betegnende for Digteren er ikke den forsagende Slutning:

Der sad vi tidt i Maanskin ved Rosernes Hæk
Ved Siden af den rislende Bæk
Og vexled mangt et Ord halvt i Alvor, halvt i Skjæmt,
Det har nu vel længst han forglemt.

Selv hvor hos Hauch Kjærlighedssværmeriet naaer sin lykkeligste Høide, er Tanken om Tabet nær hos. Selv under den største Henrykkelse over den Elskedes Skjønhed tænker Elskeren hos ham paa den Tid, da den ikke mere vil være til. Sangen af *Bajazet,* et af de skjønneste Digte, vor Literatur besidder, kan være et Exempel. Med hvilken malerisk og poetisk Kraft er ikke Dilaras Deilighed først beskrevet:

Jeg husker det vel, dit Klædebon var sort,
Og din Hals mere hvid end en Melkopal.

En fin Kløft bølger i din Halses Midte,
Den antyder en større, der sænker sig
Mellem din Barms Hvælvinger.

Dine Arme ere to snehvide Vandslanger,
Tvillinger, der svømme efter samme Moder.

Letbøielige ere dine Fingre; hvo vilde trykke dem
Uden med Elskovs milde Tryk?
Og dog saa jeg dem saare hverandre i Vrede.

Hvordan ender saa Digtet? Med et Glædesudbrud over, at den Elskede i den senere Tid er bleven mindre glimrende skjøn, mere bleg:

Jeg glædede mig derover,
Thi det mindede mig om de Dage,
Hvor Tidens Slør skal dække din Deilighed for Verden,
Og hvor jeg alene skal kjende den.

Hvilken Modsætning mellem disse Slutningsord og den om Tusind-og een-Nat mindende orientalsk-sandselige Skildring af Hals og Barm og Haand i Begyndelsen af Digtet. Disse sidste Ord ere lagte en Østerlænder, en Tyrk i Munden. Det er vel utvivlsomt, at han ikke kunde have sagt dem; men det forekommer mig klart, at kun en Spiritualist, en Tragiker og Nordbo kunde skrive dem ned, og at de paa en smuk og slaaende Maade røbe og betegne deres Digter.

En Hædersplads i en Hauchsk Antologi skulde endnu et saadant Digt som «Den vilde Jagt» af «Valdemar Atterdag» have. Ogsaa det har i høi Grad de Hauchske Digtes Fortrin: at male. I

det dobbelte Versemaal hører man Jagtens Fart gjennem Luften. Mange Digtere have behandlet et lignende Emne, Victor Hugo i «Les Djinns», Welhaven i «Asgaardsreien», begge med stor metrisk Kunst, Hugo endog med en metrisk Virtuositet, hvortil det franske Sprog kun i faa andre Digte opviser Mage. Men hvor kolde, hvor lidet følte ere ikke disse Pragtnumre! I Modsætning til dem hævder Hauchs Digt sin høie Rang ved den dybe tragiske Følelse, hvoraf hvert Træk er besjælet:

Foran flygted Hjort og Raa,
Vilden Daa og letten Hare,
Baarne som paa Vinger snare
Mellem Nattens Skyer graa.
Allerforrest saa man ile
Høi og bleg en saaret Hind,
Truffen alt af mange Pile
Skjælved den i Nattens Vind.
Tidt sagde de Bønder, naar sammen de gik,
Og Talen sig saa kunde føie,
At naar man betragtede Hindens Blik,
Da ligned det Helvigs Øie.

Det er denne Stemning, som er fremherskende i Hauchs Lyrik. Det er i den, at han i to mindeværdige Digte har besunget Polen og Danmark. Jeg har ikke betænkt mig paa med Skarphed at fremhæve, hvad der syntes mig Skyggesiderne ved hans Production; jeg betænker mig da heller ikke

paa at sige, at de naive Slutningsord i Sangen om Knud Lavard synes mig klassiske, og at den grandiose Simpelhed i den polske Fædrelandssang sætter mig i Ekstase. Gives der en dybere, en mere rørende tragisk Pathos end denne:

Hvorfor svulmer Weichselfloden som et Heltebryst,
Der i Døden knuses mod en vild, barbarisk Kyst?
Hvorfor klinger Bølgens Klage fra den sorte Grund
Som en saaret Gangers sidste Suk i Dødens Stund?

Fire Linier som disse ere Vidnesbyrd nok om et Digterkald.

Overalt, hvor Hauch med hele sin dybe og rige Følelse har givet sig hen i det, han skrev, overalt, hvor han har sat sit Væsen ind, har han vist sig som Digter og udøvet en ikke almindelig Magt til at røre Hjerterne.

Ulykken er, at han ikke altid har gjort det. Hvorfor ikke, vil man spørge. Dels af en Mangel paa kunstnerisk Mod og dels paa Grund af forkerte æsthetiske Theorier.

Hver Gang han vovede at gribe et Stof, hvor han gjenfandt et Glimt af sig selv — sine Kampe, sin Begeistring, sin Søgen og sine Lidelser — som i *Robert Fulton, Guldmageren, En polsk Familie* o. fl., der opnaaede han at frembringe et Værk, som, trods alle Ubehjælpsomheder i Formgivningen hist og her, fængsler Læseren og river ham med. Den mystiske Totalstemning, der fylder *Guldma-*

geren, den Begeistring, der er Sjælen i de andre to Romaner, savner ikke Ekko hos nogen sympathetisk Læser. Men en vis Blufærdighed, dernæst maaskee stundom en Følelse af indre Tomhed, fremdeles en Bestræbelse for at være saa objectiv som muligt i Kunsten, grundet paa en Tro paa, at dette var det Rette, det Bedste, endelig en Overvurdering af den frie Fantasis Betydning i Poesien, 'alle disse Motiver i Forening bragte ham til paa en undertiden utrolig udvortes Maade at gribe Stoffer i Flæng. Han kunde i den Henseende begaae det Forbausende. Kan man kalde det Andet end gyseligt, at Stoffet til «Kvindehævn» fristede Hauch paa hans gamle Alder til en dramatisk Bearbeidelse, der da ogsaa faldt ud til det Gruelige. Den Mangel i hans digteriske Fremgangsmaade, hvorpaa den Art Feilgreb kun ere de plumpeste Symptomer, bestod i, at han undertiden meer eller mindre koldblodigt valgte sig et Sujet for saa at underkaste det den poetisk-haandværksmæssige Behandling. Han begreb ikke ret, at hvad det mest kom an paa var at være ganske greben af Emnet. En Dag sagde han til mig: «Jeg begriber aldrig ret, hvad andre Digtere sige om den Herlighed og Glands, hvori Ideen staar for dem fra først af, og som saa tildels skal gaae bort under Udførelsen. For mig har Ideen som saadan aldrig været saa begeistrende; det er Udførelsen, som er min stærke Side, især den dra-

matiske Pathos.» Han syntes ikke at føle, at den dybeste Pathos er den, som udspringer af det nære personlige Forhold til Emnet, og ansaae den Hede, hvori han kom under Udarbeidelsen, for ligesaa poetisk som hin. Imedens han da skrev, var han selv aldeles henrykt over det Arbeide, han havde for. Da Begeistringen var saa glødende, mente han, at Værket absolut maatte være betydeligt. Han havde uden Skygge af Forfængelighed en meget stor Selvfølelse som Digter.

Denne Selvfølelse var imidlertid som sagt ikke ledsaget af et ligesaa stort Mod til at give sig selv hen i Digtet. Det eiendommelige Forhold, hvori han stillede sig til sit Stof, holdt ham her tilbage. Han kunde undertiden faae Lyst til paa Grundlag af en aldeles flygtig Sympathi at bygge et helt Drama. En Uvillie over al den Falskhed, vor Civilisation har i Følge, et romantisk Sværmeri for Beduinernes Gjæstfrihed var nok til at bringe ham til at forfatte *Et Eventyr i Ørkenen,* et Værk af den Art, som maaskee kan gjøre Lykke paa en Scene, men som ved Læsningen virker tomt. Han kunde ligeledes paa den Tid, da man mente, at den eneste Frelse for Poesien laa i Stoffer fra den nordiske Oldtid, give sig til hvad Tydskerne kalde at forholde sig «anempfindend» overfor de gamle Sagaer for i Kraft af Studium at frembringe en Pastiche som *Thorvald Vidførles Saga.* Den, som vil lære de nordiske Sagaer at

kjende, vil foretrække dem, der digtedes Anno 1100 for dem, der bleve digtede 1849, og den, som vil lære Hauch at kjende, vil hellere søge ham, hvor han ikke er nødsaget til at paalægge sin Stil og sin Personlighed en saadan Tvang som her. Ganske sikkert fornam han et vist aandeligt Slægtskab med de gamle Sagaforfattere. Men dels vare de Sagaer, hvis Tone han slog ind i, ikke de bedste, de historiske og de heroiske, men dem, i hvilke det Mythisk-fabelagtige spiller den største Rolle; dels bliver den Naivetet, hvormed i Sagaen det Utroligste berettes, i vore Dage søgt og usand. Det tager sig ud, som om et voxent Menneske vilde give sig til at lalle som et Barn. Mellem det meget blot optagne Stof kommer saa hos Hauch (f. Ex. i *Fortællingen om Haldor*) dels meget smukke og sete Naturbilleder frem, dels personlige Erindringer i gammelt Costume. Naar Kongen i Enrum siger til Haldor: «Jeg paaskjønner den Tjeneste, Du har vist mig baade her og udenlands, og din Plads i Hirden skal aldrig fratages Dig, saalænge Du selv begjærer at være der. Men saadan som det var mellem os i den første Tid, da vi boede sammen i Miklagard, førend vi droge til Sicilien, saaledes bliver det aldrig mere», da er dette med faa Ords Forandring det Selvsamme, som Oehlenschläger sagde til Hauch, da denne kom tilbage fra sin første Udenlandsreise. (Se *Minder f. m. B. o. U.* p. 276.) Det gjælder om Hauchs episke

Frembringelser overhovedet, at, naar det ikke, som i hans bedste Arbeider — *Guldmageren* f. Ex. — lykkedes ham ligesom at dykke det hele Stof ned i sin personlige Stemning, blev en Mængde dødt historisk Materiale hængende rundt om det egentlige Emne, saaledes f. Ex. i *Charles de la Bussière*, hvor det trivielt historiske Stof tynger den egentlige Gjenstand, Skildringen af den opofrende, men bestandig miskjendte Stræben hos en Personlighed, der altid lever paa Skyggesiden af Livet.

Der er sagt og skrevet Meget om Forholdet mellem Historie og Poesi. Jeg veed den, der 18 Aar gammel har skrevet en stor, tyk og doctrinær Afhandling derom, som han heldigvis havde Selvkritik nok til ikke at lade trykke. Man har i dette Spørgsmaal altfor meget hængt sig i Enkeltheder, overhovedet gaaet altfor meget efter Theorier og Regler. Seer man praktisk paa Sagen, vil man komme til at betragte det Meste af, hvad Æsthetikerne herom have forebragt, som irrelevant i Sammenligning med Hovedsagen, der altfor lidt berøres. Man forsøger i Æsthetiken saavidt muligt at fastsætte de Grændser, indenfor hvilke Digteren kan modificere de historiske Facta uden at forvanske dem, og Enhver seer let, at der her lader sig opstille mange veiledende Regler, f. Ex.: at jo mere Digteren indlader sig med det Historiske, des strengere Fordringer tør man stille til ham, at jo mere han kan vinde i poetisk Henseende ved

at foretage en Forandring i det Givne, des dristigere tør han være, at jo mere ubekjendt Stoffet er for hans Publicum, des friere Haand har han over det, at han ikke maa hæve eller rense en historisk Charakter, hvis han derved vilde komme til at skamskjænde en anden betydelig historisk Charakter o. s. v. o. s. v. Alt dette er Regler, som sysselsætte Den, der forfatter Kritiken, men det Afgjørende i Forholdet mellem Historie og Poesi det er, hvad der fører Digteren til det historiske Stof, hvad der bringer ham til at gribe dette og ikke et andet, Der maa være et eller andet Moment i Stoffet, som hemmelighedsfuldt eller øiensynligt correspondèrer med hans eget Væsen, med hans indre Liv. Først da faaer det under hans Hænder Livets Varme. *Tiber* og *Bajazet* ansees med Rette for dygtige Dramaer af Hauch. Men hvorfor ere de ikke mere end dygtige? Efter min Anskuelse: fordi de ere Studier. Der var i disse historiske Rovdyr Intetsomhelst, der kunde begeistre Hauch til et Drama. Han skildrede disse Charakterer, fordi han tiltroede sig Evne til at tegne dem, det vil sige, til at tegne Charakterer netop af denne Art. Han kan have havt Ret. Men dette er ikke Aarsag nok. Og ganske paa samme Maade spørger jeg mig selv: Hvad førte Hauch til et Emne som *Maastrichts Beleiring* eller til *Gregor den Syvende*. Hvad havde han tilfælles med dem? Man seer, at han har valgt

sig sit Stof, skaaret sig det tilrette, gjort Forstudier til det, udført Arbeidet i sit Ansigts Sved; men dette er ikke Meningen med Poesien.

Jeg hører allerede et Chor af Indvendinger. Hvorledes? vil man sige, har Digteren ikke Frihed til at vælge sit Stof rent objectivt, vil man foreskrive ham som Byron kun at fremstille sig selv og atter sig selv under gjennemsigtige Masker? Jeg svarer: Naar vil man dog opgive den Indbildning, at Digteren overhovedet har nogetsomhelst Andet at tye til end sig selv ɔ: hvad han har følt og seet? Han skal kun ikke skildre, hvad han har læst. Og hvis Talen er om Troskab mod Historien, da indse man dog, at den eneste Mulighed for i Behandlingen af et historisk Stof at blive saa objectiv, som det lader sig gjøre, det er at blive tilgavns subjectiv, i sig selv at føle den forgangne Tids Aand, dens Synsmaader, dens Lidenskaber, dens Fordomme, dens hyppigst forekommende Situationer i Kraft af alle de Analogier til disse, som man selv har oplevet eller iagttaget. Heri ligger, at en Mængde historiske Stoffer. der f. Ex. endnu paa Shakspeares Tid vare interessante, nutildags ere ubrugbare, fordi uinteressante. Hegel, der havde et og andet Indfald paa dette Punkt som paa adskillige andre, antyder (Werke 10, 1 Abth. 351), at det med det Kunstværk, der tilhører en os fremmed Tid og Nation, bør gaae os, som naar vi i et Kjærlighedsdigt, hvor-

med vi sympathisere, underforstaae vor Elskedes Navn under det fremmede. Hegel siger endog: «Det Historiske i Poesien har kun Interesse for os, naar vi kunne ansee det Nærværende for en Følge af de Begivenheder, i hvis Kjæde de fremstillede Charakterer og Gjerninger ere væsenlige Led; selve Sammenhængen ved Folk og Land er ikke nok; Tydskerne føle sig f. Ex. kun geografisk hjemme i Niebelungenlied.» Hauch har ikke delt denne Anskuelse. Han kunde stræbe at drømme sig ind i en historisk Fortid, blot fordi denne f. Ex. lod sig behandle i den gjængse romantiske Tonart, uden at hverken nogetsomhelst Historisk eller nogetsomhelst Personligt kom til Orde i Digtningens store Træk. *Valdemar Seier* og *Valdemar Atterdag* ere Forsøg af denne Art. Og see vi hen til Dramaet, da er det ud fra denne Tankegang let at forstaae, at Shakspeare vel, naar han fremstiller de middelalderlige Kampe mellem Fyrster og Vasaller, kunde være sikker paa den mest henrivende Virkning, da hans hele Tid endnu bævede i smertelige Efterveer af disse Kampe, men at vi i vore Dage ikke bør følge dette Exempel, fordi hin Tidsalders Interesser staae os altfor fjernt og lade os kolde. Hauch fulgte det i *Svend Grathe,* men Følgen blev, at dette paa poetiske Enkeltheder saa overordenlig righoldige Digt, hvis blomstrende Diction helt igjennem vækker Beundring, faldt

igjennem paa Scenen tiltrods for den mest omhyggelige Udførelse.

Heiberg, der interesserede sig saa varmt for *Svend Grathe,* søgte Grunden til dette Factum, og troede at finde den i den Omstændighed, at det historiske Dramas Tid overhovedet var forbi, da Tiden fordrede det speculative Drama, en Mening, Historien ikke har bekræftet, og som Heiberg selv kort efter i sin Polemik imod Hebbel frafaldt. Men seer man nøiere paa Heibergs Tankegang, vil man finde, at den, fraseet Terminologien, kun er lidet forskjellig fra den nys fremsatte. Det historiske Dramas Tid skal efter ham være forbi, fordi den rationalistiske Adskillelse af Historiens Aand fra Historiens Facta, som fører til den Fordring overfor Digteren, at han, selv om han raader frit over disse Facta, skal respektere hin Aand, strander i det Meningsløse, da jo Aand og Facta ikke saaledes kunne sondres. Vi fordre, siger Heiberg, desuden nutildags af Digteren, at han helt skal have gjennemtrængt sit Stof og ikke blot behandle det som noget Udvortes, hvormed han tumler. Det er netop dette Sidste, jeg ogsaa vilde fremhæve, kun at jeg kalder dette Forhold det personlige, som Heiberg benævner det speculative, og med den Forskjel, at jeg antager Historien for uundværlig som Vehikel. Det nytter ikke at prædike for de Døde. Men lad os lære af deres Misgreb! Forstaar det, I Digtere, som

leve blandt os! Det nytter ikke, at I studere Eder ind i Eders Stof, I maa føle det inden i Eder. Det nytter ikke, at I vælge det, det maa have grebet Eder først. Jer selv, jer egen Synsmaade, jer egen Form, jert eget Indhold er det Eneste, som vi ønske af Eder. Længst forbi, længst forsvunden er den Tid, da Digteren slog Lyren med et Elfenbensplekter. Med Eders egen Haand maa I gribe i Strengene, selv om I skulde rive den tilblods, ifald I for Alvor ville røre vore Hjerter!

Den tydske Digter Immermann gaar i sine *Memorabilier* saa vidt, at han vil fastsætte Reformationen og den Tid, som umiddelbart gaar forud for den, som Grændselinien for de Stoffer, vore Dages Digtere kunne bruge. Men dette er en rent stofagtig Betragtningsmaade. Hettner har i en god lille Bog *Das moderne Drama* herimod med Rette bemærket, at blot et Drama som Shakspeares *Julius Cæsar* viser, hvor meget man her maa tage sig i Agt for Doctriner. Han tilføier: «Det forekommer mig endog sandsynligt, at de nærmeste Tider, som fremfor Alt ville have at arbeide paa en grundig Omformning af vore sociale Forhold, med særlig Forkjærlighed ville gribe til Stoffer som Gracherne og Spartacus og alle disse romerske Begyndelser til den nyere Historie.» Meningen hermed er ikke, at Digteren skal gjøre de historiske Charakterer til moderne rhetoriske

Masker, gjennem hvilke han selv kun udtaler de Ideer, der ligge ham paa Hjerte, men Meningen er, at han kun skaber, hvor han forstaaer gjennem Sympathi og Analogi, ikke gjennem Begeistring for Historiens Nemesis i ren Almindelighed eller gjennem psykologiske Studier og Experimenter.

Gaae vi Hauchs enkelte historiske Forsøg nærmere paa Klingen, da see vi allerede i hans Ungdomsværker, *Tiberius* og *Bajazet,* Digterens Kulde overfor Emnet foraarsage, at der ikke bliver noget Drama ud af Stoffet. Vi see flere forskjellige Charakterer blive omhyggelig studerte; men ingen af dem repræsenterer nogen Idee, vi bekymre os om, eller overhovedet nogen Idee. Vi Nutidsmennesker leve et Hjerneliv. Den blotte Lidenskabs Tragoedier, den slette og voldsomme Charakter blot som saadan lader os kold. Dramaet behøver en Kamp, men en Kamp, der ikke føres om Ideer, interesserer os ikke mere end et almindeligt Væddeløb. Mellem Bajazet og Tamerlan er der ingen anden ideel Contrast end den, der er mellem Høg og Høg. Dramaets sande Titel vilde være det simple: Høg over Høg. Bajazet er grusom og vild, Tamerlan det Samme, men i saa meget høiere Grad og med en saa meget plumpere Raahed i Sind og Væsen, at Bajazet i Sammenligning med ham kommer til at repræsentere en Art Civilisation. Og hvor lidet lykkes

det saa disse i Jamber talende Herrer at overbevise os om, at de ere, hvad de give sig ud for: Tyrker og Tartarer, Bajazet og Timur! Hvem troer det?

Som Olding optog Hauch et Sujet, der allerede i hans Ungdom havde sysselsat ham: Julianus Apostata. Hvis nogensteds, saa var her vel et Stof, der maatte tvinge Digteren til at sætte sit Væsen ind. Gjør han det? Ingenlunde. Julian har som Sujet været en af Romantikernes kjæreste Kjæpheste; Eichendorff f. Ex. opbrændte i sin *Julian* (1853) det hedenske Kjætteri «paa et Baal af duftende Rosentræ». Den store Apostat, som af Voltaire bestandig blev forherliget som Christendommens Bekjæmper og den nye Tids Bebuder, blev som bekjendt af Strauss stemplet som Romantikeren paa Tronen og spottet som den, der forgjæves havde villet holde Historiens Hjul tilbage ved Gjenindførelsen af den forældede hedenske Cultus. Underligt nok! Hauch stiller sig næsten ganske paa Voltaires Standpunkt; hos ham er Julian den ædle Helt, den store Kriger, den dygtige Keiser, hvis tragiske Feilgreb har sin Aarsag i et intellectuelt Feilsyn paa Christendommen. Men Hauch behandler Stoffet uden Lidenskab; det er mod sin Villie, at han lader Julian aflokke sig Sympathi, og for at læge de Saar, som Heltens udogmatiske Tale kan have tilføiet en eller anden upandsret Tro i Læseverdenen, tilføier han naivt

og forsigtigt som Efterskrift til Stykket den gamle theologiske Candidats Bekjendelser, der gjendrive Julian og hævde alle mulige og umulige Dogmer.

Dette maa være Exempler nok. Jeg vil endnu blot tilføie, at Hauchs uden Spørgsmaal bedste Drama *Marsk Stig,* saa fint og saa harmonisk som det er, saa høit det alene ved Tegningen af Kongens Charakter staar over Oehlenschlägers *Erik Glipping,* synes mig at lide under samme Mangel paa et levende Forhold til Nutiden, dens Interesser og Ideer. Det er bestandig Shakspeare, for hvem Hauch nærede en altfor exclusiv Beundring og hvem han i mangfoldige Enkeltheder (se f. Ex. hele Constantins Rolle i *Svend Grathe*) direkte efterligner, hvis Exempel her ledede ham paa Vildvei. I hans enkelte, helt mislykkede Dramer som *Gregor* og *Don Juan* er, som i andre daarlige Dramer af den oehlenschlägerske Skole, kun Jambetravet blevet tilbage. Hans Skuespils Fjernhed fra Livet, deres Mangel paa «was packt und greift» var Skyld i, at han sit lange Digterliv igjennem fra Scenen egentlig aldrig opnaaede anden Art succès end succès d'estime.

VII.

At han i Grunden og inderst inde var Lyriker, det føler man saavel i hans Dramer som i hans Romaner. Saavel Fortrin som Mangler ere

lyriske. Man studere f. Ex. *Svend Grathe.* Hvor smukt er det ikke, naar Ditlef siger:

Alt slukker Morgnen, lig en sparsom Hustru,
Der aldrig ynder Lys til ingen Nytte,
De blege Stjerners Flamme; det er Tid
At samle dine Kjæmper nu ved Borgen.

Hvor poetisk siger ikke den nedrige Constantin:

Et Løfte, høie Drot,
Er lig en Sløife, der, hvor fast den end
Er bunden, dog med sagte Haand og med
Forsigtighed igjen kan løses.

Men hvor nær ligge ikke her Udskeielserne ved Skjønhederne! Knud vil spørge Svend, om denne næste Morgen vil tage med paa Jagt. Det udtrykkes i saadanne Omskrivninger som:

Gaa, Ditlef, til Kong Svend og spørg fra mig,
Om han paany, naar Morgenduggen blinker,
Vil høre Jægerhornets Klang i Skoven
Og lade Høgen stige fra sin Finger
Til Kamp i Luften med den kloge Heire.

Et andet Sted udtrykker den rolige Ditlef sig med en saadan Flugt:

Før skal Du fange Vindens Hest paa Heden
Og binde den til Maanens blege Horn,
Før Valdemar Du bøier med det Gode.

Hauch forstod ikke ret at skifte Tone. Havde hans Muse engang faaet Kothurnerne paa, saa gik hun med dem gjennem Tykt og Tyndt. Billedsproget var ham medfødt. Han, der som Kunstner er Ærligheden selv, og som mindre end nogen Anden indlod sig paa at sminke eller retouchere sin Stil, var, skjøndt ærlig, ikke simpel eller klar i sit Udtryk. Som Orientens Kvinder saaledes vise hans Tanker sig aldrig uden Slør. Men udenfor Lyriken bliver dette tidt unaturligt. Eller klinger det ikke næsten affecteret, naar de Geer siger til Manon: «Vil Du følge med mig, da maa Du ikke frygte for at vandre som den lette Stenged over Bjergene i den tidlige Morgenstund.»? I sin Egenskab af Lyriker besad Hauch ingen stor Fortællerkunst. Han er atter som Fortæller ærlig, naiv og ligefrem, men ubehjælpsom. Især hvor Stoffet generer hans Blufærdighed, bliver han i sin Keitethed næsten rørende. Saaledes indledes Fortællingen om Robert Fultons Møde med Zigeunerinden med følgende kostelige Ord: «Under sit Ophold i Paris oplevede Fulton et Eventyr, som vi, da det ikke er uden Indflydelse paa hans senere Liv, selv om hans Opførsel ved denne Leilighed skulde berøve ham Noget af Læsernes Yndest, ingenlunde her tør forbigaae med Taushed.» Af den Art Naiveteter vil enhver Kjender af Hauchs Skrifter kunne udpille en ikke ringe Mængde. Hovedmanglen er, at Hauch som

Fortæller taler altfor meget med. Han er saa moralsk, at han bestandig frygter, Læseren skal gaae vild af Moralen; derfor siger han den enten selv eller lader en Anden sige den. Victor siger f. Ex. i *Guldmageren:* «Jeg ønskede overhovedet, at man blev enig om i Selskab aldrig at tale stort om slige underordnede Gjenstande som Stole, Borde, Gulvtæpper, Malerier og andre Kunstværker, der kun ere Betingelser for en behagelig Tilværelse, Intet videre .... Vi omgive os med Kunstværker, ligesom en Dame omgiver sin Kjole med en sirlig Garnering o. s. v.» — «Saaledes forvandles Aandens ædleste Værker til Redskaber for en Lediggjængers legemlige Nydelse», tænkte Theodor. — — Læseren havde nok udfundet dette, selv om Theodor ikke havde tænkt høit.

I sin Egenskab af Lyriker formaar da Hauch egentlig kun at tegne en Charakter igjennem dens Pathos. Det gjælder saavel om hans Dramer som om hans Romaner. Charakteren bliver hos ham til for Læseren, i det Øieblik den kommer i Lidenskab. Saa udtaler den selv sit Indhold. Men heri ligger, at Hauchs Charaktertegning, saa fuld og kraftig den er, aldrig er tilstrækkeligt individuel. Hvor den ikke behøver at være det i nogen høi Grad, der er han Mester. Hør f. Ex. Veronica (*Guldm.* S. 102), naar hun siddende i Drivhuset mellem Myrther, Jasminer og Orangetræer med Medynk seer de Andre fortrække for den bedøvende

Vellugt: «O I svage Skabninger, udbryder hun, Alt dette er dog kun Lidet imod, hvad der findes i min Moders Hjem, denne Vellugt er Intet mod den, der indaandes ved Orinokos Bredder, hvor en af de maanelyse Nætter er hedere end Eders skjønneste Sommerdage, hvor Skovene tidt staa ligesaa fulde af Blomster som af Blade, hvor Jaguaren brøler høit af Begjærlighed efter Bytte, hvor den vilde Puma udstrækker sin blodige Tunge, hvor den sorte Neger betragter mig med sit brændende Blik, og hvor Græsset selv vorder skarpt som en Kniv og er i Stand til at forsvare sig . . . . Men Sommerfuglens Pragt og Kolibriens Metalglands ere dog kun svage Billeder paa hvad der funkler i Gruberne under Jorden i hine Lande, thi derfor er denne Lillie rød som Guld, fordi den er kommen fra Guldets Land; ja lykkelig den Bi, der kan skjule sig i dens Indre og til hvis Fødder det gyldne Støv hefter sig!» Man har Veronika helt i disse Ord, men hvorfor? Fordi hun i den Grad gaaer op i sin sandselige Guldtørst, fordi hun er i den Grad sjelden i sin Art, at Individet næsten er givet med Arten. Tag derimod en Charakter som Svend Grathe. Faa dramatiske Personer have, som Heiberg med Beundring bemærkede det, en fuldere Pathos. Med Rette siger Heiberg, at Stykket fremstiller «Forbrydelsens Genesis» med sjelden Energi og Klarhed. Men Forbryderen selv er ikke nær saa klar, en Indi-

vidualitet er han ikke. Hør ham f. Ex. tale med sig selv, hvor han overveier sin Forbrydelse:

O Død, hvo skulde troe, det var saa svært
Dig ned at drage paa sin Fjendes Hoved!
— Du kommer jo dog ellers villigt nok,
Den evig vandrende, den blege Maane
Medbringer Sygdom jo, saasnart den hænger
De vaade Slør om sine svulne Horn,
Og Havet aabner, lig et graadigt Rovdyr,
Sit vide Svælg og bliver aldrig mæt,
Og Jordens Aande vorder ofte Gift,
Og tidt, o Død! Du skrider over Engen
Ved Ellepigens Haand i klamme Taager,
Naar Løvet falder i den kolde Høst;
Den blodige Valmu er dit Sovekammer,
Paa Bulmeurtens Læber sidder Du
Og i den skjælbedækte Slanges Mund.
Hvi kan Du aldrig træffe da det Maal,
Som jeg Dig viser? — jeg maa hjælpe Dig,
Du blinde Død, og gribe kjæk din Haand,
Skjøndt den er kold og gyselig at røre,
Ja jeg maa styre den, hvis det skal lykkes.

Man er her sikkert nok Vidne til Forbrydelsens Vorden, men Enhver, som ønsker sin Fjende Døden, kunde bruge slige Ord. Hvilket Træk, hvilken Vending betegner vel her netop Svend Grathe?

Og saaledes overalt. Charaktertegningen er god, men for vid. Ingensteds har jeg følt dette saaledes, som hvor Leontine i *En polsk Familie* hæver sin Haarpil mod Zeltner, da han forfølger

hende, den Haarpil, hvormed hun har dræbt hin Abe, der vilde kaste sig i hendes Favn. I samme Øieblik forvandles og udvides Skikkelsen for En; det er, som saa man Diana selv. Her er altfor faa personlige Træk til at individualisere Kydskheden.

Sit dybe gribende Udtryk finder Individualiteten da hos Hauch kun i Sang. Naar Agnes i *Hamadryaden* synger:

Vemod ei min Sjæl forlader
Skjøndt mit Blik, min Læbe leer,
Jeg staaer alt i Aftenrøden,
Hvor de Andre Morgen seer.
Alt jeg skuer Gravens Fakkel
Og den aabne Jordens Mund,
Livet gav mig ene Smerte,
Haabet gav Bedrag mig kun.

eller naar Dyveke i *Vilhelm Zabern* klager:

I Bølgen svømmer med Dødens Mod
Den Fisk, som med Angelen leger,
De gjøde mit strømmende Hjerteblod
I Kongens forgyldte Bæger.

da er hele Personligheden, hele dens Situation givet i dette korte Udbrud, og et besynderligt Skjær falder fra alle disse saa skjønt og tragisk klingende Sange paa disse Ord i Hauchs Fortale til hans lyriske Digte: «Alt Øvrigt, som jeg har digtet, man tillægge det nu megen eller liden

Værdi, er dog, som jeg haaber, stemplet med Originalitetens Mærke; med Hensyn til mine lyriske Digte vover jeg derimod ikke ubetinget at paastaae dette.»

VII.

Hauchs Digterliv var, som jeg har sagt det, en bestandig Kamp. Vi saae, i hvilke Vildfarelser han svævede angaaende sine egne Evners Natur. Kunde han da Intet lære af Kritiken? Ak, den Kritik, han, indtil Heiberg bedømte Svend Grathe, fik, var kun lidet lærerig. Det var den bitre Forfølgelse, den hadefulde, som gaaer ud paa at tilintetgjøre sin Gjenstand, og Hauch bevarede hele sit Liv igjennem en dyb Bitterhed i sin Sjæl over den Medfart, han havde lidt. Hans maaskee mest følte Roman *Robert Fulton* har helliget Dagbladene store Kapitler. Alle Former af Presseforfølgelsen og Pressenederdrægtigheden ere skildrede her. Da Fulton har læst den første Artikel, hvori hans Projekt bliver haanet, og denne Artikel er anført in extenso, tilføier Hauch: «Det er med velberaad Hu, at denne Artikel er gjengiven i sin hele Udstrækning; ikke fordi det just er sandsynligt, at hint Dagblad udtrykkede sig anderledes end mangfoldige andre ved lignende Leiligheder, men blot for ved et Exempel at vise, med hvilke Fordomme de havde at kæmpe, der forberedede den store Op-

dagelse.» Da Fulton har læst Angrebet, skriver han et udførligt Svar.

«Dette Svar bragte han selv til Hr. Denni-«son, der modtog ham med stor Høflighed og for-«sikrede, at hans Modbemærkninger saa snart som «muligt skulde blive indrykkede i hans Dagblad. «Det skylder jeg Dem», føiede han til, «thi Ingen «skal sige, at han er bleven angreben i vort Blad, «uden at dette tillige har aabnet sine Spalter for «hans Modgrunde. De skal aldeles Intet betale «derfor, thi Retfærdighed bør gives Enhver gratis, «det forstaaer sig af sig selv.» Den følgende «Morgen modtog derimod Fulton et Par Linier «fra Hr. Dennison, hvori denne beklagede, at han, «efterat have gjennemlæst hans Forsvar, umulig «kunde indrykke det; «thi der findes rimeligvis «ikke mange Mathematikere mellem Bladets Læ-«sere», føiede han til, «og for enhver Anden end «en Mathematiker vil denne saakaldte Gjendrivelse «være aldeles uforstaaelig». Fulton skrev da et «andet Forsvar, hvori han paa en fatteligere Maade «søgte at udvikle sin Plan. Desuden tilføiede han «ogsaa en Udskrift af en Attest fra sin Mester, «hvori denne gav ham de bedste Vidnesbyrd baade «for hans Flid og hans Duelighed; omsider an-«modede han Publicum om at udsætte Dommen «over ham, indtil Udfaldet havde vist, om han var «istand til at udføre sit Forehavende eller ikke. «Men ogsaa denne Artikel undslog Hr. Dennison

«sig for at optage. «Vi have hver Dag Leilig-
«hed til at erfare», skrev han tilbage, «at den,
«der er bleven Gjenstand for en dadlende Kritik,
«anseer den for uretfærdig, og at han da som
«oftest betragter sig selv som et forfulgt Talent
«eller Geni. Hvad os angaaer, da ere vi varme
«Venner af ethvert, selv det ringeste Talent; men
«vi ere endnu varmere Venner af Sandheden.
«Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica
«veritas, det er vort Symbolum. Med andre Ord:
«vi handle uden Personsanseelse og kunne derfor
«ikke indlade os paa at optage alle de Modartikler,
«der have deres Grund i en ensidig, fra enhver
«fornuftig Mening afvigende, personlig Anskuelse.»

Faa Dage efter læser Fulton et nyt Angreb paa sig i samme Blad, indtil det ender med, at Bladet beskylder ham for at være vanvittig og for at have tilbragt nogen Tid i en Sindssygeanstalt. Paa dette Punkt har Hauch, der her pludselig selv optræder midt i sin Fortælling, ladet Fulton trøste sig med nogle Bemærkninger af en unævnt Forfatter, hvis Navn Læseren ikke vil have Møie med at finde. Heri hedder det:

«Enhver talentfuld Mand, der miskjendes af
«sin Omgivning, er meget tilbøielig til at troe, at
«Verden paa en forhen uhørt Maade er uretfærdig
«imod ham, at han bliver stærkere forfulgt, at
«han har en haardere Kamp at gjennemgaae, end
«alle andre Talenter før ham. Men ved at læse

«slige Blade og de Domme, som deri fældes, vil «han snart komme ud af sin Vildfarelse. Han vil «da se, hvorledes udmærkede og berømte Mænds «Navne (især naar disse Mænds Ben alt ere gjemte «i Graven) hvert Øieblik blive brugte til Skjold «mod det opadstræbende Talent, der atter, naar «det, trods denne Modstand, og efter mangen haard «og bitter Strid, har erhvervet sig et Slags Aner-«kjendelse i Verden, maa finde sig i at bruges «paa lignende Maade mod de Talenter og Kræfter, «der ville bane sig Vei efter det.»

Foruden alle de Gjenvordigheder, der beredtes Hauch af Kritikens vulgære Tros, følte han i lang Tid Efterveerne af det Nederlag, han havde lidt i sin ubesindige Polemik mod Heiberg. Denne Polemik er en ligefrem Fortsættelse og Consequens af hans Kamp mod Baggesen, men den endte med Tab, fordi Hauch paa sin Side nu var Forfægter af den forældede Sag. Heibergs Seir var letvunden og fuldstændig. Des smukkere er det at see de to udmærkede Mænd, der saa heftig havde befeidet hinanden, efter nogle Aars Forløb glemme alle de gamle Stridigheder og slutte et varigt Venskabsforbund.

Et Vidnesbyrd derom ligger for mig i et Brev fra Heiberg til Hauch af 28de Januar 1841, som begynder:

«Visselig er det med et «Ja», at jeg besvarer Deres Spørgsmaal: om vi skulle glemme den

gamle Strid. Og dog kunde jeg for mit Vedkommende maaskee med større Grund svare «Nei», — thi jeg har allerede for længe siden skrevet det Hele i Glemmebogen, udentvivl i samme Betydning, som De: Vreden, Bitterheden er forsvunden, kun det tørre Factum staaer tilbage som Gjenstand for en affectløs Erindring. Selv om jeg havde været personlig irriteret imod Dem — hvilket jeg dog neppe troer, saavidt jeg nu kan erindre — vilde ikke desmindre «Vilhelm Zabern», «Guldmageren» og «den polske Familie» have udslettet ethvert saadant Indtryk. De erkjender, at der har været Uret paa Deres Side; modtag den samme Tilstaaelse fra mig, endskjøndt det forstaaer sig af sig selv, thi i enhver Strid, som føres med Heftighed, er der altid nogen Uret. Dog foretrækker jeg at have denne Uret, som altid følger med Ivrigheden, for at skrive paa den kjedsommelige circumspicerende Maade, som betegner den fornemme Polemik.

Men lad mig nu, inden jeg forlader denne Materie, sige Dem Eet, som ingenlunde kan eller bør forstyrre det gode Forhold, hvori jeg glæder mig over igjen at staae til Dem. De veed vel, at der allerede for flere Aar siden er begyndt en Udgave af mine samlede Skrifter, paa Schubothes Forlag. Hidtil er det kun de poetiske Skrifter, som ere udkomne i 8 Bind. Først nu skal der begyndes paa Skrifterne i Prosa, og mellem disse

ville ogsaa de af mine kritiske og polemiske Skrifter, som, uden Hensyn paa deres sande Værd, have vakt endel Sensation og gjort Opsigt, blive indlemmede, kun forsaavidt som de ere literær-historiske Aktstykker. Jeg veed vel, at denne Fornyelse af, hvad man i en vis Henseende kunde ønske glemt, lettelig misforstaaes. Men det har derfor ogsaa fra først af været min Hensigt at ledsage Samlingen med en Fortale, hvori jeg udviklede den rette Synspunkt derfor. Jeg vil deri gjøre opmærksom paa, at det er en ren Misforstaaelse, naar man troer, at Forfatteren, ved paany at udgive slige Skrifter i en Samling, derved ligesom skulde erklære, at han endnu acquiescerer i de samme Synsmaader, eller i Et og Alt er af samme Mening, som dengang han skrev disse Efemere. Men han betragter dem derimod blot fra den factiske Side. De existere nu engang, og i Literaturen saavelsom i den politiske Historie kunne Facta ikke alene ikke forandres, men det er endog Pligt at samle og opbevare dem.»

Efter denne Forsoning fulgte saa Heibergs Kritik over *Svend Grathe,* hvis ganske vist overdrevent anerkjendende Udtalelser — Heiberg sætter Stykket over Shakspeares *Macbeth* — vel tildels forklares ved Heibergs ringe Sands for Shakspeare, men dog sikkert nærmest ere foranledigede af Trangen til inderligt at besegle det nye Venskabsforbund. Saa stor var da Heibergs

Autoritet, at fra den Tid af, da han havde udtalt sig for Hauch, stod dennes Anseelse som sikret.

Det er imidlertid interessant til denne korte Antydning af den Rolle, den offenlige Kritik spillede i Hauchs Skribentliv, at føie nogle Exempler paa, hvorledes i senere Aar den private og venskabelige Kritik overfor ham lød. Desværre foreligger her ikke saa Meget, som det var at ønske. En stor Pakke Breve fra Oehlenschläger blev, som Hauch har sagt mig, tilligemed en stor Mængde Udkast af ham selv, ved en Misforstaaelse brændte af hans Søster under hans lange Udenlandsreise, og alle Breve af dybere personlig Natur har Hauch selv tilintetgjort. Et og andet meget Interessant er dog levnet. Hertil regner jeg kun delvis de Domme, der blandt Hauchs Efterladenskaber foreligge fra Oehlenschlägers Haand. De ere ligesom kastede, jeg havde nær sagt: jaskede hen i en Skynding og uden dybere Begrundelse; men dog mærker man overalt Mesterens sikre Øie. I Anledning af de *Lyriske Digte* siger Oehlenschläger saaledes: «ikke faa [af Digtene] vidner imod Dem, naar De siger, at De egenlig ikke er lyrisk Digter. Mig synes derimod, at det Lyriske spiller en betydelig Rolle i Deres Digtervæsen.» Men dette udføres ikke videre. Derimod tilføier han med Henblik paa sig selv: «Hvad De skriver om Miskjendelsen, saa er det et Onde, hvoraf alt det Gode lider. Vis mig en Blomst, hvor en Orm

ikke har ædt noget af Bladene; ogsaa jeg kan sige ligesom pius Æneas: quorum magna pars fui.» — Da Oehlenschläger erfarer, at Hauch arbeider paa *Guldmageren,* skriver han (April 1835): «Det glæder mig at høre, at De skriver en Roman igjen, og at det bliver en Guldmagerhistorie glæder mig dobbelt. Den kan vist blive meget morsom, Sujettet passer sig ret for Deres levende Fantasi, og Deres Kundskaber som Naturlærd vil her komme Dem prægtigt til Nytte som Staffage i Maleriet. De behøver vist kun lidet at gjøre Studier, De har Alt ved Haanden. — Gaa nu ret ind i det Individuelle, og giv os brav mange karakteristiske Træk, og opfind brav mange morsomme, spændende Eventyr! Mindre end to Dele maa Romanen ikke være, ellers bliver den afsnuppet. De maa ikke udelade «det stockholmske Blodbad» der, som i Vilhelm Zabern. De forstaar nok!» — Det forekommer mig, at der i de sidste Ord var et ypperligt kritisk Vink til Hauch, om engang at tage et kraftigt Tag ned i Læserens Opmærksomhed. Da Bogen kommer, er Oehlenschläger noget skuffet. Han skriver (1837, uden Dato): «Guldmageren har fornøiet mig at læse fra først til sidst. Den er interessant og skrevet med Geni. Skildringerne om [af] den stakkels Jødedreng ere ypperlige. Guldmageren Lascaris Betragtninger over Naturen ere Hauchs Geni fuldkommen værdige. Herlige Oder! Episoden om Maleriet er

god og morsom. Men jeg har dog endnu ikke faaet en saadan Guldmagerhistorie, som jeg havde spidset min Næse paa. Jeg vilde havt Eventyr, fremvirkede ved dette Motiv, Skildringer af menneskelig Lykke og Ulykke, Bedragerier, Selvbedrag, Sværmerier — i mange forskjellige Livets Scener.» Det synes mig, at man har Forskjellen mellem den Oehlenschlägerske og Hauchske Fantasi meget skarpt i Modsætningen mellem hvad den Første fordrer af dette Motiv og hvad den Sidste har gjort ud af det. Al Oehlenschlägers friske Sandselighed og ikke mindre hans mere overfladiske Syn paa Poesien afspeiler sig i hans skuffede Forventninger til denne Roman.

Ogsaa om *En polsk Familie, Svend Grathe* og flere andre Arbeider ere Udtalelser af Oehlenschläger opbevarede, men disse ere kun lidet betydelige, indskrænke sig mest til almindelig Ros og fremhæve kun saadanne Træk som, at «de med Starosten Sympathiserende selvfølgelig ikke goutere Hauchs Anskuelse», eller at *Svend Grathe* ikke er Theaterstykke nok og maaskee lider af en vis Billedluxus i Dialogen.

Ligesom Oehlenschläger, idet han vil kritisere Hauch, tillige charakteriserer sig selv, saaledes maler ogsaa Heiberg sig i sine Domme, med al sin Logik og alle sine Underligheder. Jeg anfører først hans Betragtninger over *Kongens Yndling* (27. Dec. 1856). «Med stor Fornøielse, høist-

ærede Ven, har jeg læst Deres Skuespil «Kongens Yndling». Det forekommer mig, at De i dette Arbeide har ligesom betraadt en ny Bane, der i en saa meget høiere Grad vækker min Opmærksomhed og Deltagelse, som det netop er ad denne Vei, at Skuespillet, efter min længe nærede Anskuelse, skal vinde en friere, af Skolen mindre paavirket Form, hvorved det kan blive for Samtiden, hvad det under andre, men nu tildels stereotyperede Former har været for tidligere Perioder. Det vilde blive mig vanskeligt, og især i et lille Brev, at forklare, hvad det egenlig er, jeg søger i et vordende Drama, og med Glæde har fundet for en stor Del i dette. Foreløbigt kan jeg maaskee udtrykke min Fordring saaledes, at det nye Drama skal vove at træde Virkeligheden nærmere end sædvanligt, altsaa virke stærkere for Illusionens Moment, uden dog at opgive det Krav, som maa stilles til al Kunst og Poesi. En Bekjendt af mig udtrykte nylig den samme Tanke paa en rigtignok barok Maade, idet han sagde, at det nye Drama skulde være en Forening af Sophokles og Scribe.

«Deres Skildring af Kongen er netop en saadan, hvori Illusionen er mægtig, medens den kongelige Idee ligefuldt gjør sig gjældende. Denne Skildring er meget original, thi den afviger ganske fra den traditionelle. Men det er kun den *poetiske* Tradition, der var bleven stereotyp, som her er

opgiven, den historiske er traadt i Stedet for den, og vi troe paa Figuren som en Virkelighed o. s. v.»

Man seer heraf som af Heibergs trykte Udtalelser, med hvilken Haardnakkethed han ventede en Poesiens Fornyelse af formelle, rent literære Reformforsøg. Om en Omformning af den hele gamle Verdensanskuelse som Betingelse for et virkelig moderne Drama er hos ham aldrig Tale, og det imedens rundtom i Udlandet den virkelig nye Poesi begyndte at skyde op af det moderne Livs og de moderne Ideers Jordbund.

Den udførligste og i enhver Henseende lærerigste Udtalelse af Heiberg om et Værk af Hauch, om *Slottet ved Rhinen,* giver i sine Slutningsbemærkninger et i høi Grad levende Indtryk af, hvorledes Kritiker og Digter her stode nøiagtigt paa samme aandelige Grundlag og vare hildede ganske i samme romantiske Net.

Heiberg skriver (21. Juli 1845): «Jeg maa da begynde med at sige, at Deres Roman bærer begge sine Titler med Rette. Den er et Slot, et høit Slotstaarn, paa hvis Tinde man føler sig befriet fra det indeklemte Stueliv, aander frisk Luft og nyder en vid Udsigt; de nærmere Gjenstande vise sig klart og i rig Mangfoldighed for Øiet, men der er ogsaa en fjernere Horizont, i hvis vide Omkreds Anelsen maa komme Øiet tilhjælp. Forskjellige Standpunkter gives

der visselig ogsaa paa dette Taarn. Ja, med Hensyn herpaa, maa jeg allerførst bevidne Dem min oprigtige Erkjendelse af den usædvanlige Charakter-Rigdom, som her findes, thi enhver af Personerne betegner et eiendommeligt Standpunkt, og de ere alle gjennemførte med en beundringsværdig Consequens, og ere baade kraftigt og fint tegnede. Der gjælder om dem, hvad der gjælder om ypperligt opfattede og ypperligt tegnede Hoveder i et Maleri: man tvivler ikke paa, at jo Maleren har benyttet Studier af Virkeligheden. Om nu Tilskueren tilfældigvis gjenkjender en eller anden af disse Virkeligheder, eller ei, maa ansees for ligegyldigt, baade i sig selv og med Hensyn til Kunstnydelsen, saafremt kun Figuren er et organisk Helt, der udvikler sig af sig selv, og har sin Berettigelse i sig selv. Jeg mener nemlig, at den væsentlige Forskjel mellem et Kunstværk og en Pasquil ikke kan søges deri, at hint skulde forsmaae de Træk af Virkeligheden, som denne gaaer paa Jagt efter. I dette Punkt kunne begge meget vel komme overens, med de differere i den kunstneriske Intention, saavelsom i den frembragte Virkning. Kunstneren frembringer et sig selv bærende Hele, hvori de enkelte Træk ere væsentlige Momenter, medens deres factiske Oprindelse er ligegyldig; Pasquillanten derimod bryder sig ikke om, at hans Figurer skulle være virkelige Mennesker, naar kun de enkelte Træk levende

minde om bekjendte Personer; Læseren, som kjender disse, har da let for selv at samle disse Træk til et Helt. Distinctionen beroer da paa, hvorvidt det er nødvendigt for Læseren eller Tilskueren at medbringe empirisk Kundskab til de Personer, hvis virkelige Træk ere benyttede, eller hvorvidt han gjennem Kunstværket lærer dem fuldkomment at kjende. Saaledes kan man heller ikke have Interesse for daarligt malte Portraiter, undtagen forsaavidt man kjender de Personer, de fremstille; ypperlige Portaiter bære derimod deres Værd i dem selv og tillige et Vidnesbyrd om deres Lighed, hvilket ingenlunde fordrer Bekjendtskab med Personerne. Jeg siger dette fornemmelig med Hensyn paa Eginhard [Karrikatur af H. C. Andersen], thi i Anledning af ham vil De rimeligvis faa nogle Indvendinger at høre; men jeg mener ogsaa, at disse Indvendinger kunne fuldkomment gjendrives ved ovenstaaende Raisonnement, thi netop denne Charakter er opfattet og gjengivet med en forbausende indvortes Sandhed, og har al Fordring paa at staae eller falde ved sig selv . . . Iøvrigt kan jeg ei lade være at finde Portraitlighed næsten i alle Figurerne . . .» Nu følge Gisninger desangaaende, «Men nu Frøken Emilie? jeg har kjendt enkelte tydske Damer af lignende Charakter, men dog ingen, hvis Superklogskab i den Grad gik over alle Grændser. Det forekommer mig endog, at hun kommer det Parodiske saa nær, at hun, selv for en saa let-

bevægelig Charakter som Arthur, oftere maatte staa i et latterligt Lys, og derfor ikke kunne udøve saa stor en Indflydelse. Hun er den eneste Person i Bogen, paa hvis virkelige Tilværelse (naturligvis poetiske Virkelighed), ganske saaledes som hun er skildret, jeg ikke ret kan troe, hvorimod jeg, ved blot at afstreife nogle af hendes allerskarpeste Kanter, finder hendes Fremtrædelse, som desuden overalt er af stor Virkning, fuld af Sandhed. Især Contrasten mellem hende og Franziska er fortræffelig. Franziska er saa uendelig elskværdig, saa aldeles Menneske, at jeg neppe kan tænke mig noget Forbillede; og dog forekommer det mig, som om jeg havde kjendt hende, ja endog kunde nævne hendes Navn . . . . Den permanente Følelse, som man har under Læsningen af hele Romanen, er at befinde sig i den aandrigste Omgang, eller at befinde sig paa saadanne Høider af Menneskelivet, hvor Livets og Historiens væsentlige Magter forsamle sig og berede sig til Kamp. Derfor kan man idelig fylde sine Lunger med frisk Luft; det Indeklemte, det Indskrænkede i Livet forsvinder . . . . . Lad mig endnu, hvis De har Taalmodighed til at læse det, tilføie et Par Ord om det Indtryk, hvilket Romanen, betragtet som et Helt, og seet i sit Resultat, har frembragt paa mig. Da jeg kom til Franziskas Død, blev jeg misfornøiet, fordi jeg af det Foregaaende havde ventet, at Opløsningen skulde være

harmonisk tilfredsstillende i Ordets sædvanlige Betydning; jeg havde ventet et Drama, ikke en Tragedie. Det kan nu vistnok synes meget borneret, naar mange Læsere foretrække hvad de kalde en god Ende paa Historien, fremfor en sørgelig, men det kan dog ogsaa være grundet i den ubevidste Følelse af, at en harmonisk Slutning, et forsonende Resultat, en Hjertet udvidende Totalstemning, som oftest lettere opnaaes ved det første Middel end ved det sidste. Det Tragiske, som fra først af tyder paa Undergang, maa, ligesom Retten, have sin Gænge, og det er ogsaa stort nok til at kunne bære sin Tilintetgjørelse, og lade det Sørgelige forsvinde i det Sublime. Men i de borgerlige Tilstande og Begivenheder, i det Individuelle, er der maaskee ikke Kraft nok til at naae dette Maal. Der gives Noget, som jeg kalder forkludrede Forhold, for hvilket jeg i Livet har den største Aversion, uagtet jeg desværre ofte nok er stødt paa dem og tildels selv har befundet mig i dem. I Kunsten ønsker og venter jeg altid, at disse Forhold, naar de fremstilles, skulle omsider klares og restitueres til det, som de efter deres sande Natur skulde være. Et saadant — om jeg maa kalde det saa — forkludret Forhold er ogsaa det imellem Arthur og Franziska. Det er en gjensidig Misforstaaelse. Der behøvedes blot et Ord for at klare den; blot et eneste Lyn, som, idet det slog ned i deres Bevidstheds Nat,

viste dem dem selv og Omgivelserne og lærte dem at orientere sig. Saa Lidet behøvedes, men dette Lidet skeer ikke. Naar dette finder Sted i Livet, da er det, efter min Mening, det sande Helvede, ja maaskee det eneste virkelige Helvede for dem, som ikke ere egenlig onde, og derfor trænge til positiv Straf. Det Helvede, som venter de fleste Mennesker, og hvori de tildels allerede befinde sig, er et Utopia; *τόπος*, Stedet, har tabt sin Betydning, det er og er ikke. Jeg tænker mig det under følgende Billede: En Person, som jeg elsker, kjører bort paa en Vogn; jeg har et Ord af yderste Vigtighed at sige hende (thi jeg maa forestille mig Personen som et Fruentimmer), jeg løber efter Vognen, er hvert Øieblik lige ved at naae den, men den smutter fra mig; jeg raaber, men den overdøver mit Raab; jeg seer Personen tæt foran mig, men hun vender ikke sit Hoved; jeg kan af og til næsten berøre hende med min Haand, men det skeer ikke, jeg falder afmægtig om, og Vognen kjører bort. Det er en bevidst Skindød, en Stivkrampe, under hvilken man ikke med mindste Bevægelse formaaer at tilkjendegive, at man lever, ligesom i Claras Drøm. Dette er det Utopiske; man er saa uendelig nær og dog saa uendelig fjern. Den høieste Potensering af dette Helvede vilde være at staae tæt ved Siden af Gud, uden at kunne tilkjendegive ham sin Tilværelse, fordi man ved sin Slethed var udstrøgen af hans Viden;

thi de Onde erindrer han nok, da han skal straffe dem. men de Slette, de Forkludrede, maa han maaskee ignorere. Dersom man fra et øde, ubeboet og utilgængeligt Sted betragtede Stjernehimlen, omtrent som Clara fra sit Taarn, da maatte man have en Forsmag paa denne utopiske Følelse, naar man saa Stjernerne gaae deres uforanderlige Gang, uden at tage Notice af deres Betragter. Men til Sagen! Ved Franziskas Død følte jeg mig i Utopia. Da imidlertid Arthurs Bryllup med Emilie syntes afgjort, var det mig kjært, thi jeg berettigedes derved til at betragte Arthur som et løst, usammenhængende Menneske, der ikke kunde have været bestemt for Franziska, og jeg glædede mig endnu, tiltrods for det Sørgelige i Udfaldet, over den poetiske Retfærdighed, som opløste det, hvis Forbindelse kun var et Skin. Men nu kom den i høi Grad overraskende, i sig selv deilige, i Sandhed poetiske sidste Katastrofe, og netop denne sætter mig i ny Tvivl. Thi nu seer jeg, at de Elskende ere i Evighed bestemte for hinanden. Men har en saadan Grundbestemmelse, et saadant Naturpræg, da ikke saamegen Kraft, at den kan seire allerede her i Livet, at den kan ophæve det Intet, som staaer den i Veien? Og kan den ikke det, tør jeg da troe paa dens evige Gyldighed? Skal den gaae, ikke igjennem en Skjærsild, nei gjennem et Helvede, ind i Himlen? Kan den ikke i sin uendelige Nærhed ophæve den uendelige

Fjernelse? Skal den være utopisk? — Desværre, eller maaskee desbedre, jeg tør ikke nægte, at der er Mulighed for, at den kan være saaledes, men det har noget Sønderrivende at tænke det, noget Trøstesløst: thi netop Trøsten, som skulde ligge i den evige Bestemmelse, er det Rædsomste ved det Hele; ellers kunde man jo have en anden Trøst, nemlig at Misforstaaelsen var det Sande og Tilbøieligheden kun Illusion. Jeg maa derfor bekjende, at Deres Bog efterlader et dybt melancholsk Indtryk, hvorpaa man saameget mindre er fattet, som den ellers helt igjennem udøver en befriende Magt, og ved sine brogede, indholdsrige Contraster af Menneskelivet ligesom overalt fremstiller en velgjørende Regnbue for vort Øie.»

Jeg afbryder her det endnu meget længere Brev. Paa dette Sted har Hauch sat en Stjerne i Brevet, og med sin egen Haand tilføiet disse Ord: «Min Mening var (hvad der vel i Sidstningen burde have været udtrykt tydeligere, og hvad der skal blive udtalt tydeligere, hvis der, medens jeg lever, kommer et nyt Oplag af Bogen) at Arthur ved sin Svaghed, sin Uselvstændighed og ved sin vaklende Opførsel med Rette havde forspildt sin Forbindelse med Franziska her paa Jorden, men (dette var, som jeg mener, Betydningen af hin Vision) gjennem et langt Liv, hvori han bedre lærte at skjelne mellem Sandhed og Skin, og gjennem en alvorlig Anger, var det dog

muligt for ham at blive værdig til sin Elskedes Tilgivelse hisset. Til Emilie var han i ethvert Tilfælde for god.»

Jeg vover at paastaae, at den Tid ikke er fjern, hvor disse kritiske Undersøgelser, dette Angreb og dette Forsvar angaaende de Elskendes «evige Bestemthed» for hinanden, angaaende Foreningen i et Hisset, angaaende Guds Viden eller Ikke-Viden af de Slette (et Punkt, paa hvilket Heiberg øiensynligt refererer sig til sin *Sjæl efter Døden)* o. s. v. ville forekomme Slægten skrevne paa et Sprog, den ikke mere hverken taler eller forstaaer. Kjernen i denne Heibergske Kritik synes mig at være den, at han for *Slottet ved Rhinens* Vedkommende har lagt Haanden paa den samme Dualisme i Grundanskuelsen: den utilfredsstillende Løsning her paa Jorden, i Kraft af den utilfredsstillende Henpegen paa et Hisset, som i det Foregaaende er bleven paavist for *En polsk Familles* Vedkommende. I sin Praxis som Digter kunde han hæve sig over denne Dualisme, i sin Kritik overfor Hauch staaer han præcis paa samme Standpunkt som denne, ɔ: paa Tidsalderens Standpunkt da her i Danmark, og det er for en Kritiker i vore Dage en trøstende Tanke, at allerede den Tid, i hvilken han lever, uden Hensyn til hans større eller ringere Begavelse, har forundt ham et friere Blik og stillet ham paa et høiere kritisk Standpunkt, end det, de indtog.

IX.

Endnu et Par Penselstrøg, og Billedet maa staae som det er. Naar man tænker tilbage paa en Afdød, man har kjendt, vurderet høit og derfor iagttaget nøie, da dukker hans Personlighed eller løsrevne Ytringer af den op for En, saa i denne, saa i hin Situation, og Billedet samler sig først efterhaanden. Hvilket Barn han dog var, som saa ganske var en Mand! Hvilken Drømmer! hvilken Sværmer! hvilken Enthousiast og Fantast! Og hvilken Mand var han saa ikke, denne Digter og Drømmer! ridderlig, uplettet som Faa! Aldrig har han begaaet noget Lavt, aldrig skelet til sin Fordel — Ærens Digter og Mand af Ære.

Han var fremmed i alle verdslige Forhold, og han vidste det selv. Jeg husker hvorledes han en Dag, efter at han havde læst en lille Afhandling af mig om Aarestrup, pegede paa et Sted deri, hvor jeg siger om den Oehlenschlägerske Retning: «Der var dem, hvem dens ædle Sværmeri indgav en begeistret Tro paa Poesien som den sande Virkelighed, hvem den paa en saadan Maade løsrev fra Hverdagslivet og henførte i en digtet Verden, at de, naar de stege ned fra den, stode som fremmede i alle dagligdags jordiske Forhold», og sagde: «Der har De nok tænkt paa mig». Jeg nægtede det ikke. Denne Fjernhed fra Hverdagslivet virkede i hans private Exi-

stens paa flere Maader. Den gjorde, at han kun yderst sjeldent kom til at staae i et virkelig præsent, personligt Forhold til sine Omgivelser. Han omgikkes dem fuldt saa meget i Fantasien som i Livet. Endog en Ytring af Uvillie, rettet mod ham selv, kunde han, naar han fandt den berettiget, ja maaskee især da, næsten endnu under Indtrykket af Sorg over, hvad han havde gjort, benytte i en Fortælling. Han var i dette Punkt Kunstner indtil det Yderste. Han, Alvorets og Tungsindets Digter, havde fuldkomment vel kunnet bære sig ad som Ariosto, der, da han som Yngling fik Skjænd af sin Fader, brugte Leiligheden til at studere en gammel Mands Vrede. En anden Ytring af denne Fremmedhed for Virkeligheden var hans pudsige Tilbøielighed til Pathos og Enthousiasme i Anledning af Smaating. Han kunde i Anledning af en saa triviel Bemærkning som f. Ex., at Trækul var et Middel mod ond Lugt i Værelser, fordybe sig i lange Betragtninger over, hvorledes denne Substans, naar den indsugede den forraadnede Luft, som udbredtes af et Lig, kunde være Aarsag til, at «sorte Forbrydelser bleve uopdagede, indtil sent en straffende Retfærdighed førte en tilfældig Forbifarende til Stedet». — Jeg husker, at have hørt Frederik Paludan-Müller i sin Tid gjøre lidt Løier med Hauchs Henrykkelse over den Hyldest, nogle Studenter bragte ham paa hans 75aarige Fødselsdag, og især fremhæve det Pud-

II.

Ludvig Bødtcher var en fin og blid Epikuræer. Han danner for saa vidt den skarpeste Modsætning til den arbeidsomme og spiritualistiske Hauch. De vaktes begge af Oehlenschläger, men to Disciple af samme Mester kunne neppe være hinanden mere ulige end de to. Bødtcher var et Nydelsesmenneske uden at være nogen *viveur;* Aarestrup f. Ex. tager sig med sin begjærlige Sandselighed, sin lidenskabelige Attraa i Sammenligning med ham næsten cynisk ud. Hans Nydelse er ikke voldsom men blid; den vil ikke fortære sin Gjenstand; den vil snarere indaande dens Duft end indsuge dens Sødme. Han stammer fra Anakreontikerne som Aarestrup fra Ovid.

Bødtchers Liv var et Liv uden Kamp og uden Formaal, men ikke derfor uden Skjønhed, et Liv tilbragt i Lediggang, men ikke i Flegma, en Existens uden Virksomhed og uden Arbeide, men ikke uden et adeligt Præg; et Digterlevnet, som, ganske indviet Kunsten, i 80 Aar bragte 100 Smaadigte til Verden og som dog ikke var tomt. Bødtchers Liv synes at have været en Kjæde af smaa Nydelser, hvori enkelte store Nydelser og enkelte alvorlige Sorger vare indflettede. I Erindringen tog det sig for ham ud som en Række af harmoniske Øieblikke, isprængte med enkelte i Totalharmonien opløste Dissonanser.

Deraf den rene Velklang i hans Digte; der findes i dem intet Udbrud af Fortvivlelse eller Selvopgiven, intet Vidnesbyrd om skjærende eller bitre Stemninger, om falske eller skjæve Forhold. Han er endnu mere idyllisk end selve Christian Winther; thi dennes Strenge kunne undertiden skurre, men aldrig hans.

Bødtchers Digte ere meget ufuldstændigt daterede; men saameget sees, at Samlingen fredeligt har bragt Frugterne af Tyveaarsalderens og Firsindstyveaarsalderens poetiske Øieblikke under samme Tag. Man træffer tilsyneladende ikke paa Udviklingsstadier. Digteren, der som 22aarig Yngling oplevede Slaget ved Waterloo og som endnu kraftig Olding Slaget ved Sedan, synes i hele Mellemtiden mellem disse to Begivenheder at have bevaret samme idylliske Stemning i sin Sjæl og i sin Cither. Han har skrevet tre begeistrede og alle lige ærligt mente Digte respective om Frederik den Sjette, Christian den Ottende og Frederik den Syvende. For en ægte Søn af Frederik den Sjettes Tid kunde Keiserriger opstaae og forsvinde, Europas Kort omkalfatres en halv Snes Gange, Revolutioner og Opdagelser ryste en Verden og aabne en Verden, uden at det afsatte Spor i hans Indre eller i hans Kunst. Man opholdt sig i Kjøbenhavn og Rom, det vil sige man ombyttede en Tidlang af sit Liv en Regnveirsidyl i Norden med en Solskinsidyl i Syden.

Hvor var den os ulig, den Slægt, som levede paa denne sorgløse Maade, hvor følte den sig let om Hjertet! Overalt hvor vi see Opgaver eller Kampe, der saa den Eventyr og smukke Indtryk. Den bestod af Borgersønner, der alle hørte til den begunstigede Klasse og hvem Livet paa alle Maader gjordes let. Den levede sin Ungdomstid i en abstract harmonisk Verden, hvori Individet ikke havde nogen haard Kamp for Brødet nødig og Folket ikke behøvede at levere nogen Kamp for sin Bestaaen. Der var ingen lidenskabelig Concurrence om Embeder, de tilfaldt af sig selv den vel anbefalede unge Mand, og der var ingen Splid mellem Danske og Tydske; de mødtes som Venner i Kjøbenhavn, i München og i Rom.*) Der var ingen politisk Trætte mellem Bourgeoisiet og Absolutismen; Frederik den Sjette tog sig fredeligt af det Hele, og ingen religiøse Brydninger i de Samfundslag, som alene regnedes med; man levede hen i en stille tvivlende Indifferentisme, der aldrig blev til mere, og som paa det nøieste var forenet med en stille Pietet, der heller ikke blev til mere. Der gaves ingen sociale Spændinger eller Kampe.

---

*) Endt var Osteriets Gilde —
Det var over Midnat silde
Og „God Nat“ og „Gute Nacht“
Mer end Snese Gange sagt.

Bødtcher.

Forskjellen mellem Stænderne i Kjøbenhavn var kun den, at Haandværkerne spillede Privatkomedie i en Stald i Pilestræde eller paa et Loft i Adelgade, medens Borgerstandens dramatiske Foreninger, Thalia, Borups Selskab, Dramatisk Prøve o. s. v. havde deres finere Privattheatre i Klosterstræde, i Thott's Palais og saa fremdeles.

Een fælles Dilettantisme forenede alle Stænder. Det var den Tidsalder, i hvilken de bestandig borgerlige, bestandig selskabelige, bestandig venskabelige Selskaber bleve stiftede. Rahbek laa endnu i Luften, skjøndt Oehlenschläger havde renset den med sin Torden. Man bevægede sig i det attende Aarhundredes selskabelige Former, skjøndt man havde erklæret dets Tidsaand Krig; man forenede paa en ofte høist selvmodsigende Maade det attende Aarhundredes godlidende Filanthropi med det nittende Aarhundredes Romantik; man bar Aladdins Turban til Rahbeks Vinterfrakke. Man sang nu som før sine Viser i Selskab, kun at Viserne ikke mere vare Selskabsviser, men personlige, erotiske Digte uden Omkvæd eller Chor. Dog skrabede man Poeten en lille Smule, fandt man Klubdigteren under Troubadouren. Skulde jeg nævne en Repræsentant for dette Selskabelige i Slægten, saa vilde jeg nævne Abrahams, som hans nysudkomne Memoirer skildre Manden. En elskværdig, begavet, beskeden Mand uden udprægede Overbevisninger eller uomgjængeliggjørende

Formaal! Det fuldkomne Selskabsmenneske; han taler alle Sprog og deres Dialekter lige fortrinligt, er strax hjemme i alle Lande, synger sig med sin smukke Stemme ind i alle Kredse, færdes utvungent ved Hoffer og blandt Kunstnere, hos Prindser og hos Kjøbmænd, forklæder sig, opfinder Selskabslege, seer Komoedie og spiller Komoedie, har lige udprægede Talenter som Sanger, som Skuespiller og som Professor i Sprog, bliver ikke desmindre en flink og nidkjær Notarius publicus og har, naar han opgjør Summen af sit Liv, titusind Anekdoter og Bonmots at fortælle. Abrahams er en typisk Skikkelse, fordi der er et Stykke Abrahams i de fleste af Tidens optrædende Personer; hvad der hos ham er det hele Væsen, det er en enkelt Side af Væsenet hos de andre lige fra gamle Rosenkilde og til Orla Lehmann.

Følg nu Bødtchers Liv. Allerede som Dreng seer han i sine Forældres Hus sine ældre Brødre spille Holbergske og Ewaldske Stykker sammen med en af deres Kammerater, Adam Oehlenschläger ved Navn. Allerede i Skolen begynder han at skrive Vers og en af hans første Sange er en anonym til Stiftelsesfesten i «Det venskabelige Selskab» for hvilket Faderen var Direktør. I Aaret 1812 stifter han som Rus med nogle Venner, deriblandt I. M. Thiele og Abrahams, et lille literært og poetisk Selskab Hebe, hvor man oplæste sine digteriske Frembringelser og fremfor

Alt spillede Komoedie. Istedenfor offentlige Forlystelsessteder havde Kjøbenhavn da en halv Snes Privattheatre, og Bødtcher spillede snart i en Forening snart i en anden. I Thalia vandt han Rahbeks Opmærksomhed og blev af ham opfordret til at gaae til Theatret, saa meget mere som han havde en smuk Tenor. Han var for selvkritisk til at gaae ind derpaa.

Der er fra dette Afsnit af Bødtchers Liv fortalt adskillige smaa Anekdoter, som skulle illustrere hans gode og lystige Humør. Naar jeg ikke gjengiver dem, kommer det især deraf, at en Kritiker ikke kan være for skeptisk med Hensyn til Paalideligheden af slige Smaatræk, som han ikke personligt har hørt fortælle af den Afdødes Mund. Saadanne pudsige Indfald fortælles undertiden om ganske forskjellige Personligheder, uden at det dog paa nogen Maade kan siges at være sandsynligt, at de ere hændte flere end en. Saaledes fortælles det f. Ex. i den Fremstilling af Bødtchers Levnet, Hr. Al. Schumacher har leveret, at Bødtcher en Aften da han skulde spille Komoedie i en dramatisk Forening faldt paa at udføre følgende harmløse Spøg: «Jeg kommer opad Trappen og vil nu holde mit Indtog med tilbørlig Effect, hvorfor jeg stikker min Stok mellem Benene, sætter Haanden for Munden og rider, efterat have lukket Døren op, trompetende ind i Stuen. Men jeg havde taget feil af Etagen og kom ind,

hvor et Selskab af Herrer og Damer sade omkring Thebordet. Jeg blev naturligvis noget flau, men luske mig bort vilde jeg ikke; jeg lod derfor som Ingenting, blev i Rollen og red trompetende omkring Bordet til stor Forundring for Selskabet, der forbauset stirrede paa mig, og red atter ud af Stuen.» Erik Bøgh indvender i en Feuilleton om Ludvig Bødtcher (4de Juli 1875) mod denne Historie, at den egentlige Pointe er glemt, nemlig, at Bødtcher, som kun kunde see med det ene Øie, red om Bordet med det blinde Øie vendt ind imod Kredsen og derfor først efterat have blæst sit Stykke opdagede det fremmede Selskab. Hvad jeg imod denne Historie vilde indvende, er at den ikke er original. Den findes Træk for Træk fortalt i Laferrières Memoirer om den franske Skuespiller Philippe, der saae meget godt paa begge sine Øine.*)

---

*) Circonstance assez rare chez la plupart des comiques de la scène, Philippe était peut-être encore plus gai à la ville que dans ses rôles. Tous les enfantillages lui allaient. Un jour qu'il se rendait à dîner dans une maison dont il ne connaissait pas bien les êtres, il trouve un balai au bas de l'escalier, et, comme il était très en retard, l'idée lui vint de se faire excuser par une drôlerie. Il se met à cheval sur le balai, ajuste son mouchoir en guise de bride et monte au premier étage. La salle à manger faisait face à l'antichambre, dont la porte était entr'ouverte; à un grand bruit de voix et d'assiettes, Philippe juge que c'est bien là qu'il est attendu. Il pénètre dans l'anti-

De Aftener, Bødtcher ikke selv var paa Scenen, tilbragte han som oftest i det kongelige Theater og en kort Tid blev han Theaterrecensent. Han skrev 1823 og 24 uskyldige Theaterkritiker i Trops godmodige Maner, forherligende *Palnatoke* som «dette Indbegreb af al tænkelig dansk Styrke, Mod og Kløgt» og vovende om Rossinis Publicum dette naive Billedsprog: «Mængden opsluger de klingende Maccaroni med graadig Ørehunger». Selv om denne kritiske Virksomhed ikke var bleven for bestandig afbrudt ved Bødtchers Bortreise fra Kjøbenhavn, kan man være sikker paa, at han hurtig havde forladt den. Han passede bedre i

---

chambre, ouvre avec fracas la porte de la salle à manger, fait le tour de la table avec l'attitude et les gestes d'un cavalier au trot en n'oubliant pas le couplet consacré:

A cheval sur mon bidet
Quand il trotte il fait un . . .
Prout, prout, prout . . .

Les convives se regardent stupéfiés. Philippe, tout en trottant et chantant, regarde autour de la table, s'aperçoit qu'il n'y connaît personne et, comprenant qu'il s'est trompé, ne songe plus qu'à se ménager une belle sortie. Il se maintient à cheval et, toujours au trot sur son balai, salue les convives à la manière d'un écuyer de cirque, et quitte cette salle à manger pour monter au second étage, où il était réellement attendu.

Mémoires de Laferrière I, 239.

Kunstnernes og Dilettanternes Rækker end i Kritikernes.

Naar man nu kjender denne ydre Ramme for hans Liv, kan man let slutte sig til dets mere intime Tildragelser. Det er sandsynligt, at Privatkomoedien med den bestandige Elsken paa Theatret førte til en god Del Elsken udenfor Scenen, saa meget mere som Tidens Sæder vare friere end vore. Bødtcher var for anakreontisk anlagt til at han skulde have gjort sig synderlig Skrupler ved at plukke de Blomster, der voxede paa hans Vei og han var altfor lidt arbeidsom til at andre Interesser skulde optage hans Tanke- og Følelsesliv. Han har mere end een Gang følt «Sandserne omtaage Forstanden», naar han havde drukket sig en Rus i sin Ungdoms skummende Vin.

Da Bødtcher 1824 ved sin Faders Død kom i Besiddelse af en Formue, som var tilstrækkelig til at sikre ham et selvstændigt og sorgfrit Liv, besluttede han strax at reise til Italien, og fra 1824 til 1835 var han bosat i Rom. Han boede paa Piazza Barberina skraas overfor Thorvaldsens Atelier og i 11 Aar hørte han her under et *dolce far niente* hver Nat den melodiske Lyd af Tritonens pladskende Vande og hver Morgen Thorvaldsens «Godmorgen, Bødtcher!» naar Kunstneren, før han gik ind i sit Atelier, kjøbte sig for et Par Skilling Snus paa Pladsen. Det nære Forhold til Thorvaldsen blev Glandspunktet i Bødt-

chers Liv, og dette er let forstaaeligt. Thorvaldsen var for de dalevende Danske ikke en stor Mand som en anden; han var dem Incarnationen af deres Fædrelands aandelige Storhed, Pantet og Symbolet paa Danmarks Rang mellem Europas Folk; han var saa at sige i een Person Fædrelandets Genius, dets Ry. Der var dengang overhovedet et forenende Element i Tiden, Kritiken var ikke vaagnet endnu i det danske Folk; alle saae de op til de samme Mænd, alle skattede de Oehlenschläger næsten paa samme absolute Maade som de elskede Frederik den Sjette. Men Thorvaldsen stod dog endnu høiere i den almindelige Bevidsthed, Hans Verdensberømmelse og især hans Fjernhed fra Landet gave ham en Særstilling. Al Væddekamp, al Misundelse, al Egoisme forstummede og forsvandt overfor ham; Enhver skattede sig lykkelig ved at turde høre til hans vide Kreds i Rom. Hans Navn var Fanen. Han bragte alle Danske til at smelte sammen i een eneste patriotisk Følelse; han var for sin Samtid hvad den første slesvigske Krig blev for en senere Generation. Lykkelig den Slægt, hvis Idealer have vundet en anskuelig ydre Form i et stort Geni eller en stor Begivenhed!

Bødtcher var saa lykkelig at blive en af Thorvaldsens aller Nærmeste. Den gamle Kunstner skal endog have faaet ham saa kjær, at han kun nødig opgav Tanken om at knytte ham til

sig ved Familiebaand; men Ægteskabet laa nu engang ikke for Bødtchers Naturel. Han glædede sig over Kunst og Natur og Menneskeliv, han lærte i Osterierne de talrige italienske Vines forskjellige Dyder at kjende, han forsvandt nu og da ude i Bjergbyerne med en smuk lille Pige og kom saa smilende tilbage til Rom igjen. Af og til skrev han et af sine fine, malende og sværmeriske Digte.

Her i Rom var det saa, at han udførte sit Livs smukke og blivende Bedrift: han skaffede Danmark Thorvaldsens Museum. Ham var det, der taktfuld som han var, udsatte sig for den pinlige Ubehagelighed, atter og atter i Samtale med Thorvaldsen at berøre det kildne Punkt, Oprettelsen af hans Testamente. Det var ham som, da den gamle Mand bestandig skjød Tanken fra sig, ved Breve til indflydelsesrige Mænd i Hjemmet forberedede Sagen og som bevægede Thorvaldsen til at underskrive et paa hans Foranledning af A. S. Ørsted forfattet uomstødeligt Testamente.

Det var da ogsaa som Ledsager af den dyre Skat, han havde skaffet Danmark, at han efter de mange Aars Forløb vendte tilbage paa Fregatten Bellona, der førte Thorvaldsens Arbeider til Kjøbenhavn. Man begriber med hvilken Glæde han ombord har skrevet og sunget disse Vers til Bellonas Ære:

Da svang hun sig saa smuk som stærk
Til Landet, rigt med Kunst begavet,
Og tog en herlig Kunstners Værk
Og bar det høit igjennem Havet.

De 39 Aar, han havde tilbage at leve i, forblev han i Danmark og med sit lykkelige Naturel synes han ligesaa lidet som han savnede Danmark i Italien at have savnet Italien i Danmark. I Sværtegade fortsattes det idylliske Liv fra Piazza Barberina. Han som havde levet et rigt Ungdomsliv med Musik, Poesi, Kunst, Blomster og Piger omkring sig, erstattede nøisom og altid tilfreds Italiens Natur med nogle sydlandske Væxter i sit Vindu, Kunsten med nogle Billeder paa sin Væg og Synet af Sydens skjønne Piger med Synet af Gjenboens legende Pigebørn.

Charakteristisk for ham er det, at han omgav sig med et lille Hof af Gade-Originaler, godmodige og snurrige Kumpaner, saadanne, der ved det Afstikkende, Irregulære i deres Ydre og Væremaade bringe en Smule Afvexling ind i den kjedelige Ensformighed, som betegner Beboerne af en nordisk By. En var en vittig og forfalden Spasmager, en anden en Lommeprokurator, der istedenfor at holde Kontor gav Audiens hos sin Conditor, en tredie en aldeles distrait Oldforsker, som flakkede Landet rundt efter Gravhøie og tog hver Flintesten op paa sin Vei for at undersøge om den ikke var en Kile o. s. v. Det morede ham

at gaae ud at spadsere med hele Skaren efter sig, medens juridiske Akter struttede ud af alle Lommer paa den ene, og en anden med sin lave bredskyggede Hat og flagrende Havelock lignede en uhyre Flaggermus. En Gang, siger Erik Bøgh, da jeg udtalte min Forundring over den Kreds af besynderlige Mennesker, jeg havde truffet hos ham, smilte han med en Samlers Glæde over sit Museum: «Ikke sandt, det er Perler! Men de bedste Numre har jeg mistet. En Gang havde jeg næsten en halv Snes. De kan troe, det var en brillant Suite at gaae paa Volden med.» Der var ganske vist i denne Bødtchers Moro noget af den Samlermani, som ofte følger med den poetiske Uproductivitet, men endnu mere af Poetens Kjærlighed til det, som havde et bizart eiendommeligt Særpræg, og af den fine aandrige Lediggjængers folkelige Humor.

Iøvrigt omgikkes Bødtcher sine gamle Venner. Mellem 5 og 7 saa han altid en lille Flok hos sig til Thee. I lang Tid tilbragte han hver Aften i den samme Vinstue, hvor han læste Aviser og traf Bekjendte. «Han kom altid til samme Klokkeslet, satte sig altid i samme Lænestol paa samme Plet, flyttede sig altid, naar han havde læst, hen til det samme Bord, hvor han næsten altid traf det samme Selskab, et Par andre gamle Herrer, med hvem han underholdt sig meget livligt men altid med dæmpet Stemme.» Jævn, stil-

færdig, dæmpet, lidt magelig — det er Billedet af Manden. Var han indbudt til en eller anden Familie, da gik han derhen indhyllet i en stor italiensk Slængkappe og havde gjerne sin Guitar under den. Til Guitaren sang han saa med en svag Stemme men med udtryksfuldt Foredrag de smaa fuldendte Sange, der efter Bødtchers Død ere blevne tilbage som det levende Vidnesbyrd om, hvor fintfølende og hvor poetisk begavet han var.

III.

Bødtcher har, som alt berørt, skrevet forbausende lidet. Den lille Samling *Digte, ældre og nyere* og det endnu mindre Supplementbind *Sidste Digte* indeholde hans hele literære Bagage. Kun et Udvalg af disse Smaapoemer har tilmed blivende Værd, og dog ville disse faa korte Digte have Livsessens nok i sig til at bevare hans Navn, alene ved den Tryllekraft, en ægte Natureiendommelighed har. Disse Digte have beriget det danske Sprog med en ny Art Rytmegang og en ny Art Farvesammenstilling; de have en vis bestemt Klangfarve, som ingen andre danske Digte have; derfor kunne de aldrig gjøres overflødige ved nogen senere Udvikling af vor Literatur, men ville blive staaende og overleve selv de nyttigste og lærerigste videnskabelige Værker; thi disse ville ikke und-

gaae den Skjæbne at fortrænges af bedre og mere tidssvarende Productioner.

Hvorpaa beroer, hvori bestaaer nu hin Klangfarve? Ja det er lettere at spørge end at svare. Det er som skulde man definere Violens Duft. Men lad os forsøge!

Over alle Bødtchers Digte ligger et dæmpet, beroliget Skjær. Det er naturligt hos en Digter uden Lidenskab og uden luende Pathos. Det er inderlige, paa ethvert Punkt følte Digte, men det, som sætter Stemning og Følelse i Bevægelse, er hyppigst en saa ringe ydre Anledning som muligt. En hel Gruppe af Bødtchers Poesier er Stillelivsstykker. Han besynger *Den efterladte Rose:*

Saa blødt som Silke bøier sig Papiret
Omhyggeligt omkring dit spinkle Løv:
Reliquiebevaret er dit Støv,
Og med en Guldrand var dit Leie ziret.

Man fandt dig i den gamle Dødes Gjemme —
Din Sarkofag, saa duftende og let,
Blev aabnet af den kolde Skifteret,
Som vittig neppe Smilet kunde tæmme.

Han skriver et spøgende Digt om en Huggeblok (*Hr. Blok*); han skildrer *En Aften i Hjemmet*, da den ventede gamle Ven udebliver og han ene i Ovnkrogen læser sin Ungdomselskedes Breve for sidste Gang; han lader den unge Pige hellige en hel lille Epistel til Skildringen af sine Følelser ved Synet af den bortreiste Elskedes Fodspor i en

af Havens Gange (*Fodsporet*); han giver endelig i *Filosofen* selve det stille Livs Filosofi, eller er dette ikke næsten et Still-Lebensstykke?

Der er en Gjæring, paastaaer man, i Tiden
Maaskee; men se, min Vin blev sjelden sur,
Naar Flasken altid kjønt blev lagt paa Siden —
Sligt applicerer jeg paa min Natur:
Jeg ligger rolig, selv naar jeg ei sover,
Og haaber nok min Gjæring skal gaae over.

Den, der maler Still-Lebensstykker, maa nødvendigvis fordybe sig i Smaating. Der er heller ingen dansk Lyriker som i samme Grad som Bødtcher har gjort det til sit Valgsprog: Vive la bagatelle! Der er ingen, hvis Digte handle om større Bagateller. Et helt smuktudført lille Poem (*En Tyv i Rom*) handler om en lille Mus, der drikker Olie af Bødtchers Lampe, et andet Digt *Lorenzo* lader poetiske Minder fremtrylles ved Beskuelsen af en gammel romersk Tandstikker, et smukt erotisk Stykke (*De Forelskede*) fremstiller en lille Jalousiscene, som opstaaer ved at en Skræderregning et Øieblik antages for et Kjærlighedsbrev. Selve Handlingen i Digtene er altid et Minimum, Behandlingsmaaden er saa følt, saa nænsom at det ubetydelige Stof bliver til Poesi. Saaledes skildrer et aldeles allerkjæreste lille Digt (*Et Møde*) ikke Andet end den Skræk, Digteren faaer i Blodet, da han i Skovensomheden, hvor

han har tyet hen, troer at høre en Ven forfølge sig med Kukken bag Træerne og det viser sig at være den rigtige Gjøg, et andet lille gribende Digt (*Et Varsel)* intet Andet end den Angst, et Muldvarpeskud, der skjød sig op foran Fødderne af Bødtchers Ungdomsforlovede, indjog den unge Pige. Men denne ubetydelige Tildragelse er saa mesterligt udmalt, at man føler Rædsel derved:

Da stirred hun med Et og bæved.
Og op hun foer —
Ved hendes Fod sig langsomt hæved
Den sorte Jord
— — — — — —
„Kom, hvisked jeg, hvorfor vel grue?
Det Intet gjaldt —
En Muldvarp skjød sin lille Tue
Og det var Alt!“
— — — — — —
Ak, sælsomt skifter Livets Scene
Knap svandt et Aar
Da sad jeg atter — men alene
Hvor Bænken staaer:
Det elskte Navn jeg maatte skue
Paa Gravens Bræt
Og gyse for den lille Tue,
Som dog fik Ret.

Men denne Bødtchers Kjærlighed til det Stille og det Smaa blev underligt nok den Ungdomskilde, som forhindrede hans Poesi fra at ældes med ham selv. Den bevarede ham fra at indlade sig paa

Himmelflugter, den beskyttede ham mod Taagefarter, idet den tvang ham ind paa en i hans Ungdom ikke almindelig poetisk Realisme. Den slebne og zarte Bødtcher er i Virkeligheden en af vore dygtige Realister, nu og da ligesaa kjæk som de engelske Digtere af Søskolen, hvor det gjælder at udmale en lille hverdags Situation paa en djærv og anskuelig Maade. Digtet *Fuglen* er et Exempel fremfor Alle. Det er en simpel Hverdagshistorie, et ganske lille Stykke Adam Homo, der gaaer Virkeligheden saa nær som muligt og ikke tyer til nogen romantisk Pynt, men som i sig selv er høist poetisk. Faa af vore Digtere vilde vove at skildre en saadan Realitet som det lille splitternøgne Barn i Fjedertønden; men Bødtcher vover det og hans lille Papageno rører alle Hjerter. Har man faaet Øie for at hin nysnævnte Kjærlighed til Bagatellen i sin Grund er en ægte Kunstnerkjærlighed til Detaillen, til Virkeligheden med alle dens smaa Enkeltheder, saa vil man ogsaa see hin Tandstikker, hin Skrædderregning, hin Mus, der drikker Olie, alle disse Smaating i en ny Belysning. De ere Vidnesbyrd om Kunstnerens Evne til trods alt sit theoretiske Sværmeri for Romantiken at blive Jorden og det Jordiske tro.

En ret Romantiker blev Bødtcher aldrig. De Par gammeldags Digte fra hans tidligste Ungdom, fra hans førochlenschlägerske Periode, som ere os

opbevarede, ere ikke, som Hauchs tilsvarende, hyperromantiske, men have den stille Pasgang som var eiendommelig for det attende Aarhundredes Vers. En lille Splint af det attende Aarhundrede, hvori han fødtes, beholdt han altid i Kjødet. Selv naar han blev saa indtaget i Thorvaldsen, var det tildels begrundet i det i Thorvaldsens Kunst, det klare og rent Humane, som hørte det forrige Aarhundrede til. Han havde ikke den nye Tids Lyst og Trang til emfatiske Troesbekjendelser og Vidnesbyrd om det Transscendente. Han var en Skeptiker af den gamle Skole. Han elskede det Skjønne altfor høit til for enhver Pris at ville have det Sande forkyndt. Under sit Billede skrev han eiendommeligt nok:

Il ei for rask med en tjenstfærdig Haand
At drage Sløret fra din Broders Øie,
Uvidenhed er tidt det skjulte Baand,
Der ene binder ham til Livets Møie.

Og som han her anbefaler at fortie den smertelige Sandhed, saaledes ynder han selv at tilsløre den. Se f. Ex. hans yndige Digt *Englen Israfil, Mythe,* i hvilket han fortæller hvorledes Israfil for sin altfor bløde Medlidenhed har modtaget den Straf at skulle bringe de Døde til Himlen uden at turde trøste de Efterladte med Haabet om et Gjensyn hisset, skjøndt han veed, det forestaaer, og hans Hjerte brænder ved at see al denne Sorg,

som han kunde lindre med et Ord, han ikke tør sige. Digtet seer ud som var det skrevet til en Moder, der sørgede over sit Barns Død og er et lille Mesterstykke i den Kunst at trøste. Det Skaanende, Nænsomme, Dulmende og Blide strømmede fra Bødtchers Sjæl umiddelbart over i hans Vers. Han lægger hellere et mildnende Slør om sin Næstes Øie end han udriver ham af nogen lykkelig Illusion. Derfor er det at han aldrig slutter med en Dissonans som saa tidt Chr. Winther.

Man trænger maaskee dybest ind i Bødtchers Originalitet, naar man sammenligner hans Digte med Winthers i mange Maader beslægtede Poesi. Læser man de fire største Digte, han har skrevet: det skjønne, sjælfulde Digt *Fuglen*, dernæst *Mundus og Paulina*, *Den gamle Greve* og *Athenodorus* opmærksomt igjennem, saa finder man, at de alle dreie sig om samme Gjenstand, om den Ulykke og Uret, som en ubehersket, sandselig Lidenskab kan afstedkomme. I Modsætning til Lidenskaben og over den er stillet den gamle Annas strenge og milde Overbærenhed, Paulinas kydske Kjærlighed til sin Mand, Grevindens ædle og verdenskloge Selvbeherskelse og Filosofens Mod og Renhed. Mere end den brændende Glød prises den svalende Mildhed og Klarhed, det rene og dæmpede Lys. Bødtchers Samling indeholder ingen direkte erotiske Digte. Han var som ung Student forlovet med

en elskværdig ung Pige, som døde kun 18 Aar gammel og som han til sin Dødsstund besang; men de Kjærlighedsdigte han i sin Ungdom har skrevet direkte til hende har han med en sjelden Følelsens Blufærdighed brændt. Hvad han har ladet trykke er da skrevet efter eller udenfor Lidenskaben og har derved sin zarte Colorit og sin forsonede og beroligede Stemning, som allerede Samlingens første Digt *Fredensborg* indeholder og definerer. Bægeret skummer i hans Vers aldrig «over Randen». Medens da Chr. Winther staaer i Centrum af vor nyere Poesi som dens store erotiske Digter, uopnaaet paa sit vidtstrakte Felt, og medens hos den glødende og farverige Aarestrup Winthers sommerlige Varme er stegen til Hede, er hos Bødtcher den samme Varme tilstede, men mildnet og dæmpet, og Luften lun som paa en solklar Septemberdag.

Lad Andre med bevæget Aand
Besynge Mai din kjælne Lyst
Og Rosen ved dit unge Bryst
Og Nattergalen i din Haand,
Jeg fletter helst til Dig min Krands,
Brunlige Høst i Aftenglands
Naar Leens Klang
Fra fjerne Vang
Blander sig mildt med Droslens Klang.

Og hvilken poetisk Mester har vel som Bødtcher skildret den rene, forfriskende Efteraarsluft:

Din Luft jeg drikker ren og sval,
Den kvæger mig som kjølig Vin,
Der skjænkes af en Haand saa fin
Og rækkes i en Guldpokal.
Sød er min Ro paa Markens Straa!
Over mig Himlens dybe Blaa,
Den lille Sky
Som purpurkry
Seiler til fremmed Land og By.

(Høstminde).

Til denne Grundstemning svarer Bødtchers poetiske Diction. Den er paa een Gang varm og klar, det vil sige paa een Gang inderlig og logisk — med eet Ord det er det attende Aarhundredes Diction, hvis rolige og forstandige Bevægelse den romantiske Følelse ingensteds sprænger. Aldrig en Anslaaen af Folkevisetonen, aldrig et Spring i Tanken eller i Billedet, som f. Ex. uafladeligt hos Hauch, der formaaer at forvandle sig til Folkevisedigter, saasnart han vil. Aldrig skjulte Antydninger, dunkle Lignelser som i Hauchs rørende *Dyvekes Sang.*

En Strofe som den oven anførte:

I Bølgen svømmer med Dødens Mod
Den Fisk, som med Angelen leger,
De gjøde mit strømmende Hjerteblod
I Kongens forgyldte Bæger.

var absolut utænkelig hos Bødtcher. Saaledes taler Lidenskaben, saaledes taler Fortvivlelsen,

men ikke han. Aldrig kunde han uden nogen Overgang stille Billedet af Fiskens Fangst hen ved Siden af Billedet paa Dyvekes Undergang, allermindst naar dette Billede paany var saa sammensat som her, hvor det siges at man fyldte Kongens Bæger med hendes Hjertes Blod. Bødtchers Haand skjælver aldrig, hans Tunge stammer ikke, han har ingen Pathos. Men han har en smeltende Melodi. Det er ikke saa meget Sang som Nynnen; han skyer det Sonore. Det er ikke et rigt harmoniseret Crescendo og Diminuendo, men et ganske eiendommeligt musikalsk Parlando, halv Tale, halv Sang, men med den fineste Velklang. Man læse f. Ex. disse to Strofer:

Mod Aften samme Dag, da gik fornøiet
Paa Solskins-Veien fra en landlig Gaard
Letklædte Jomfruer med blottet Haar
Og speidede med Haanden over Øiet. —

Og der blev spøget kjækt — man var jo ene —
Og drillet lidt — Cousinerne var med —
Men Ingen kunde blive rød derved
Thi Solen rødnede den hele Scene.

Hvor er det fortalt! saa simpelt og dog saa sikkert.

Eller man læse følgende Brudstykke:

Hvor er Maria? er hun inde? —
Ak, ti! jeg seer det Hele alt!
Der staaer den Lille jo og græder;

Den arme Smaa
Har alt sin Sørgekjole paa
Af Moders gamle brune Klæder!
Maria død! Hun var mig kjær, —
Jeg hørte gjerne hendes Stemme,
Naar aarle hun ved Morgenskjær
Paa Klippen syslede herhjemme,
Fik møisomt Hønsene forenet,
Bar travlt og kjærligt Føden frem,
Men holdt med Kosten borte dem,
Der ikke bar den røde Lap om Benet. —
Nu er dit lille Dagværk endt!
Du er hos ham, som kalder Alle sammen,
Hvis Miskundhed har ingen Forskjel kjendt
Og holder Ingen borte —. Amen! — —
(Gjenkomst til Nemi.)

Disse Linier kunde Ingen uden Bødtcher have skrevet. Den milde Humor forstærkes og fremhæves ved det tilsyneladende skjødesløse recitativiske Tonefald, og dette Parlando findes i næsten alle hans Digte. Man maa naturligvis ikke tage de enkelte for sig, i hvilke det endnu ikke er lykkedes hans Originalitet at bryde igjennem som f. Ex. det pudserligt gammeldags Digt *Turneringen,* som er en efter Opskriften lyrisk-episk behandlet Anekdote. Man maa, hvis man ret vil glæde sig ved hans Eiendommelighed, fordybe sig i hans ypperste Inspirationer. Man maa læse *Mødet med Bacchus*, i hvilket det er lykkedes ham uden at fortabe sig i nogen romantisk Trylleverden at forvandle en Vingaardsbondes Kjælder i Nærheden

af Frascati til selve Vingudens Klippegrotte. Det Versemaal, hvori dette Digt er skrevet, stemmede beundringsværdigt med Bødtchers lyriske Fortællertalent. Havde han været en ligesaa energisk som elskværdig Digter vilde han have kunnet gjøre denne Strofe paa samme Maade til sin, som Winther har tilegnet sig den, hvori *Hjortens Flugt* er skrevet. Nu har han kun brugt den to Gange. Den er gjennemmelodisk og egner sig netop ved noget fortroligt Indsmigrende fortrinligt til Bødtchers stilfærdige og sjælfulde Fortællemaade. Det er denne Strofe:

Det var et Høitidsskue!
Syv kunstigskaarne Fade
Med Løvværk og med Blade
Gik langs med Grottens Rund
Og laa i Bjergets Bue
Som i en Jættes Mund.

Man agte ret paa dens herlige Bygning. En saadan episk og dog lyrisk Strofe er et Fund, og kun en magelig Aladdin, der ikke kjender Skattens Værd, kaster den bort, efter en Gang at have fundet den under sine Hænder. Den findes ingensteds i dansk Poesi og saavidt jeg veed heller ikke i den tydske. Men hos Sprogkunstneren A. W. Schlegel findes en lidt mere sammensat Strofe, hvis Velklang og Væsen er af lignende Art, og som ved Sammenligning oplyser det Bødtcherske

Versemaals Særegenhed. Det er Digtet *An Friedrich Schlegel,* hvorpaa jeg tænker. Her et Par Vers til Prøve:

Mir war, als hielt' zusammen
Uns Eine Rind umschlossen
In hoher Baumgestalt.
Das Blut, von dem wir stammen,
Fühlt ich, durch uns ergossen,
In allen Pulsen rege;
Wie einst die umgeschaffne
Lorbeer-umgrünte Daphne
Gefühlt der Wurzeln Halt,
Da noch des Busens Schläge
Den weichen Bast durchwallt.

Und in dem engen Düster
War mir's, als ob mein Reden
In eins mit deinem schmolz.
Es wollte solch Geflüster
Uns wechselnd überreden
Zu theilen unsre Kräfte.
Ich sagte: Lass die Wurzeln
Fest in den Boden wurzeln
Zu gründen unser Holz.
Du sagtest: Treib die Säfte
Hinan zum Wipfel stolz.

Som man seer, udgjøre de sex sidste Linier af enhver af disse Strofer netop Bødtchers Vers; det ligger i denne store Strofe som en Part af den. Men hvor forkjellig er ikke Delens Charakter fra det Heles! Schlegels Strofe er sonor, mæg-

tig, fordrer Sving og Pathos. Den egner sig til Odestilen og kun til den. Bødtchers Strofe derimod fortæller, meddeler, synger af og til, men vender altid med Ynde tilbage til den jævneste Stil. Oden stiger og synker som et Vandsprings Straale, Bødtchers Vers have en Rislen som af en spæd og ren lille Kilde i Skoven, der mumler og nynner, plasker og synger sin Vise, ubekymret om Lynet slaaer ned i de høieste og kraftigste Ege eller om en Orkan Dagen forud har revet Træer op med Rode. Fortræffeligt har Bødtcher følt og malt saadan en Kildes Skjønhed:

Jeg kommer i den stille Kvæld.
Vil dvæle hos dig ene,
Jeg er forelsket i dit Væld,
Tidt drømmer smilende min Sjæl
At Du er Hippokrene.

Visselig var saadan en lille Kilde netop Bødtchers Hippokrene. Hans Poesi brød sig ikke Vei i Strømme, men piblede frem i klare Draaber.

Først vil jeg under Træets Hang
Betragte ret din Kilde,
Saa nynner Du mig smukt en Sang,
Tilsidst saa drikker jeg din Klang.
Og saa — Farvel, Du Lille!

Hvert Ord i dette herlige Digt (*Farvel til Marthes Kilde)* har en Klang af ægte Guld.

Til denne fine Melodi svarer saa hos Bødtcher fine og skjære Farver. De store Digtere see og anskueliggjøre ikke bedre end han. Læs disse Linier om Fundet af Kilden:

Et Smil da Jørgens Læber brød,
Man saa de hvide Tænder,
Han snildt et Rør i Gruset skjød,
Mens Vandet klart som Sølvet flød
Over hans brune Hænder.

Bødtchers Digte ligne med Hensyn paa deres Colorit aandfulde Pastelmalerier. Hvad der gjør, at Vellyden bliver et Parlando, gjør at Maleriet bliver Aquarel. Seer man hen til den maleriske Side af hans Poesi, kunde man kalde ham vor Digtekunsts Ernst Meyer. Indeholde de følgende Par Linier ikke et helt lille Genremaleri i denne ypperlige Kunstners Stil:

Men selv den sidste Dæmringsscene
Har landlig Ynde bag de dunkle Grene.
Teresa alt sin Conca hævet har
Og iler rank med Pigerne til Kilden.
Hør hvilken Latter, Spøg og Drillen,
Mens Vandet sprudler i det kolde Kobberkar.
Den trivelige Franciskaner
Gaaer skottende forbi paa hellig Vis,
Det hører til hans fromme Vaner
At sagtne Gangen her og ta'e en Pris. —

Ernst Meyer blev i Rom. Bødtcher bevarede

Rom i sit Hjerte. Italien var og blev hans Sværmeri; en Straale af Italiens Sol havde forgyldt Tilværelsen for ham.

Vi søgte at komme paa det Rene med, hvori den eiendommelige Klangfarve i hans Digte bestod. Vi fandt over dem det dæmpede Skjær, som var at vente hos en Digter, hvis Inderlighed er uden Pathos. Vi fandt, at hans Poesier for en stor Del vare Still-Lebens-Stykker og derfor rolige og milde i deres Tone, at de som saadanne fremdeles fordybede sig i Smaating og stræbte ved en saa følt Behandlingsmaade som muligt at adle Æmnets Ubetydelighed, at endelig Kjærligheden til det Smaa naturnødvendigt blev Kjærlighed til Detaillen, til Virkeligheden og at saaledes den Duft, der hvilede over disse Digte, ikke var en abstract romantisk, men Naturens egen Aroma. Vi førte Bødtchers Fremmedhed for det egentlig Romantiske tilbage til Præget, som det Aarhundrede, hvori han fødtes, satte paa ham, et skeptisk Præg, som holdt ham tilbage fra nogensinde polemisk at fremsætte hvad der for ham stillede sig som Sandhed, et logisk Præg, som hindrede ham i nogensinde at anslaae den romantisk-lidenskabelige Folkevisetone. Vi saae ham saaledes give det Skaanende og Blide i Livsanskuelsen, det Svalende og Klare i Naturen, det Forsonende og Ømme i Kjærligheden Plads i sin Fantasi. Han sang da ikke af fuld Hals, han nynnede til sin Cither; han malede ikke

dristige Freskobilleder, men smaa, fine, i Farven lidt tørre Aquareller, og til det beskedent Ædruelige i Beskrivelse og Billed svarede Foredragets indtrængende og fortrolige Finhed.

Man kan vel ikke definere, hvori Violens Duft bestaaer. Men man kan sige: det er den mindste, den beskedneste af alle de Blomster i Haven, som dufte. Den oversees let, thi den skjuler sig for Øiet; men saa uanseelig den end er, den forraades af sin Duft.

Christian Winther.

(29 Juli 1796 — 30 December 1876.)

Hauch blev først almindelig anerkjendt som Digter, da han var over 50 Aar; Bødtcher samlede ikke sine Smaadigte før han var mere end 60 Aar gammel; Chr. Winther derimod har lige fra Aaret 1830 og til sin Død kunnet glæde sig ved et næsten uomtvistet Digterry.

Det er i Danmark som andensteds altid sjeldent, at to paa hinanden følgende Generationer see op til de samme Mænd og elske de samme Poesier. I de Digte, fra hvilke den ældre Slægt saa en Flamme slaae ud, finde Sønnerne altfor ofte kun Aske. Men Chr. Winthers Værker ere Poesier, over hvilke Tiden ikke har havt denne Magt. Vore Fædre elskede dem, og de elskes af os. Vore Fædre saae dem blive til og de leve for os. Det er Stjerner, hvis Guld ingen Rust har angrebet og hvis Ild ikke er bleven slukt. Vi kjende disse Digtninge fuldt saa godt, som

vore Fædre gjorde det, og vurdere vi dem end noget anderledes, saa skatte vi de bedste iblandt dem fuldt saa høit, som den foregaaende Slægt skattede dem iblandt dem, som den ansaa for de bedste.

Som Privatmand var Chr. Winther mig ikke bekjendt, han har ingen Bidrag givet til sin Biografi og selv den Art, mindre biografiske end literærhistoriske Notitser om det enkelte Digterværks Tilblivelsesmaade, der for Kritikeren ere af saa høi Værdi, fattes ved Chr. Winther næsten ganske. Jeg veed om ham kun hvad Enhver kan vide: At han fødtes i Fensmark i Præstø Amt, at hans Fader og hans Stedfader vare Præster, at han blev Student 1815, studerede Theologi, 1824 fik Examen, ernærede sig som Huslærer og 1830 aflagde den homiletiske Prøve; at han efterat have arvet en betydelig Sum rejste udenlands 1830—31, og i 1841, udstyret med Titelen Professor, af Christian d. 8de blev sendt til Neu-Strelitz for at undervise den daværende Kronprindses Forlovede, den mecklenburgske Prindsesse, i Dansk; at han giftede sig noget over halvhundrede Aar gammel, 1851 modtog en Digterpension, senere foretog flere Udenlandsreiser og døde i Paris den 30te December 1876. Jeg kan da altsaa ingen nye Oplysninger meddele om Forholdet mellem Digterens Liv og hans Værker. Hvad jeg paa disse Blade vil forsøge, er at give nogle Studier

over selve hans Poesier og dermed nogle Grundrids til Portraitet af et dansk Digterfysiognomi, der er enestaaende ved Skjønhed og Finhed.

I.

Naturopfattelsen.

Et Folks Literatur er dets Selvbevidsthed. Alt som Literaturen udvikler sig, bliver Folket sig stedse flere af sine Eiendommeligheder, stedse mere af sit Liv, sin Historie og sine Sæder bevidst, og paa et givet Kulturtrin indtræder da ogsaa den Naturskjønhed, der omgiver Folket og er en Del af dets aandelige som af dets fysiske Eiendom, i dets Bevidsthed som Noget, det tilbunds forstaar og kjender og nyder. Chr. Winther har ved en digterisk Erobring skjænket vort Folk et stort Omraade af dets egen Natur, som det endnu ikke aandeligt havde taget i Besiddelse. Han har seet paa disse vore Naturomgivelser med saa poetisk og originalt et Blik og har opfattet dem saa sandt og simpelt, at vi nu Allesammen see med hans Øine og Ingen af os kan udmaale, i hvor stor en Gjæld vi ere til ham derfor. Det synes en let Sag at have Øie for Skjønheden i en Natur, der er saa lidet hemmelighedsfuld, saa klar og aaben som vor. Det synes saa for os. Men man bør ikke glemme, at det har været lige

til dette Aarhundrede, før denne Natur opnaaede sin Forklarelse i Poesi eller som man ogsaa kunde udtrykke det, før denne Naturs Poesi blev seet og følt saaledes, at Følelsen gav sig Luft i Ord, der synes rene Speilinger af dens Gjenstand, Ord, der hverken ere for vide eller for snevre, som ikke drage en eneste Gjenstanden uvedkommende Reminiscens eller Stemning med sig og som gjengive det virkelige Naturindtryks alsidige Charakter, Ord som disse f. Eks.:

Den korte lyse Mainat
Over Skovens dunkle Træer
Var draget hen saa sagte,
Og i dæmrende Skær
End tindred Morgenstjernen,
Mens høit i Luften hang
Den usynlige Lærke
Som en Klokke, og klang.

I Skoven var der stille,
Kun som i Børneleg
Den fjærne Kukker lokkede
For Solen, som steg;
Men lidt efter lidt
Kom der flere Stemmer til,
Og Dagmoer blev hilset
Med det fulde Orgelspil.

Der findes i Chr. Winthers *Samlede Digtninger* et med lutter reelle Træk udstyret, og dog andet og bedre Danmark end det virkelige, et Danmark,

i hvilket Sommeren udfylder største Delen af Aaret, i hvilket Vinteren er saa kort eller Foraaret dog saa nær forestaaende, at ingen Fremmed, der lærte vort Land at kjende derigjennem, vilde troe paa vor 9 Maaneders Kulde og Slud. Som i en Essens er nemlig her al Sødme og al Duft ved vort Land og vort Klima sammentrængt.

Hvor mange Udviklingsstadier vare ikke nødvendige før den poetiske Naturopfattelse kunde naae saa vidt! Det klarer Blikket for Winthers Eiendommelighed at gjennemløbe dem.

Hos Ewald spiller Naturmaleriet kun en ringe Rolle. Vistnok havde Den, som har skrevet Linien «Sortladne Hav» en levende Natursands og ganske vist er Naturbeskrivelsen, hvor den forekommer hos ham, uendeligt mere værdifuld end hos beskrivende Poeter som Tullin eller Rein, der trods Welhavens Forsøg paa at rehabilitere dem, nu kun frembyde historisk Interesse; men Naturen som saadan kommer aldrig fuldt til sin Ret hos ham, fordi den bestandig kun minder ham om Gud og hans Begeistring for den øieblikkeligt slaaer over i Psalmetone. I det bekjendte Ewaldske Digt *Rungsteds Lyksalighed* er den yndige Skildring af sjællandsk Natur skudt ned i en eneste stor stakaandet Bisætning, der indleder og forbereder Hovedsætningen, en Klopstocksk Lovsang over «Almagtens Troner». Og selv de skjønneste Steder i dette Digt ere for ekstatiske og for abstrakte i

deres Udtryk til at male netop vor Natur. «Hvor Sangersken bygger og kvidrende røber sin Rede», »Hvor Hjordene brøle mod Skovens letspringende Sønner», «Hvor Meieren synger bag gyldene Dynger». Det er Billeder, som ikke male nogen enkelt Egn, det er almindelige Betegnelser, der mest af Alt betegne en Sky for det egentlige, det træffende Ord, det være nu Nattergalen, Raadyret eller Rugen. Men de abstracte Udtryk staa det geistlige Foredrag nærmere, og Ewald er endnu altfor optaget af Klopstock og altfor underdanig mod den tydsk-theologiske Opskrift til at søge Andet i Naturen end «Præget af den Høie» paa hvert dens Blad. Ewald priser ikke Sjælland, men tager af dets Skjønhed Anledning til at prise den Gud, der skabte Sjælland.

Det næste Stadium i Naturopfattelsen betegnes i vor Poesi af Schack Staffeldt. Hos ham er den theologiske Naturbetragtning vegen for den metafysiske: Staffeldt er vor første filosofiske Digter. At han sjeldent eller aldrig kommer til at skildre den danske Natur, beroer derpaa, at den Natur, hvorom han drømmer og taler, er Naturen i dens Helhed, Universet. Den Naturkraft, der dreier Forvandlingens knusende Hjul med saadan Vælde, at Aarhundreder «stænke hen som Draaber», den Naturnødvendighed, der har «Verdens Lov i den høire, Tidens Flod i den venstre Haand», der skaber hver Tanke i Tænkerens Sjæl og under

hvilken Heroernes Villie træller, er Gjenstand for hans Sang. (Se Digtene *Til Naturkraften. Nødvendighed.*) Han forherliger Naturen som den kolde, tvingende Nødvendighed uden at elske den; man undres undertiden over Tonen i hans Hymner til den, fordi Ordenes ikke trøstelige Indhold synes at staae i Strid med den begeistrede Form.*) Iøvrigt kan man i Staffeldt's Forhold til Naturen spore to forskjellige Udviklingstrin, svarende til den tydske Filosofis samtidige Udvikling. Snart stiller Digteren sig koldt og fremmed overfor den ydre Natur; paa Fichte's Vis føler han overfor den kun sit eget Jeg og jo stærkere den larmer eller skrækker, des mere. Langt fra at besynge den, hvor den synes mest frygtelig eller mest sublim — som ved Ætnas Krater eller under Uveir mellem Alperne — føler han overfor den kun den Almagt i sit Bryst, der hæver ham over Dødsangst og Feighed. Langt fra at smelte sammen med Naturen hævder han i enkelte betydelige Digte

---

*) Til „Nødvendigheden“ synger Staffeldt:

Altings Styrer! jeg dig hilser med Hymneklang
Uforkrænket du er evig og overalt.
— — — — — — — — — — — — — —
Kraft og Drift og Instinkt lyde dit Herskerbud
Og Beslutningen stolt dølger sin Lænke kun.
Støvet, Stjernen og Ormen,
Aanden trælle i samme Baand.

kun sin Menneskefornemhed overfor den.*) Men i en anden langt betydeligere Digtcyklus stiller Staffeldt sig ganske paa Schellings Standpunkt. Altets Enhed under alle tilsyneladende Forskjelligheder, alle Fænomeners Overgang i hinanden og Sammensmeltning med hinanden, den store Harmoni i Naturen sysselsætter her uafbrudt hans Reflexion og hans Indbildningskraft. Naturen er ham her ikke mere Tvang og Trældom under Nødvendighedens Aag, men Alforening og Alkjærlighed. Den digteriske Fantasis Betydning bliver da for ham ingen anden end den paa aandig Maade at iværksætte hin Sammensmeltning af Altets Yderled Materie og Aand; thi Fantasien er det, som forvandler den døde Sten til et levende Idealbillede, som gjennem Elskov forener Menneske med Menneske og gjennem Andagt Mennesket med Altet. Ved Fantasien er det da, at som det hedder i Digtet *Til Fantasien:*

Elskovs Trang af Formernes Forstening
Stræber over Enkelthedens Bred,
Andagt, Andagt kun er Alforening
Alliv, evig Alselvkjærlighed!

---

*) I Ætnas røde Helvedluer
Du med heroisk Apati
Som Barnet paa en Gløst nedskuer.
(Digterfantasi).

Og som det er denne Besjæling og Optøen af al stivnet Egoisme og Enkeltværen, der giver Fantasien dens Betydning, saaledes har alt det Mægtigste i Naturen: Vaaren blandt Aarstiderne, Vandet blandt Elementerne, Metamorfosens Lov blandt Naturlovene ingen anden Betydning; thi Foraaret optøer alt det Frosne, Vandet lader sig ikke binde i nogen enkelt Form og de store lovbundne Formforvandlinger i Naturen henpege tydeligt paa alt Stofs Ensartethed og alle Formers Enhed.

I Staffeldts *Foraarshymne* hedder det:

Hvert et Væsen bryndigt sig beruse
Af den Himmelild, du brænder i,
Og i vilde Vellysthvirvler bruse
I et Hav af Hymneharmoni!
Al Naturen ved din Fakkel stræbe
Ud af Formens frosne Favn at tøe!

Den berømte *Hymne til Vandet,* som det er Heibergs Fortjeneste først at have udrevet af ufortjent Forglemmelse, indeholder samme Tanke om det Element, der forbinder alle Draaber til eet Hav, der en kort Stund stivnet til Is, med Solen

---

Denne Tryghed ved Naturens Gruen
Denne Fasthed midt i Altings Fald
Denne Fryd ved Undergangs Beskuen
Vidner om mit grændseløse Kald.
(Paa Toppen af Mont-Cenis).

til Allieret, bekæmper Forsteningen og som bestandig tilstræber «Alforening»:

Sangværdige Vand! utømt du udgaaer
  Fra Havet i talløse Aarer,
Paa Naturens Kind du som Roser udslaaer,
  Af Menneskets Øie som Taarer,
Dog aldrig opholder dig nogen Gestalt
  Du stræber igjen til det formløse Alt.

Selv hisset, hvor Formen ved istakt Pol
  I Favn dig, Forhærdede, tager,
Du vaagner af Døden for nærmere Sol,
  Det Hele sit Tabte tildrager,
Thi strider du mod Forsteningen,
Falder Taarer — og døer igjen.

I Digtet *Forvandlingerne* endelig optager Staffeldt et af Folkevisens hyppigste Motiver, den magiske Forvandling, der ved et Vidunder ombytter en Skikkelse med en anden. Snart er jo der en skjøn Kvinde forvandlet til et Træ, snart til en Orm, snart til en Fugl, snart til en Hind, snart først til Hind, saa til Falk eller først til Lax, saa til Sværd, saa til Hind.*) Allerede den Orden, hvori Naturrigerne her forekomme, viser Afstanden fra Staffeldt. Hos ham med hans filosofiske Naturbetragtning foregaaer Forvandlingen som en Stigen gjennem Naturrigerne, som et stort

*) Se Svend Grundtvig: Gamle danske Folkeviser II. Nr. 66, 59, 56, 58.

Symbol paa Naturens Stræben mod den fuldkomne Form. I hans Digt bliver den haarde Karfunkel til Rose, Rosen til Fugl og Fuglen til en deilig Jomfru. Forvandlingen begynder med hin Blødgjøren af den forhærdede Forstening, der er Staffeldts Yndlingstanke, og ender med at Dyrehammen falder for den skjønne Menneskeskikkelses Fødder. Dette er ikke Folkevisens fantastiske Naturbetragtning; man øiner Darwin noget borte. Og Digtet culminerer i denne begeistrede Pantheisme:

Thi Alt er i Et og Et er i Alt
  Forskjellig kun Enheden banker
Som Pulsslag, dybt i hver Livsgestalt.
  Den samme i talløse Skranker.
Forsteningen selv kun dølger den,
  Thi Kjærligheds Aande optøer den igjen.

Der er i Schack Staffeldts Naturopfattelse et udpræget videnskabeligt Element. Overfor ethvert Natursyn, hvorved han dvæler, mindes han dets naturlige Tilbliven gjennem den hele Række af Formforandringer. Selv Blomsterverdenens Skjønhed, den mest udvortes, Sandserne mest gjennemtrængende i Naturen, minder ham om den Naturlov, der ligger bagved. I et Digt *Til Naturen* lader han Blomsterne sige til Solen:

Sol, du straaled os ud, drag os igjen til dig,
Du vort Udløb og Væld! Straaler af dig, vi steg
Ned til Jorden og trylled
Os til farvede Blomster ind.

Hvad er dette andet end Naturloven om Varmens Overgang til Kraft og Kraftens til Varme udtalt i det fjerde Asklepiadeiske Metrum istedenfor i en mathematisk Formel!

Men denne Eiendommelighed ved Staffeldts Blik for den ydre Natur gjør ogsaa, at de Skuespil. der fortrinsvis tiltrække ham, ere alt Andet end vort Danmarks Agre og Høie, Skove og Sunde. Hvad der fængsler ham i Naturen, det er de Særsyn. han paa Reiser træffer, de særegne og forunderlige Naturdannelser, der for hans ydre Øie ligesom virkeliggjøre den Alenhed i Alforvandlingen, den Optøen af det Forstenede, paa hvilken hans indre Øie bestandig er fæstet. Jeg husker endnu den Forundring, hvormed jeg i min tidlige Ungdom under Læsningen af Schack Staffeldt studsede ved, efter at have læst Sonetten *I en Dryppestengrotte* at komme til den næste *I en Dryppestengrotte* og strax derefter til en tredie *I en Dryppestenhule.* Tager dette ingen Ende? tænkte jeg. Men nei! den næste hed *I en Dryppestengrotte med et Naturtempel* og saa fulgte *Vanvids Rige. I en Dryppestengrotte.* Nu undrer dette mig ikke mere. Dryppestengrotten er Staffeldt det haandgribelige Symbol paa det Al-Ene; her, hvor Stenen synes paa Nippet til at forvandle sig til Dug og Dunst, og hvor Draaben synes at være stivnet til Arkitektur har den grublende Digter følt sig mere hjemme og mere opløftet end i Bøgeskoven eller

ved Sundets Strande. I en af disse Sonetter udbryder han grebet:

Stedse det i Undergang sig skiller
Og i Ophav samler sig igjen.

I en anden studser han ved den Blanding af Tilfældighed og Fornuft, der her har æltet Stenens Deig, i en tredie udtaler han Anelsen om, at Aander ved at lytte til disse Stendugdraabers harmoniske Fald kunde indvies til at fatte «Verdens Ideal». I Virkeligheden var Naturidealet, som han opfattede det, for ham virkeliggjort paa dette Sted.

Med Schack Staffeldt forsvinder i vor poetiske Literatur den metafysiske Naturbetragtning, for hos Oehlenschläger at give Plads for det egentlig poetiske Forhold til Naturen, der hverken bruger Naturskjønheden som Vehikel for en Lovsang over Skaberens Godhed eller af lutter filosofisk Grubleri taber Interessen for Naturens ydre Liv og for de utallige Skuespil i den, der ikke stemme med en enkelt Yndlingstheori. Med Oehlenschläger begynder et nyt Udviklingsstadium og vi see hos ham Naturopfattelsen gradvis frigjøre sig fra en ældre Tids Betragtningsmaade, indtil den nærmer sig den poetiske Realisme hos Blicher og Chr. Winther. Han falder ikke som Tullin og Ewald overfor enhver skjøn Egn i Ekstase over Skaberens Visdom; men han er i sin Naturdyrkelse ganske

ligesaa religiøs som hine Digtere i deres Gudsdyrkelse vare. I Kraft af sit lyriske Anlægs hele høitidelige og ophøiede Charakter stiller han sig i et rent Andagtsforhold til Naturen. Den Omstændighed, at Naturen som saadan i og for sig allerede er ham hellig, betegner Fremskridtet fra de gamle ortodoxe Digtere, men Andagtsforholdet til Naturen bevirker tillige, at han aldrig bliver saaledes fortrolig med den som Blicher eller Winther. Respectforholdet umuliggjør Fortroligheden. Til Oplysning af det Sagte, nogle Exempler:

Skoven som saadan er Oehlenschläger hellig.

Saa huldt til den hellige Bøgeskov
Du vinkte mig,
O Jord! hvor end aldrig den tunge Plov
Havde furet dig!
(Morgenvandring).

Myrter i kjølige Lund
Af Erindringen ei fortrænge den hellige Bøg'skov.
(Vaarelegi).

Tykke, veldædige Bøge, mosfulde Stene
Smilende Stund!
O hvor du favner mig kjøligt med løvfulde Grene,
Hellige Lund!
(Faareveile-Skov).

Himmelblaaet er helligt:

Alnaturen er nu kun en andagtjublende Kirke
Kjærlig den hellige blaa Hvælving omfavner det Alt.
(Vaaren).

Smaablomsternes Skjønhed og Ynde er hellig. I det skjønne Digt over Vahl hedder det, at de ville danne «et helligt Monument over hans Grav». Thi Naturen selv i sin Helhed er hellig.

Du veed det, hellige Natur!
At kold min Barm sig ei tilslutter.
(Samliv).

Og er den nogensteds hellig, da er det paa Sjælland. Hvor Oehlenschläger, som i det ypperlige Digt *Sommermorgen ved Strandmøllen* vil skildre en ægte sjællandsk Egn, der hedder det efter en almindelig Indledning om at Morgensolen er skjøn, hvor den end staaer op i Danmarks Rige, at Digteren dog helst seer dens Rosenkugle hæve sig her, og Følelsen faaer Luft i det eiendommelige og betegnende Udbrud:

Her er Natur et helligt Navn.

Det er i Kraft af den samme Maade at føle Naturen paa, at i *Den frembrydende Vaar* Ewald, den Digter, der for Oehlenschläger staaer som Naturens uopnaaede Sanger, apostroferes med Ordene: «Hellige Ewald!» og i Digtet *Ewald* med «Hellige Skjald». Der tænkes herved ikke paa hans Fortjenester som geistlig Digter, han er hellig allerede ved sin Følelse for den hele Natur. Hvor Forholdet til Naturen som Natur er saa andagtsfuldt,

ligger Overgangen til Gudsdyrkelsens Stemninger og Forkyndelser nær. Digtet *Aftensang* i Langelandsreisen er det bedste Exempel paa, hvorledes en Hymne eller Psalme i den frie Natur paa dette Aandsstadium klinger. Det deilige Digt begynder med Aftenstemningen i Bøgeskoven, hæver sig i stedse høiere Flugt, optager paa Veien nogle Psalmetoner af Brorsons «Hvo veed hvor nær mig er min Ende» og culminerer, halvt christeligt i sin Aand, halvt naturfilosofisk i sit Indhold, med en Bøn til Gud, der glider over i en Bøn til Solen. Om Frelserens Blod minder mystisk Aftenhimlens Purpur, i hvis Flammer Digteren i sin Dødsstund ønsker at kunne bade sit Blik og sin Sjæl.

O bad mig da i dine Flammer,
Nedgangne Sol! husval min Barm;
Og tryk, til Dødens Le mig rammer,
Mig venlig i din Kraftens Arm!
Og i min Afskedstime god
Styrk Hjertet med dit Himmelblod!

Det er lærerigt med et Slutningsudbrud som dette at sammenligne enkelte beslægtede hos Winther. Forskjellen er iøinefaldende. Dette og andre slige Udbrud hos Oehlenschläger ere lige saa mange Henvendelser til Himlen; uden et himmelvendt Blik afslutter Oehlenschläger endnu ikke gjerne en bevæget Naturstemning. Winther, som er et ægte Jordens Barn, henvender sig i Liv og Død til

Jorden. Det herlige Digt *En Sommernat* slutter med disse dæmpede Ord:

O lad mig, dunkle Jord!
Hvad anende jeg troer
Bekjende for dit tause Moderhjerte,
Du kjender vist mit Savn,
Lad snart mig i din Favn
Udgræde al min Vemods søde Smerte!

Og det store pragtfulde Digt til *Sjælland,* der paa en Maade danner Midtpunktet i Winthers hele Produktion, slutter med rørende Simpelhed saaledes:

Naar Alting er til Ende
Og Natten stunder til,
Naar slukket er i Mulmet
Livssolens Straalespil,
Ak kunde jeg da lægge
Til Ro mig i din Eng,
Dit Grønsværtæppe trække
Over mig og min Seng!

Der er her ikke mere nogen Reminiscens af Psalmetoner som hos Oehlenschläger, og intet Himmelvendt i Holdning, men her er noget, som er bedre: en helt original og helt menneskelig Følelse, udtalt i værdige og ganske simple Ord.

Jeg har viist, hvad Oehlenschläger havde bevaret af den Ewaldske Naturopfattelse; men ogsaa Schack Staffeldts fører han videre. I sin første

og mest inspirerede Periode lokker den naturfilosofiske Verdensbetragtning, i hvilken han var bleven indviet af Steffens. ham til under Forkyndelsen af den christelige Dogmelære at underskyde Forkyndelsen af et Naturevangelium, i hvilket Jesu Liv, som det fortælles af Evangelisterne, er benyttet symbolsk til Grundlag for en høist poetisk og fantasirig Skildring af Aarets forskjellige Tider og Naturtilstande. *Aarets Evangelium* blev læst med Indignation af Tidens Ortodoxe, og er senere selvfølgelig fra alle Sider bleven omfortolket og bortfortolket. Det er et af Oehlenschlägers skjønneste Mesterværker. Mange af os have kunnet det halvt uden ad, siden vi vare Børn. Lige fra den yndige Ouverture:

Hver Vaar, naar Taagerne flygte hen,
Da fødes det lille Barn Jesus igjen,
Den Engel i Luft. i Lund, i Elv,
Det er vor Frelser, det er ham selv.

Lige fra denne skjønne Begyndelse anslaaer Digteren en Streng, som klinger sympathetisk i ethvert Menneskehjerte. Hvo vilde vægre sig ved at høre Johannes i Stormen:

Nu dø hvad ei lever og aander med sundeste Blod.
Alt Øxen ligger ved Træets Rod
Og hvilket Træ, som Frugt ei bær,
Afhugger jeg til Roden her
Og kaster det paa Ilden der.

Bort nu, fort!
I Tudser, I Øgler, I Slanger!
Snart forsvinder det natlige Mulm med Anger,
Snart lovpriser sin Gud den bevingede Sanger,
Høit nu Johannes fra vrinskende Ganger
Styrter hver Orm
Ned med sin Storm,
Hyler, I Øgleunger; afsted!
Drivskyen brager, Gud Herren er med!

Hvo modtager ikke gjerne den himmelske Daab:

Kvægende sødt de klare Perler bæve,
Kjøligt de gjennem mit luftige Legem gaae.
Let forfrisket jeg vil mig af Badet nu hæve
Med min husvalede Æther blaa.

Hvo hører ikke gjerne Skovens høitidsfulde Bjergprædiken, hvo indtager ikke gjerne *Den hellige Nadver* som den rækkes her. Digtet begynder:

Hvor flygted du, venlige Aand
Som strakte til Himlen din Haand,
Sødtbaaren
I Vaaren?
Til Skov og Grotte staaer ei meer min Hu
Der er saa dødt, der er saa vandkoldt nu.

Og det viser sig, at Druen med den ædle Vin er den hellige Gave, Naturen nu i den sene Høst har forbeholdt sin Dyrker. Her er Oehlen-

schläger ligesaa dybsindig som kjæk og poetisk. Her mødes han med en speculativ Opfattelse, der i Aarhundredets Midte trængte igjennem; Feuerbach siger i Anledning af Sacramenterne: «Tænk dig for at fatte Brødets og Vinens religiøse Betydning ind i den Tilstand, hvor de savnes. Hunger og Tørst ødelægge ikke blot Menneskets legemlige, men dets aandelige Væsen, de berøve ham Menneskelighed, Forstand, Bevidsthed. Velsign da det naturlige Brød og den naturlige Vin, der stedse gjengive dig din Menneskelighed og din Forstand. Helligt være os derfor Brødet, hellig være Vinen!» (*Wesen des Christenthums*).

Saaledes see vi, at ogsaa Oehlenschläger i sin Ungdom havde sin Naturfilosofi, og den slugte ikke som Staffeldts Lysten til at betragte det ydre Naturliv i dets enkelte Scener, tvertimod! neppe nogen af vore Digtere fører saa malerisk en Pensel som han, der var og blev den store Fornyer paa næsten alle Digtekunstens Omraader. Men ligefuldt nærede Oehlenschläger ikke nogen synderlig Forkjærlighed for det poetiske Landskabsmaleri. Han var for sysselsat med Menneskeverdenen til at han kunde stille sig det som særlig Opgave at gjengive den danske Natur. Han ynder ikke, siger han (se Digtet *Samliv*) en Poesi, der er fuld af Fjelde og Morgenrøder og hvor Mennesket ikke behersker Landskabet. Hvorfor lovsynge Rosen,

spørger han, naar Kvinden dog er saa langt skjønnere end Rosen? Og han slutter:

Derfor er i min Fantasi
En Eng, hvor Menneskene mangle,
Et frostigt Landskabsmaleri,
Et Spil, der klinger som en Rangle.

Men fraseet denne Omstændighed er Oehlenschläger ved Begyndelsen af sin Digterbane endnu langtfra ikke helt frigjort fra den akademiske Stil i Landskabet. Jeg paaviste den hos Ewald i hans skjønneste Naturmaleri. Vi gjenfinde den hos Schack Staffeldt. I hans *Foraarshymne* hedder Lærken endnu «Skyens Pindar» og med en anden klassisk Reminiscens betegnes Vaaren som den Magt, ved hvis Alter Jorden «naar Platoner gløde, tryllet dyrker Gud og Dyd». Saaledes havde i det forrige Aarhundrede Rein ikke kunnet male norske Landskaber uden at befolke dem med Mindesmærker for Homer, Virgil, Horats, Ovid osv.*) Staffeldt kunde ikke under Beskuelsen af et nordisk Foraar glemme Pindar og Plato. Oehlenschläger afryster Aaget, men ikke med eet Slag. Naar han som Yngling i sit Digt *Den frembrydende Vaar* tænker sig syngende for en landlig Kreds, forekomme Udbrud som dette:

*) Se Welhaven: Samlede Skrifter 8de B. S. 272.

Da skal de smilende Dalens Hyrdinder
Nærme sig mig under skyggende Grene

eller som:

Selve de sølvlokte Gubber skal høre
Gjerne min Sang fra den mosgro'te Hytte.

Hos Chr. Winther bliver Dalens Hyrdinde til en ung Bondepige og den sølvlokte Gubbe til en gammel Bonde. I Oehlenschlägers friske Vaarsang «Endelig revned de hængende Sky'r» hedder den elskede Hyrdinde endnu Fyllis, Vestenvinden Zefir og Nattergalen Filomele.

Den fuldstændige Frigjørelse fra denne Maneer er hos Oehlenschläger ikke ensbetydende med Gjenfremstillingen af den virkelige eller særlig den danske Natur. Han glimrer i sin Ungdom ved i streng Forstand romantiske Naturbilleder, høist pragtfulde i deres Kolorit og af mægtig Virkning, men som slet ikke tilstræbe nogen Realisme. Man læse Indledningsstroferne til *Løveridderen:*

Mildt boltre sig de lune Sommervinde,
Fra klare Safirhvælving Maanen straaler
Igjennem duftopfyldte svale Linde
Til Egnens lukte Lillier og Violer,
Rødt gløder gyldne Spir fra Borgens Tinde
I Flodens fulde, sortblaa Jaspisskaaler.

eller man lade Blikket hvile paa det hermed beslægtede Marinebillede, der indleder *Valravnen,*

hvor det lette Skib glider for «gule Silkeseil», da Havet pludselig «bovner med sorte Bylder» under den vilde Valravns Sang. Det er Naturbilleder af stor og skjøn Effect, men som særligt egne sig til at danne Baggrund for middelalderlige Eventyr og Legender og som have deres Styrke deri og ikke i Troskab overfor nogen virkelig Natur.

Man behøver ikke at minde mig om *St. Hans-Aften-Spil* for at vise mig at Oehlenschläger tilfulde forstod at male det danske Landskab. Han har der og andensteds givet Billeder fra Skov og Strand af høi Værdi. Men jeg vil kun fremhæve et dobbelt Grundtræk i hans Naturopfattelse, der forhindrer ham i at naae det fuldendte Virkeligheds-præg, som Chr. Winthers Landskaber besidde.

For det Første laa det i Oehlenschlägers Forkjærlighed og Begeistring for Nordens Oldtid, at han i Regelen seer historisk paa vor Natur; han seer Nordens Fortid i den, han seer dens egen Fortid i den, snarere end han seer den, som den er. Modsætningen til Baggesens Betragtning af den danske Natur er her især slaaende. For Baggesen var Danmark stedse Barndomslandet, det Land, hvori han havde levet hin Tid, da han «var meget lille»; for Oehlenschläger er Danmark Fædrenes Land. For Baggesen var Danmark Landet, hvor Roserne vare rødest, Tornene mindst og Dunene blødest, Altsammen, fordi hans Barndom var henrundet her. For Oehlenschläger er

det Fædrelandet og han søger i dets Natur overalt efter Fædrenes Spor. Kjæmpehøie, gamle Ruiner og Mindesmærker opfylde ham levende; han vandrer ved Midnatstid «mellem Herthas Alterstene», og «det yndige Land», han besynger som Freias Sal, fører Navn af gamle Danmark. Hele Naturen deltager derfor hos ham i de gamle Minders Skjæbne. Da det første Guldhorn findes, lyder en sagte Torden; ved Fundet af det andet, tie Fugleskarerne og en hellig Taushed indvier Alt. Overalt i vor Natur seer han, som han i *Frodigt Sommerliv* siger:

Den høie Oldtid række Fremtid Haanden.

Men hvo der med Opmærksomhed vil gjennemlæse det sidstnævnte deilige Digt, vil tillige komme under Veir med det andet Grundtræk i Oehlenschlägers Naturanskuelse, som forhindrer ham i at naae en ligesaa realistisk som poetisk Stil i Landskabet. Den personlige Forkjærlighed for den menneskelige Skikkelse, som han selv aabent vedkjender sig, bevirker, at han overalt hvor det er ham muligt personificerer Naturen. Han er i sit kunstneriske Anlæg altfor meget Figurmaler til at kunne fornegte dette Anlæg overfor Landskabet. *Frodigt Sommerliv* er et Exempel fremfor alle, ligesom det er et af Oehlenschlägers ypperste Digte. Det skildrer en deilig Midsommerdag paa Langeland. Men Digteren kan til sin Skildring

ikke undvære Satyrer og Fauner, Pan og Syrinx, Dafne og Diana. Umærkeligt forvandler her som i *Aarets Evangelium* Naturen sig til Mythe for ham. Markerne, Græsset, Havets Bølger sammensmelte for hans Øine til en guddommelig Person: Han seer Flora komme ned fra Olympen, de gyldne Ax svinge for Vinden som hendes Guldørenringe, Græsset er det grønne Livstykke om hendes hvide Barm, i Maaneskinnet danne Bølgerne Sølvbæltet om hendes Midie. Landskabet er her ikke mere akademisk som hos Poussin og hos Oehlenschläger i hans første Maneer, men heroisk, det gløder og straaler som et gudebefolket Landskab af Titian. Paa samme Maade som Oehlenschläger nu her har besunget Flora, har han besunget vor Natur i det Hele. Han har forklaret den til Mythe, og *Nordens Guder* er blandt Andet et heroisk Digt om vor Natur. I denne samme Stil har han f. Ex. behandlet Chr. Winthers Yndlingsæmne, hans Kjærligheds Gjenstand: Sjælland. Som Winther at gennemgaae Øen fra Nord til Syd og fra Øst til Vest, opregnende al dens Skjønhed, fremhævende ethvert lille Naturtræk, der forherliger den, var ham ikke muligt. Han seer historisk paa Landets Skjønhed og gaaer tilbage til Sagnet om Landets Tilblivelse, han behøver en kraftig Personification og han finder den prægtige Skikkelse Gefion med den hele smukke og poesirige Mythe, der knytter sig til hende. Om hende former han

da saavel det smukke Digt *Sjølund* som det skjønne og mægtige Drapa i «Nordens Guder»:

De Kæmper blide
Som Øxne hvide
Med Gefionsaaget
Karfunkelbroget
Uddroge Øen
Fra Fjæld i Søen.
Det bedste Stykke,
Ha hvilken Lykke!
Af Fastlandsskoven
Staaer nu i Voven.

Saaledes var der endnu levnet den yngre Digterslægt en Opgave at løse, den, at forherlige Øen i dens Nutidsskikkelse som en Elsker priser sin Elskede, ikke hendes Fortid, men hendes Skjønhed, og Chr. Winther blev den, som med Henrykkelse greb den Opgave at prise og male hver Enkelthed i Landets Skjønhed, hver Egn, hvert Minde, hvert Slot, hver Vig, Borgene og Sundet, Bølger, Høie, Sletter og Træer med kjærtegnende Ord og i indsmigrende Toner. Digtet *Sjælland* gjennemgaaer og forherliger saaledes i det Enkelte Sjællands Natur, et Digt, i hvilket som Oehlenschläger vilde sige «Menneskene mangle», et Digt paa 22 Strofer og som dog ikke er langt; men det er Strofer som denne:

Den sommerglade Lærke
Hun kvidrer høit i Luft,
Og Jordbærret krydrer
Skovsletten med sin Duft;

Mens Ræv og Hare pusle
Rundt om i lune Krat,
Den brune Hjort sig bryster
Med sin kronede Hat.

Og det hele Billede er som sammenfattet i disse underfuldt harmoniske Vers:

Der ligger du i Havet
Med Byer og med Slot,
En rødmusset Glut
Paa et Silkebolster blaat,
En blinkende Smaragd
I sin sølverne Karm,
En blussende Brud
I sin stærke Brudgoms Arm.

Det er lidet sandsynligt, at Sjælland nogensinde paany vil komme til at høre sin Lov i Ord af saadan Skjønhed og med saadan Musik.

Da det poetiske Scepter gled ud af Oehlenschlägers Hænder (og det skete længe før hans Død) delte de yngre Digtere Riget eller rettere den danske Natur imellem sig. Blicher tilegnede sig Jylland, Chr. Winther bemægtede sig Sjælland, hvor han kun levnede Hertz en Enklave omkring Hirschholm; med Hauch affandt man sig let, han ønskede ikke Land; man overlod ham Mælkeveien.

Den tydeligste Modsætning til Chr. Winther som Landskabsmaler danner Blicher. Den Natur, han skildrer, er mindre yppig og Gjenfremstillin-

gen ikke saa indsmigrende. Hans skjønne Digte om Jylland ere derfor snarere Udtryk for en Søns usandselige Kjærlighed end for en Skjønhedsdyrkers. Man kan vel sige at han taler om den jydske Natur som en Elsker om sin Elskede, men man maa da tilføie: som en Elsker, der veed, at Mængden af de Andre ikke finde hans Tilbedte skjøn. Atter og atter forekommer den Vending hos Blicher: om den, jeg elsker, er smuk for Andre, er mig ligegyldigt; for mig er hun den skjønneste af alle.

Skummel og graa ér min Fædrene-Hede,
Dog under Lyngtoppen Blomsterne staaer,
Lærken blandt Gravene bygger sin Rede
Og sine Triller i Ørkenen slaaer.

Saaledes lyde de berømte Ord af *Jyllandsreisen*, som Blicher senere med en lille Forandring benyttede til Motto for sine samlede Digte. Og andensteds maler han sin Hjemstavn med ligesaa lidet lokkende Farver:

Min Fødestavn er Lyngens brune Land,
Min Barndoms Sol har smilt paa mørken Hede,
Min spæde Fod har traadt det gule Sand,
Blandt sorte Høie boer min Ungdoms Glæde,
Skjøn er for mig den blomsterløse Vang.

Hyppigt kommer han da tilbage til Baggesens Udbrud, at det Sted, hvor Barnet opvoxte, altid vedbliver at være det skjønneste for Manden, og

til Oehlenschlägers Vane at prise sit Land som «Fædrenes Gravmark» og finde en vemodblandet Stolthed i Tanken:

Her ruste de Sværd, for hvilke Verden har skjælvet
Her smuldrer den Styrke, hvoraf kun Sagn er tilbage.

De mørke, de uhyggelige ja rædselsfulde Naturscener forekomme hyppigt hos ham. Han maler det alt begravende Flyvesands Flugt, den frygtelige Hedebrand, der foroven vælter mørkerødt oplyste Røgskyer afsted, medens forneden Ildhavets flammende Tunger hvisle og slikke paa Lyngen, som snoede bugtende Slanger sig fremad. Han skildrer hvorledes Søen brummer mod den jydske Kyst, hvorledes Bølgerne tumle sig, saa Klinten ryster, medens den hylende Nordvestvind suser ind over det oprørte Hav. Hvor kort vor Sommer er og hvor umildt vort Klima, det bliver ingen Hemmelighed for den, som læser Blichers Digte.

Hvor ganske anderledes er det ikke, naar vi staae paa Winthers Grund. Her er Alt, selv Efteraar og Vinter, opfattet ikke i den strenge Stil, men fra den milde Skjønhedsside. Der er i Opfattelsen Noget, der minder om vore bedste danske Landskabsbilleder, særlig Gotfred Rumps, Foredraget er lige saa blødt og sjælfuldt. Rump er, som bekjendt, især bleven populær ved sine fire poetiske Billeder, Aarstiderne. Det vilde

være let at fremstille digteriske Sidestykker til dem af Winthers rige Atelier.

Her er Foraaret:

Naar Bækken risler lystig — og Skoven, den er grøn, — naar Duen bygger Rede — og kurrer i Løn, — naar blaa Violer vaagne — og Kukkeren gjør Larm — da vækkes ogsaa Haabet — i mangen sorgfuld Barm. — Da stiger op i Stammen — den lutrende Saft, — de sitrende Kviste — fornemme Vaarens Kraft, — og fløielsbløde Blade, — smaragdklare Skud — af glindsende, springende — Hylstre foldes ud.

Her er Sommeren:

Naar blygraa Skyer skjule - Midsommers Himmel blaa, — naar Havets Bølger hvile — og Skovens Bøge staae — i ængstelig Taushed, og Bukkar med sin Duft — berusende som Vindamp — krydrer den tunge Luft; — da styrer Stæren sin Tunge, og Viben dæmper sit Skrig, — Tudserne sig fjæle — under Skræppens brede Flig; — ud fra sin sikre Hule – speider den gule Ræv; — sig Edderkoppen ruller — bag Bjælken i sit Væv.

Efteraaret er malt i denne ene mesterlige Strofe:

Storken, den kloge Fugl — forlængst var draget væk, — og de gule Blade seiled — ned med den klare Bæk; — de skrigende Krager — forfulgte Bondens Plov, — Smaafuglene sad stumme — i den brogede Skov.

Og her er Vinteren:

Sneen dække Mark og Mose. — Skoven staaer saa mørk og brun; — blank i Vest gaaer Dagens Rose —

bort af Vintrens blaa Paulun. — Taushed boer paa Eng og Høie — Stjernen tindrer klart i Luft, — hver en Busk har lukt sit Øie, — hver en Stilk har gjemt sin Duft. — Alle Blomsterbørn derude — sove nu saa sødt og tæt; — ei den hvide Vuggepude — trykker deres Aandedræt.

Man kalder Sligt Malerier og sammenligner det med malte Landskabsbilleder; i Virkeligheden lægger man sjeldent Mærke til, hvor meget mere slige Strofer give end den farvede Flade nogensinde formaaer. Tag Foraarsbilledet: Hvorledes skulde et Maleri nogensinde kunne reproducere Duens sagte Kurren og Gøgens larmende Kukken, Violernes Duft eller Saftens Stigen gjennem de sitrende Kviste! Lyden, Duften, den indre Bevægelse ja selv Violernes Blaanen gaaer tabt for det. Eller tag Efteraarsbilledet: Storken var draget væk — hvorledes skulde Maleriet udtrykke det forbigangne? Smaafuglene sad stumme — det er Malerkunsten saa umuligt at udtrykke Tausheden som at gjengive Sangen. Men de valgte Exempler paavise ikke blot i Almindelighed den fortrinlige poetiske Naturskildrings Fortrin for Landskabsmaleriet, de illustrere tillige Winthers særegne Eiendommelighed. Aldrig skildrer han det Gruelige og Vilde i Naturen — hans Vinterlandskab er mildt som et Snestykke af Rump; men aldrig fordyber han sig heller i indeklemte Egne, i mørke og lukkede Vuer. Den franske

Digter Leconte de Lisle har en Forkjærlighed for at male vilde og tillukkede Kløfter, ensomme Kilder, stille Oaser afspærrede fra Omverdenen. Winther kan ikke undvære vide, aabne Udsigter; man føler at han er Slettelandets ægte Søn. Hvilken Afstand fra Staffeldts Dryppestensgrotter! — Under alle Aarets vexlende Tider elsker og forherliger da Winther det danske Landskab. Hvad han elsker i Danmark, det er ikke som det forrige Aarhundredes Poeter Skjoldungens Land, ikke heller som de senere Barndomstidens eller Forfædrenes Hjem, det er selve Naturen. Hans Fædrelandskjærlighed er en ren Naturpatriotisme, der vedvarer hele hans Liv igjennem. Tag den friske, deilige Sang fra Winthers senere Aar *Vildt flyver Høg* og hør Jubelen heri over Danmark:

Her kan jeg frit — aande Luft i min Lunge. — Alt her er mit — og om Alt tør jeg sjunge, — vandre i Drømme, — stærke og ømme, — høre, hvor Bølgerne runge.

Eller tag den fine dæmpede Idyl *En Hytte*, der først blev udgivet 1853:

Her gad jeg boe og bygge — til jeg var træt og skulde døe, — bag Lindetræets Skygge — tæt ved den klare Sø. — Den Hytte, lav og lille, — med kalket Væg og Tag af Straa, — bag Højen tryg og stille — kan Stormen ikke naae.

Ingen anden dansk Digter har saa ligefrem,

saa umiddelbart ladet den stille Fred, den milde Skjønhed i vor Natur afspeile sig i hans Vers, slet Ingen; thi end ikke Hertz naaer paa dette Omraade Winther. Ikke at han har et mindre fint Gehør for vor Naturs Harmonier, ikke heller at hans Blik er mindre sjælfuldt eller hans Farve mindre varm. Men det lykkes ham aldrig paa denne Maade at gjøre sig til Et med vor Natur og smelte sammen med den. Han seer paa den med Kunstnerens Øie; imellem hans Sjæleliv og den staaer hans Kunstbetragtning, og man føler i hans fineste Naturbilleder nu og da Æsthetikerens arrangerende Blik. Her en Strofe til Exempel. Den er skrevet til en svensk Dame for at lokke hende til at blive noget længere i Danmark, og den skildrer særligt Sjællands Skjønhed. Der staar:

Der er saa smukt og fagert paa dets Kyst,
Og Duften frisk fra gyldne Neg og Stakker,
Og Skoven sommergrøn til dybt i Høst,
Er blødt grupperet mellem Eng og Bakker.

Blødt grupperet! det minder om Udstillingsrecensionerne, et saadant Udtryk kunde Winther aldrig have brugt. Nyd nu i Modsætning hertil den naive Troskyldighed i en Strofe som Winthers:

Tæt ved den blanke Rude
Har Svalen klinet op sin Bo,
Blødt ligger som paa Pude
I Eng den brune Ko.

Det er i Skildringen af slige rent idylliske Natursyn og Naturstemninger, at Winther har sin mest fuldkomne Originalitet. Det er umuligt at komme vor Natur nærmere, hvor den er allerjævnest, og hvilken Ynde og Farve og Melodi have ikke disse simple Vers om en Svalerede og en liggende Ko!

Det er interessant at see, hvorledes Winther løser sin Opgave, naar han foresætter sig at skildre vor Natur i dens Barskhed og Vrede. Næsten alle de store Naturalister blandt Digterne have havt en Forkjærlighed for Tordenveiret. Man behøver ikke at gaa til Byron for at finde Exempler. Flere af vore egne Digtere have ikke heller villet negte sig en saa kraftig lyrisk Effect. Vi have Baggesens *Tordenen paa Toppen af Grimsel* — en Theatertorden i smukke Vers med meget Ordbulder og liden Virkning:

Underfulde Skræk! i Skrald af Torden
Midt i Flammeskyens Hvirvelstorm,
Mellem Klippers Fald, mens hele Jorden
Bæver og imod Naturens Orden
Himlen sort og Dybet lyst er vorden
Jubler i sin Undergang en Orm!

Vi have fremdeles Staffeldts Uveir *Paa Toppen af Mont-Cenis;* man seer at vore Digtere vilde tilveirs for at nyde Skuespillet. Det mangler ikke heller her paa stærke Ord:

Ras og hyl, Orkan! og brøl, o Torden!
  Bæv i hver en Aare, Risefjæld!
Bryd, du fangne Ild! bryd ud af Jorden!
  Havet drik! sug Floden af dens Væld!

Ogsaa Chr. Winther har sit Tordenveir at opvise, men i hvor forskjellig Stil! det er ingen Rædselstorden paa Grimsel eller Mont-Cenis, ingen Kulissetorden, ingen Torden, der river Mennesket med sig i Uveirsstemning og heller ingen, der kalder ham til Vaaben mod Naturens Overvældelsesforsøg. Det er et ægte dansk Sommeruveir, en Nattetorden endog, men uden Spor af Uhygge eller Forfærdelse. Den har kun givet Digteren Anledning til det yndigste Genremaleri, han overhovedet nogensinde har frembragt:

„Staa op, Annette! — Barn! det tordner
Med Storm og Lynild Slag i Slag“ —
Forskrækket under Kappen ordner
Hun hurtigt Haarets rige Lag,
Og sidder i den hvide Trøie
Søvndrukken der paa Sengens Bræt,
Og kan med halvtillukket Øie
Ei finde Skjørtets Bændel ret.

Den altfor pludselige Vækken
Har farvet hendes fine Kind
Langt mere bleg, end ellers Skrækken; —
Der kommer hun i Stuen ind!
Hun vakler, kan ei Søvnen glemme,
Og stirrer mat paa Lampens Skjær,
Og siger med en søvnig Stemme:
„Min Gud og Fader! hvilket Veir!“

Hun segner hen paa Kanapeen.
Og strækker lidt sin høire Arm —
Hvor er hun blændende som Sneen,
Og blød og bøielig og varm!
Med Øiet skjult i hvide Hænder
Halv slumrende hensynker hun,
Men farer op, naar Tordnen render
Med Bulder over Himlens Rund.

— — — — — — — — — — — —

Kanarifuglen hist i Buret
I Søvne pipper ganske smaat,
Og vaagen er kun Taffeluhret,
Man hører Perpendiklen godt.
I Haven suse Regnens Strømme
Og Stormen slaaer mod Træ og Tag;
Sødt Blomsten vugger, som i Drømme,
Og dier ret med Velbehag.

Den sidste Sky i Vest sig dukker,
Og Stormen har til Ro sig lagt.
Mod Haven Vindvet op jeg lukker:
Kom hid Annette! og giv Agt,
Hvor Draaberne saa selsomt rende
Fra Bladene! hvor frisk en Luft!
Hvor Blomsterne taknemligt sende
Fra Bægrene en Offerduft.

Jeg vil paa ingen Maade indrømme, at Byrons verdensberømte Skildring af Tordenveiret ved Genfersøen staaer over dette. Hvad han giver er noget andet, men ikke noget bedre og kun den Vanskjæbne, der knytter sig til den Digter, der skriver et Sprog, som kun læses af

nogle faa Millioner, har hindret Winther i at naae europæisk Navnkundighed for Strofer som disse.

Man seer det, det er ikke det Sublime i Naturen, der fængsler Winther, ikke heller den sublime Stil, hvorover han er Herre. Paa dette Omraade viger han ærbødigt Oehlenschläger Marken. Men han afvinder selv de Naturfænomener, der for andre Digtere have en barsk eller høitidelig eller frygtindjagende Charakter som Vinteren eller Uveiret en idyllisk Side, en egen velgjørende Ynde. Han seer ikke som Staffeldt Nødvendigheden i Naturen, men Skjønheden alene. Dog skarpere bestemt er den Skjønhed, han i Naturen seer, lutter Kjærlighed — ikke hin Kjærlighed, om hvilken Schack Staffeldt talte, den som allerede Empedokles filosoferede over, den Tingenes Bestanddele forenende Kraft, den kemiske og mekaniske Tiltrækning, men den Kjærlighed, som i Menneskeverdenen sammenknytter Mand og Kvinde og som han seer forberedt overalt i det store Naturhele, i Planternes som i Dyrenes Verden. For den frygtelige, rastløse Kamp for Existensen, der gjennemtrænger Naturen, har han intet Blik; hos ham fortære Dyrene ikke hverandre, undertrykke Planterne ikke deres Naboer, hos ham nedtrædes ikke tusinde Spirer for hver en, der faaer Væxt. Hvad han føler er den almægtige Kjærligheds Aand, der bevæger Allivet. Man paaviser

lettest hans Eiendommelighed ved at analysere et af hans Digte.

I alle Landes lyriske Poesi elske Naturtingene hinanden, Himlen Havet, Stjernen Lilien, Nattergalen Rosen, o. s. v. Heri er i og for sig intet Nyt; men det Vanskeligste er at give det Gængse og Trivielle Nyhedens fuldeste Præg. I Winthers enestaaende Digt *En Sommernat* elsker Lilien Rosen. Det er en Sag, der kan synes saa triviel som at Hjerte rimer paa Smerte, og hvis man skulde give en Begynder i Rimkunst et Raad, vilde det visselig bl. A. være at undgaae Rim af denne Art. Men naar en Mester som Oehlenschläger forbarmer sig over disse stakkels gamle Rim, er der intet i Veien for at de blive en poetisk Magt, og at han over dem bygger en udødelig Strofe af rafaelisk Skønhed:

Kong Frode staaer paa Leiregaard;
Han gav sin Broder Ulivssaar,
Det var stor Ynk og Smerte;
Ung Halfdan ligger krum paa Skjold
Med Staalet i sit Hjerte.

Og paa samme Maade forholder det sig med Lilien og Rosen. Hvo erindrer, naar han læser Winthers *En Sommernat*, at der nogensinde før har været skrevet Vers om Lilien som Helt og Rosen som Heltinde eller omvendt! Først og fremmest fortryller Digtet ved sin milde Nattestemning. Skovens hele Atmosfære er deri. Ogsaa

Digterne af den ældre Skole som Schack Staffeldt kunde fristes til at behandle et lignende Sujet, men de toge det da rent abstract, Billedet mangler Luft og Horizont. Hos Chr. Winther gaaer forud for Liliens og Rosens Elskovsduet en hel Ouverture. Nattens Stilhed i den første Strofe stemmer og forbereder:

Høit over Bøgens Top,
Der gaaer en Stjerne op,
Og skuer ned til Skovens dunkle Kroner,
Og dybt fra fjerne Krat
I stille Sommernat
Der lyde Nattergalens ømme Toner.

Her er Tæppet rullet op for den stille Bøgeskov som Scene, og Nattergalens Slag accompagnerer Naturens sagte hviskende Røster, indtil dens Toner strømme over i Blomsternes Sukke.

De lange Skygger maae
Med Taagesløret paa
Hensvæve tyst og langsomt over Mosen,
Og saa fortrolig, øm
Som i en Elskovsdrøm
Udaander Lilien tusind Suk til Rosen.

Man sammenligne denne henrivende Ouverture med Indledningen til Staffeldts beslægtede, iøvrigt baade dybe og smukke Digt *Lilien og Dugdraaben.* Her findes den fuldstændige Atmosfæreløshed. Digtet begynder:

Fra Solens Afskedssmil udflød
En Draabe ned i Liliens Skjød
Lig Graad af Engles Længsel;
Da lukkede sig Blomsten brat
Og Draaben fangen og forladt
Sig fandt i jordisk Fængsel.

og nu følger en Dialog med Spørgsmaal og Svar, Bøn og Afslag mellem Lilien og Dugdraaben ɔ: mellem en Lilie, der er som malt ganske ene forneden paa Billedfladen og en Dugdraabe, der falder ned foroven. Der er ingen Luft imellem eller omkring disse allegoriske Abstractioner, der betegne jordisk Tilværen og Himmelrenhed. De ere ikke Led i noget Naturhele, de tage ikke Del i nogen af Døgnets Timers Stemning. Hos Winther ere de Elskende ikke isolerede eller abstraherede ud af Sammenhængen med den øvrige Natur. Stjernen, Nattergalen og de svævende Taager ere Vidner til, hvorledes Lilien erindrer Rosen om deres fælles Opvaagnen i Vaaren under Lærkernes Sang og om hvorledes dens søde Blik vakte al Liliens elskovsfulde Længsel.

Vi folded ud vor Knop
Og voxte sammen op,
Men Stormen snart vort spæde Løv adspreder,
Dog af vort korte Liv
Har Kjærlighedens Bliv
Jo skabt en salig Sum af Evigheder.

De første to Linier udtale i deres skjønne Simpelhed Betingelsen for den egentlige Natur-

erotik, indeholde Hemmeligheden ved den Natursympathi, der endnu ikke er hidset ved Civilisationens berusende Elskovsdrikke. Saaledes elskede Paul og Virginie, opdragne af samme Moder, dannede alt som Børn af samme Naturomgivelser og udstyrede med samme Instinkter, samme Vaner og beslægtet Ydre, udrustede med alle Betingelser for at forstaae hinanden fuldt og fra Grunden af og altid udvikle sig i gjensidig Overensstemmelse med hinanden. I Sammenligning med Elskoven mellem to forskjelligt anlagte, forskjelligt opdragne og uensartede Stedbørn af det store vulkanagtige og fordærvede europæiske Samfund, er denne Elskov mellem Naturens Børn, hvad Mælken er i Sammenligning med den stærkeste Vin. Hvor naturlig er den ikke for to Planter, der ere opvoxede paa samme Jordbund, stærk uden Heftighed og eet med Plantens hele Liv!

De fire sidste Linier i Strofen indeholde en hel Livsfilosofi — thi ogsaa Chr. Winther har sin, hvor lidet han end har plaget sig med Systemer — og det den samme Filosofi, hvori saa store og dybe Tænkere som Spinoza og Feuerbach have havnet. Faren for at blive pedantisk er stor, naar man nævner saa tunge Navne i Anledning af saa henaandet et Digt; men jeg vil trodse den for at forklare min Mening. Der er Steder i Feuerbachs *Gedanken über Leben, Tod*

und Unsterblichkeit, der ikke ere mindre poetiske end Liliens Udbrud:

Og Stormen snart vort spæde Løv adspreder

og den Tanke, som den knytter dertil: Hvad betyder det for Tidens eller Livets Værd, hvor længe det varer? Hvo spørger om en Sonate er kort eller lang, naar den er skjøn? Man spørger ved Sonaten kun om hvad den er værd; thi den Tid, der er opfyldt af skjøn Musik, har sit Midtpunkt i sig selv, og Begyndelse og Ende ere Grændsebestemmelser, som ikke vedkomme dens Indhold. Den blev ikke skjønnere eller værdifuldere ved at fortsættes i det Uendelige gjennem en Række af Existenser. Thi Evigheden er ikke den lange Tid, men det vægtige, med Livets og Tidens Indhold fyldte evige Øieblik, og saaledes kan selv den hurtigst dræbte, snart sporløst tilintetgjorte Existens, der har været rig paa slige tidløse Øieblikke blive, hvad den i Digtet kaldes «en salig Sum af Evigheder»; thi evigt er efter Spinozas Lære og Chr. Winthers Følelse det, som er uafhængigt af og uden Relation til nogen Tids- eller Steds-Begrændsning*).

---

*) Smlgn. disse Ord af „Fjeldvandring ved Badet“:
Den Plet og de Minutter, som
En Evighed er blevet,
Skal Tanken helligt frede om —
De eneste, jeg leved!

I den næste Strofe følger det kvindelige Svar paa den mandlige Beilen, et stumt Svar, et Svar som Rosen fortier, men som Himlen skriver med Stjerneglands i Dugdraaberne paa dens Blade:

Men Rosen stod saa tyst
Og gjemte i sit Bryst
Al Sødhed, som den hemmeligt bevared,
Kun Stjernens Sølverglands
I Duggens Perlekrands
Lod Elskov anende fortolke Svaret.

Denne Strofe er i Henseende til Rytme og Melodi sikkert den skjønneste i Digtet. Dens første Halvdel skildrer Jomfruelighedens stille Sammenfolden af sit Væsen og det i Ord, hvis Klang man uvilkaarligt dæmper, i dens anden Halvdel stiger Stemningen til Henrykkelse, medens de to lange og pragtfulde Ord «Sølverglands» og «Perlekrands», der fylde des mere, fordi Linien er saa kort, ved deres eiendommelige Tonefald (den Fod, der i Metriken kaldes Kretikus) give Verset noget jublende og festligt. For ret at gjøre det Zarte og Sværmeriske i disse Vers af Winther anskueligt frembyder Schack Staffeldt sig atter som Folie. I hans *Lilien og Dugdraaben* forekommer denne Strofe:

Men høit til Regnens Farvekrands
Til Maanesløret Sølverglands
Blev Draaben herlig kaaret.
Dog snart i Engles Skaal den flød
Af Andagts Blik i Templets Skjød
Og blev til Himlen baaret.

Selv et metrisk lidet udviklet Øre vil føle det Henaandede i Winthers Vers stærkere ved Sammenligning med denne dog ingenlunde tunge Strofe, der benytter næsten samme Ord.

Saa følger i Winthers Digt den sagte «Gysen gjennem Skovens Haar» og Stjernernes Indslumren, medens en bleg Rødme fra Øst lægger sig over Himlens Kinder. Det er da intet indholdsrigt Digt; men denne Scene under en Sommernats Himmel, i hvilken en Stjerne, en Nattergal og lette Taager afgive Sceneriet, er gjennemtrukket af en Naturerotik, hvis Inderlighed er uovertruffen. For Winther er Rosen og Lilien ikke Symbol eller Allegori, det er ikke nogen Fabel, her fortælles eller noget Sindbillede, der fremstilles; Digteren har virkelig hørt Græsset groe og Blomsterne hviske i Nattens Stilhed. Et Digt som dette, i hvilket Winthers Naturmaleri culminerer, danner tillige Overgangen til hans egentlige erotiske Poesi. Thi Erotiken her mangler saa lidet i at være menneskelig, Rosen, som Oehlenschläger ikke vilde besynge, fordi en ung Jomfru dog var skjønnere, mangler saa lidet i at være en ung Jomfru og Dugdraaben paa dens Krone saa lidet i at være en Taare, at naar Digteren mange Aar senere til sin Elskede henvender dette deilige Vers:

Smykker den blanke
Bævende Ædelsten,
Taaren, min ranke
Duftende Rosengren?

saa er den erotiske Inderlighed neppe større her end hist, hvor Rosengrenen ikke var Lignelse men Natur og den «bævende Ædelsten» en virkelig Dugdraabe.

II.

Erotiken.

Digtene *Til Een* udgjøre den mest betydningsfulde Gruppe blandt Winthers erotiske Poesier og ere blandt alle hans Digte det mest moderne Parti. Thi ingensteds fremtræder i hans Værker den personlige Inderlighed stærkere end her, og dette nære Forhold mellem Digterpersonligheden og Værket er et moderne Træk. Ved Læsningen af visse Oehlenschlägerske Tragedier kan man være usikker om, i hvad Orden de ere skrevne, eller rettere man har det Indtryk at det for Oehlenschläger selv har været temmelig ligegyldigt, om Karl den Store blev gjort til Tragedie før Knud den Store eller Knud den Store før Karl den Store. Der er ligeledes blandt Winthers Romancer og fortællende Digte ikke faa, der synes lige saa godt at kunne være frembragte nogle Aar før eller senere; man seer ingen Grund hvorfor *Ridder Kalv* er produceret mange Aar før *Ridderen og hans Datter* eller hvorfor *Martin og Marie* er skrevet nogle Aar forud for *Rudolf og Bertha.* Men Digtene *Til Een*

gjøre det sikre Indtryk, at de hverken kunde være skrevne senere eller før og i ingen anden Orden, end den, hvori de bleve til, hvad enten denne nu falder sammen med den, hvori de ere blevne offentliggjorte eller ikke. Det er erotiske Digte og af en rent moderne Erotik.

Elskovsdigte! Kjærlighedsvers! Der gives nutildags neppe sjeldnere Poesier. Faa kunne skrive dem og de faa, der kunde, ville det saare sjældent. De skrives til alle Tider af halvvoxne eller voxne Skoledrenge, hvem megen Ungdom og nogen Forelskethed bibringer en Syden i Blodet og en Susen for Ørene, som af dem tages for digterisk Inspiration. Men fraseet hine Stakler, Dilettanter kaldede, hvem Guderne have givet Lysten og nægtet Evnen til at være Talenter og Genier, har Digtekunsten nu blandt sine Dyrkere kun faa, der ere komne til Skjels Aar og Alder, og som give deres Kjærlighed i Trykken. Naar den virkelige Digter er kommen ud over de allerførste Ungdomsaar, naar han tilfulde veed, hvad det er som i Livets Virkelighed forstaaes ved Kjærlighed og af de andre Mennesker kaldes med dette Navn, saa vil han hyppigt være hundrede Aar for gammel til at udgive Kjærlighedsdigte. Men Chr. Winther var ikke mere ung, da han udgav den første Gruppe af Digtene *Til Een* (de første 23 Numre findes i «Digtninger» fra 1843) og den Lidenskab, der er udtalt i disse Digte, er

ikke heller den første Ungdoms. Man maa være Digteren taknemmelig for at han i sit 47de Aar endnu havde bevaret det Livsmod og det sympathetiske Forhold til sine Medmennesker, at han troede paa menneskelige Hjerter i den store navnløse Flok, for hvilken han kastede sine Perler.

Man kan ikke sige, at de første Prøver af denne Samling bleve paaskjønnede efter Fortjeneste, da de fremkom. Heiberg, der ellers nærede saa varm en Følelse for Chr. Winthers Poesi, afgav en mærkværdigt haard og uretfærdig Dom. Han siger: «Hvad den erotiske Cyclus *Til Een* angaaer, da er det dens værste Feil, at den ligesaa gjerne kunde hedde *Til Alle.* Den samme Digter, som ellers med saa stor Virtuositet har malet os sine tidligere Elskerinder saa lyslevende, som om de stode for vort legemlige Øie, synes her næsten at have tabt baade sit Kridt og sin Farvepalette; thi Gjenstanden springer slet ikke frem med eiendommelige Træk, Læseren faaer intet Billede af den; den «Ene» seer ud som Enhver, man er forelsket i». Faa kritiske Ytringer ere mindre slaaende end den sidste. Jeg veed ikke, hvorledes Heiberg har læst disse Digte, der rigtignok for os nutildags staae i en klarere Belysning ved de mange, der have fortsat og udfyldt Rækken; men den første Samling indeholdt dog Digte som det, der bar Overskriften «Bleg» og andre, der have om ikke mange, saa des finere eiendommelige Træk.

Endelig synes Heiberg at have overseet, at hvad Digteren her vilde give, ikke var Portraitet af en individuel Personlighed (han ønskede sikkert mindst at det skulde kunne kjendes), men Udtrykket for en Elskovsfølelse af fuldstændig individuel Natur. Hvad der i Digtene kunde synes utydeligt i fysiognomisk Henseende, havde sin Grund i, at Digteren besang en hemmelig Kjærlighed og snart kun let antydede snart forsætlig udviskede mangt et enkelt Træk for ikke at lede den private Nysgjærrighed paa Sporet. Siden da er Samlingen bleven saa kraftigt suppleret, at vi have let ved at forstaae og vurdere den bedre. Den indtager i vor Poesi neppe nogen ringere Plads end *Buch der Lieder* i den tydske, hvor forskjellig den end er fra den tydske Samling. Heine spiller i «Buch der Lieder» med sine Følelser, blander Udtrykket for dem med Vid, eller tilspidser det som en Pil mod den Troløse. «Buch der Lieder» er rig paa ægte Lidenskabelighed, men ogsaa paa misbrugt Følelse. Fortvivlelsen som saadan er allerede misbrugt Ulykke, og nu misbruger Heine ovenikjøbet undertiden Fortvivlelsen til Leg. Winthers Samling er ligesaa lidet en Række Klagedigte over kvindelig Troløshed og svegen Elskov som det er anakreontiske Sange om et lykkeligt Kjærligheds-forhold. Ikke blot det blændende epigrammatiske Vid, men ogsaa den geniale Selvgodhed, der betegner Heines Digte, fattes ganske her.

Hvad der ved første Blik charakteriserer Digtene *Til Een* er Elskerens fuldstændige Underkastelse. Hans Holdning er ydmyg. Hans Rolle er den at være en Trøster, og han gaaer helt op i en vis underdanig Ømhed, der vel ikke har noget med Resignation at gjøre, men som ganske udelukker Muligheden af et overlegent eller opdragende eller bebreidende eller dristigt attraaende Ord. Allerede denne Elskerens Holdning maler Charakteren af den Elskedes Aasyn. Man læser i hans Ansigt baade hendes habituelle Udtryk og hendes vexlende Minespil; hendes Smil kaster et Gjenskin af Lykke over hans Skikkelse, og er hans Øie vaadt, saa kommer det af at hun har fældet Taarer. Langt fra at see ud som «Enhver man er forelsket i» tegner den af Digteren elskede Kvindes Skikkelse sig da med forholdsvis sikre Konturer. Naar han er Trøster, saa er det, fordi hun er sorgfuld. En Hindring af rent ydre Natur adskiller dem, og denne uopløste Dissonans i hendes Liv synes i Forening med andre at have undergravet hendes Væsen og forstyrret dets Ligevægt. Hun er bleg, om end i al sin Bleghed skjønnere for ham end nogen, hvis Kind bærer Sundhedens Farver. Hendes Øine ere forgrædte, hendes Blik mat af Sorg og hendes Hjerte, der er mæt af Livets bitre Frugt, vaander sig i Kvaler, saa al hans Attraa gaaer ud paa nu og da at vise hende nogle Glimt af Haab og nogle Striber blaa Him-

mel. Hun gaaer, hedder det, sin Vandring med Besvær, i sit Hjem er hun omgiven af Spioner og hun bærer altid en Smerte i sit Bryst; thi en bitter Kalk er det hende forundt at skulle drikke. Selv de Blomster, hun sender, synes at have grædt.

Alt dette er ikke uden Eiendommelighed, skjøndt det endnu ikke kan kaldes individuelt. Men et bestemtere Liv faaer Fysiognomiet, naar nu og da den Elskedes egne Ord eller Stemningsudbrud citeres. Snart er det kun saa lille et Ord, som at hun midt i al sin Sorg har sagt, at hun vil tænke paa sin Elsker «med Glæde», snart en Frygt, hun har udtalt for at Sorgen, der nager, eller Aarene, der komme, ville hærje hendes Skjønhed og fjerne hans Hjerte fra hende, snart saa fortvivlet et Udbrud, som det at kun saadanne Bedøvelsesmidler som Havets Brusen, stærke Storme eller Braget af mægtige Strømme kunne give hende Ro i Sindet og jage hendes mørke Drømmerier paa Flugt. Hun er lænket med saa faste Baand, at selv den Elskedes Nærhed og Færd udsætter hende for nye Bryderier, ny« Kjedsomhed» og nye Kvaler. Vare Træk som disse de eneste Elementer, man havde at bygge Skikkelsen af, nægter jeg ikke at den vilde forekomme mig lidet sympathetisk. Han, den elskende, gjør sig saa lille og saa ydmyg, at man kunde fristes til at tillægge hans Kjærligheds Gjenstand en vis fordringsfuld

Overlegenhed i Optræden og noget paa engang Forpint og Naadigt i Forholdet til hendes Beundrer, hvilket i og for sig ikke er smukt, om det end lader sig forklare ud fra den hele pinlige Situation. Stode hine Ytringer, der nærmest charakterisere en af gold Lidenskab sønderreven Sjæl, alene, vilde Billedet af den paagjældende Dame for Læseren nærmest danne sig som var Originalen en af hine *femmes incomprises,* hvis stumme Smerte anraaber om megen Medlidenhed og efterhaanden pleier at forbruge mange Trøstere og megen Trøst. Men Digteren har forstaaet med de anførte Træk at forene saadanne, der tydeligt lade Læseren føle, hvorledes der under al denne af udvortes Aarsager opstaaede Melancholi ligger en stor og sjælden sjælelig Sundhed. Han har med Forkjærlighed fremhævet de Egenskaber hos sin Elskede, der antyde megen Livsglæde og en stor naturlig Ligelighed i Væsen. I Slutningen af et Digt, hvori hendes Husspioner nævnes, forekommer denne Strofe:

> Thi kraftigt, sundt dit Hjerte luer,
> Du er saa deilig, fin og kjæk;
> Og Livets Roser, Mælk og Druer
> I Mismod ei Du kaster væk!

og et andet af Digtene begynder med disse smukke Ord:

> Du er som Brød, det grove — fine,
> Hvoraf man aldrig bliver kjed.

Ved disse og lignende Vendinger og Vink er det lykkedes Winther at fremkalde Billedet af en samtidigt naturfrisk og kuet Skikkelse, hvis medfødte Livslyst kun er sammenpresset, ikke dræbt under Trykket af uforskyldte Smerter. Hvad der endnu mangler Tegningen i fuldendt Anskuelighed beroer tydeligt nok paa Digterens ovennævnte Utilbøielighed til at lede Opmærksomheden hen paa en bestemt, existerende Person. Af samme Grund forekommer der saa faa Situationer, (Digtet Nr. 30 er en enkelt Undtagelse) slet ingen Stedsbestemmelser, slet ingen Naturomgivelser og derfor ere, skjøndt Samlingen bestaaer af lutter Leilighedsdigte, der tilsammen danne en hel Kjærlighedsroman, med største Omhu alle dramatiske Vendepunkter undgaaede eller oversprungne, saa Læseren først kort forinden den skjønne Strøm af Poesi udmunder i ægteskabelige Geburtsdagscarminer opdager, at Hindringerne definitivt ere overvundne og de Elskendes Forening iværksat.

Hovedpersonen i disse erotiske Digte er jo imidlertid ikke «Den Ene», til hvem de ere rettede, men den Eros, som udtaler sig i dem — og det er en virkelig fuldvoxen Eros, ingen sødlig eller leflende Erot. Disse Digte ere saa meget mere moderne end Winthers andre erotiske Skildringer, fordi Kjærlighedsfølelsen her ikke er en naiv, blot sjælelig-sandselig Attraa, men en dybt lidenskabelig og fuldt bevidst, skildret i hele sit

sammensatte Væsen med alle sine utallige Virkninger paa Sjælens øvrige Følelser og Virksomheder. Der kunde i Winthers Ungdom blandt hans erotiske Poesier indløbe Et og Andet, som ikke var frit for at være lidt fersk og umandigt — saadanne Stykker som «Hvordan hun er?», «Mathildes Hænder» eller «O var jeg!» Her taler en Kjærlighed, som er krydret med virkelige Savn og Kvaler, badet i Taarer, styrket ved lang Adskillelse, adlet ved dyb Medfølelse og som ikke har havt andet Middel til at meddele sig eller til at trøste end netop disse Vers. Derfor staae de ogsaa paa Kunstens alleryderste Grændse. De ere — i stærk Modsætning til Winthers Træsnit, Romancer, Ballader, poetiske Fortællinger o. s. v. — ikke skrevne med Publicum for Øie; de have oprindeligt kun bragt Bud fra En til En og have derved et personligt Præg af samme Art som Bekjendelser, Memoirer eller Breve. De ere i Virkeligheden et Slags Breve, og deres mest eiendommelige Form Epistelformen. Den Kjærlighed, hvorom de handle, der er høi som en Hymne i sin Begeistring, vulkansk i sine Udbrud og som har Smertens syv Sværd igjennem sit Hjerte, er samtidigt saa jævn og stilfærdig i Udtrykket for sin Inderlighed, at den har fundet sin originaleste Form i en lidenskabelig og indtrængende Brevstil, der forener baade Poesiens og Prosaens Fortrin:

Hvad mener du med dette hulde
Ætherrene, anelsesfulde
Smil, som fra dit Bæger
Vidunderligt mit Sind bevæger?
O, maa jeg elske dig, du hvide
Vemodige? du fromme
Fint duftende Rosensblomme?
Fra nu til evige Tide?

Dette Digt, hvor, med fin Symbolik Henvendelsen til den hvide, ligesom forklarede Rose dækker Henvendelsen til hende, der har sendt den, er ligesaa sværmerisk i sin Andagt som strømmende veltalende i Udtrykket derfor. Den Brevstil, her er anvendt, forener Rytmens Velklang og Rimets Magi med den bedste Prosas Evne til at lade Formen paa ethvert Punkt rette sig efter Indholdet, en Evne, som gaaer tabt ved Strofeinddelingen og den tvungne Gjentagelse af samme metriske Kontur. Her slynger Perioden sin lange Kjæde af lidenskabelige Spørgsmaal, tænkte Forudsætninger eller ildfulde Forsikringer udelt og ubeskaaren gjennem Verset:

Skulde der komme den Tid,
Da dine blonde Lokker blev graa,
Da dine Øines Blaa
Blev sløret, og — skjøndt lige blid —
Din Læbes Purpur svandt;
— — — — — — — — — — — —
Da skulde du vide, hvad nu knap du troer,
At jeg elsked i dig de evige Ynder,

Hin evige Skjønhed, der huldt sig forkynder
I dette Alt, som kun stammer fra Jord;
At den Elskovs dybe Mystik,
Som jeg har læst i dit Blik,
I hver Lade, i din Gang
I Haarets Farve og i Stemmens Klang,
Har en Kilde, der dybere laa
End Alt det, som her skal forgaae,
End Alt det, vi maa vandre fra —,
Du skal see, hvor jeg elsker dig da!

Man sammenligne endnu med de anførte Prøver Digtet Nr. 28 «Har Du sovet sødt i Nat?» og Digtet Nr. 65 «Jo vist er Du fortryllende», som er et Vidnesbyrd om at den høieste Veltalenhed kan undvære selv det svageste Stænk af Rhetorik.

Det, der giver disse Henvendelser en saa gribende Charakter, er det nære Forhold hvori de staae til Livet. De fortsætte ligesom Samtaler, der maa tænkes førte, forsvare et Udbrud, der har fremkaldt en Hovedrysten hos den Elskede, gjentage en Forsikring, der har vakt hendes Tvivl, omskrive paany et Ord, der har aflokket hende Bifald, optage ligesom Traadene fra det virkelige Samliv og ere dog hver for sig et selvstændigt lille Kunstværk. Det er tidt de største Ubetydeligheder, som give Anledningen. Hun sender virkelige eller malte Roser, han takker. Det er Morgen og han spørger om hun har sovet og om hendes Drøm var sød. Hun har lagt en Vedbend-

krands om hans Hat og det er ham, som kjølede den hans Tinding, som passede netop den langt bedre end Laurbærkrandsen for hans Hoved. Eller hun har givet ham en Lok af det blonde Haar, han aldrig bliver træt af at besynge, og har lagt den paa et Rosenblad. Han gjemmer begge Dele ved sit Hjerte:

Dog Bladet visned og blev til Muld.
Men Lokken er blank og blød,
Den kunde ret som det fineste Guld
Udholde den stærke Glød.

Saa er der Digte, i hvilke han trøster sig over Virkelighedens Haabløshed og Udsigtsløshed ved at bygge Luftkasteller, ved at udkaste Planer til lange Reiser, udførte i Fællesskab gjennem hele Europa, til sydlige, lykkelige Egne, som det smukke Digt «Lad os reise, lad os vandre» (der sandsynligvis har givet Snoilsky Motivet til hans *Inledningssång*) og andre, der ligeledes i en Art poetisk Tiltaleform — lige fjern fra Sangens og fra det almindelige saakaldte Rimbrevs — blot lovprise den Elskedes Skjønhed, afbødende og forekommende hendes Indvendinger, malende hende lige saa meget ved den Protest, hun forudsættes at ville nedlægge, som ved selve de lovprisende Ord:

Du er deilig! O, det nytter dig ikke
Du tilkaster mig straffende Blikke,

Du er deilig som ingen paa Jord!
Som de unge Engle i Himlen
Som Vaaren i Blomstervrimlen —
Og paa din Deilighed jeg troer.

Han, som priser hendes Skuldres «sødt smægtende Hvidhed», og hendes Lokkers «blonde, rørende Blidhed» og som udbryder «O vend dog dit Hoved, jeg beer dig! — Ak fra hvad Side jeg seer dig — vidunderligt tryller du min Sjæl» har visselig her ikke været mindre Maler end Elsker.

Til denne store Gruppe af Episteldigte, som man kunde kalde dem, kommer nu en ikke mindre righoldig og fortrinlig Gruppe af Sange til hin Ene. Sange i hvilke de «tusind blomstrende Ord», der bestandig sitre paa hans Læber, faa Luft i lyrisk Monolog. Der er en overordenlig Stilforskjellighed imellem de enkelte af disse lyriske Stykker; de omspænde næsten alle Tonarter, der ligge mellem Hymnen og Visen, begge medregnede. Her er et, der kan betegnes som en Fortvivlets Ulykkesmonolog. Det er Samlingens Nr. 8.

Ud over Havets Mark den øde
Svæver en Fugl i vildsom Flugt;
Har den ei bygget blandt Roser røde?
Har den ei nippet saa sød en Frugt?
Ak, det kan den ret aldrig glemme.
Hjertet slaaer i dens spæde Bryst;
Var den derhjemme! ak, derhjemme!
Aldrig forlod den sin kjære Kyst.

Den gribende Virkning i dette Digt forøges ved at Strofeformen pludselig brister, saa at Metret standser midt i, et technisk Middel, der gjør samme Indtryk, som det vilde gjøre i Musik, hvis alle Instrumentets Strenge pludselig sprang med en skjærende Mislyd. Af Digtets tredie Strofe findes nemlig kun følgende Fragment:

Falmede Farver! — min Pensel jeg slipper —
Billeder svage! — min Griffel er brudt —
Strængene tie — min Stemme mig glipper
Taushed er alt — — —.

Man kan ikke nægte, at denne fragmentariske Form afspeiler en fortvivlende Lidenskab. Jeg erindrer i Poesiens Historie kun eet Exempel, hvor noget Lignende er forsøgt og dèr for at opnaae en beslægtet Virkning, Indtrykket af ubeskrivelig Rædsel. Det er den sidste Strofe i Goethe's *Der untreue Knabe,* som skildrer, hvad den troløse Forfører saa, da han var styrtet 100 Favne ned under Jorden:

Auf einmal steht er hoch im Saal,
Sieht sitzen hundert Gäste,
Hohläugig grinsen allzumal
Und winken ihn zum Feste.
Er sieht sein Schätzel unten an
Mit weissen Tüchern angethan,
Die wend't sich —

Her standser Strofen og det overlades til Læserens Fantasi at forestille sig det rædselsfulde

Skue. — En skarp Modsætning til et Digt som hin fortvivlende Udtalelse af haabløst tilbageskuende Længsel efter et Gode, der engang skimtet og nydt synes tabt for bestandig, danner Digtet Nr. 15 «Jeg gik mig i Skoven saa ensom en Gang» der er holdt ganske i Viseform, og som udtrykker en sværmerisk fremadskuende Længsel. Saa findes her dernæst jublende Hymner over den usigelige Glæde, der fylder den Elskendes Bryst, idet han tillige veed sig elsket. En saadan er Sangen «Fuglen sværmer for Himlen», den som slutter med de prægtige Ord: «Saa elsker Alverden Noget, — men jeg har meer end Alt; — min Lykkes Dybde ei Sproget — mægter at faae udtalt.» Den skjønneste og melodirigeste af disse Hymner er dog sikkert den deilige Ode, hvis første Strofe begynder:

Hil Dig, min Vandrings Lys!
Min Morgenstjerne klar!
Som mig fra Nattens Mørke
Til Dagens Dæmring bar.

Det er et af de Digte, som erindrer om de Ord (af Forf. til En Hverdagshistorie) som den første Samling af Digtene *Til Een* havde til Motto: «Den, jeg nu skal elske, maa jeg tilbede». Om alle de øvrige Samlinger af Winthers Poesi gjælde de træffende Ord, hvormed han selv har skildret sin personlige og digteriske Eiendommelighed:

Paa Vei til Stjernen jeg mig aldrig svinger
Jeg er et Jordens Barn — og var det længe —
— — — — — — — — — — — — — —
Lad Stjernen sidde da; — Jeg plukker Rosen.

Men i disse lidenskabelige Digte alene have Stjernen og Rosen været ham Et og derfor have de foruden det kraftigt jordiske Præg, som aldrig fattes hos Winther, tillige Straaleglandsen af en høiere himmelsk Ild, der intet andet Sted i hans Digterliv bryder igjennem. I Alfred de Mussets improviserede Svar paa, hvad der var Digterens Kald og Kunst, forekomme disse Ord:

Faire un travail exquis, plein de crainte et de charme,
Faire une perle d'une larme.

Det er hvad Chr. Winther har gjort i dette skjønne Digt til Stjernen.

Det kom mig for vel stundom
At din Straales Trylleri
Sig dulgte i en langsom Sky
Der drog dig forbi;
Men det var ingen langsom Sky;
Det var i mine Blik
En Taare, mild og varm,
Som fra Hjertets Afgrund gik.

Endnu skjønnere, thi endnu simplere og menneskeligere end disse tilbedende Sange er det lille Digt: «O lad ei svinde Timen unyttet bort!»

Mange kunne det udenad, især siden det synges overalt, saa man behøvede forsaavidt ikke at citere det; men jeg dvæler et Øieblik derved for at bidrage Mit til at fremhæve dets dybe Fortrinlighed. Man betænke først, hvilket tusind og atter tusinde Gange omsunget Thema, det behandler, og hvor let dette Thema kan glide ned i Trivialitet og Vulgaritet. Lige fra «Fryd dig ved Livet i dine Dages Vaar» til de mest moderne poetiske Opfordringer til at nyde Øieblikket er det sjeldent lykkedes en Digter at hæve Sujettet op over den almindelige Drikkevisetone. Selv Goethe's herlige *Generalbeichte* er blevet til en Bordvise.*) Winthers egen vakre Sang «Livet skal nydes, o Livet er herligt!», der lærer hvad dydige Journalister kalde «Nydelsens Evangelium», er heller ikke Andet end en Drikkevise. Dette Digt derimod, i hvilket hvert Ord er Sjæl, og som tindrer af en glødende, aldrig flammende eller blussende Lidenskab, er som hvisket i Øret paa den Elskede alene og svæver med næsten uhørligt Vingeslag himmelhøit over Selskabssalens Tummel og Vinens Dun-

---

*) Ja, wir haben, sey's bekannt
Wachend oft geträumet,
Nicht geleert das frische Glas
Wenn der Wein geschäumet;
Manche rasche Schäferstunde
Flücht'gen Kuss vom lieben Munde
Haben wir versäumet.

ster. Det er utroligt, med hvor simple Midler Winther her har meddelt Udtrykket den dybeste Inderlighed uden at bruge nogetsomhelst ualmindeligt eller superlativisk Ord:

Elskede Kjære!
Kom til mit stille Bryst,
Jeg vil jo bære
Dig og din Sorg og Lyst,
Hvil i min Arm saa tyst!
Elskede, Kjære!

Det kunde undre en upoetisk Læser at Udbruddene «Elskede, Kjære» følge i denne Orden; thi i Almindelighed gjælder jo med Rette den Regel, at det stærkere Udtryk (her: «Elskede») maa følge paa det svage; det modsatte gjør let en uheldig Virkning. Saaledes er det neppe noget i rhetorisk Henseende heldigt Ordvalg af en ortodox dansk Poet at begynde en Strofe saaledes:

Og det var Prindsesse Brynhilde,
Deilig og smuk,
Hende Bjergkongen fange vilde,
Alt med sit Suk.
Hun sagde: Lad gaae! o. s. v.

Thi skumle og fritænkerske Spottere blandt Læserne ville insinuere, at naar Prindsessen allerede er deilig, saa maa hun absolut idetmindste være smuk. Hos Chr. Winther faaer ved en af de hemmelighedsfulde Virkninger, Geniet er Herre

over, Verset en ny Skjønhed ved den rhetorisk ualmindelige Orden, hvori Ordene staae. Der falder en forøget Inderlighedsaccent paa Ordet «Kjære», det faaer en egen dvælende Betoning, en egen brændende Varme ved at være stillet som det stigende Udtryk for Lidenskaben umiddelbart efter et Ord, der allerede er saa ildfuldt som Udraabet: Elskede. Man finde ikke en saa minutiøs kritisk Analyse pedantisk eller smaalig! Ingen nok saa ringe Enkelthed er helt uvigtig, naar Mesterskabet afspeiler sig deri som Solen i en Dugdraabe. Digtets tredie Strofe, som i en anden Sammenhæng allerede er citeret, staaer ved Maaden, hvorpaa Spørgsmaal og Svar slynge sig gjennem Metret, som en af de skjønneste, Winther i sit hele Liv har frembragt:

Smykker den blanke
Levende Ædelsten,
Taaren, min ranke,
Duftende Rosengren?
Ak hver din Taare ren
Bli'r mig en Tanke.

Med udsøgt Finhed er i dette vanskelige Metrum Rytmegangen varieret. I denne sidste Strofe danne de fire første Linier et sammenhængende Hele, og de to sidste indeholde et Udraab. I den næste er det omvendte Tilfældet og denne techniske Fuldkommenhed bidrager sit til det Indtryk af sjælden Skjønhed, som Digtet gjør.

Yndigste Lilie!
Fyldig og blid og øm!
Er det din Vilie,
Seile vi Livets Strøm,
Drømme den samme Drøm;
Yndigste Lilie!

Saa slutter Digtet med at gjentage den første Strofes Opfordring til ikke at lade Øieblikket gaae tabt.

Endnu eet af disse Digte maae jeg prise — jeg selv blev aldrig kjed af at lovprise dem, men min Læser kunde kjedes — det er Sangen: «Naar Dagen er bortgangen». Det nysnævnte Digt havde noget af hint exclusive Præg, som den personlige Henvendelse til en Enkelt giver, og som var det paatrykt af Digterens særegne Situation i det givne Forhold. Det er ikke et Digt, i hvilket enhver Elsker finder sin Kjærlighed udtrykt; thi i dette Digt som i Brevdigtene er den Elskende fortrinsvis en Sørgendes Trøster. Men af en dyb og fuldstændigt almen Menneskelighed bærer det sidstnævnte Digt Stemplet. Jeg kjender intet sandere og dybere Udtryk for en Elskov, som raner Legemet Søvn og Sjælen Ro, for en Længsel og et Savn, der forvandle den, de fortære, til en bestandig Andenstedsnærværende, der halvt automatisk udfører sin Gjerning paa det Sted, hvor han adskilt fra sin Elskede er bundet fast:

Naar Solen atter straaler.
Da taler vel min Mund,
Det synes som jeg er der,
Men ak! det synes kun.

To Hymenæer Nr. 101 og Nr. 106 milde og fine, dæmpede og diskrete i deres Udtryk for Besiddelsens Glæde burde med Ret og Skjel have sluttet Samlingen, ifald den af Digteren var bestemt til at danne et sammenhængende Hele. Havde jeg Ret til at ordne Winthers Digtninge efter Lune, vilde jeg med disse Digte forene et ganske lille, der saae Lyset mange Aar efter de andre i *Brogede Blade* og som man kan unde sig den Fornøielse at citere, da det, mærkeligt nok, synes at være blevet overseet ved sin Fremkomst. Det lyder:

Hvilende,
Lukkende
Tæt dig i Favn,
Smilende,
Sukkende
Henrykt dit Navn,
Kjæler jeg
Dyssende
Sorgen i Blund,
Stjæler jeg
Kyssende
Liv fra din Mund.

Vinger den
Svævende
Tanke mon faae,
Bringer den
Bævende
Barm til at slaae;
Mødes de
Smægtende
Længseler da,
Nødes de
Nægtende
Blik til et Ja!

Intetsteds er det egentlig Virtuose i Winthers Versekunst mere iøinefaldende. Digtene *Til Een*

danne Kjærnen i Winthers erotiske Poesier, og da næsten al hans Poesi er Erotik, paa en Maade i hans hele Production. Dem nærmest saavel i Aand som i Form staae enkelte blandt Winthers Kjærlighedsdigte, der ere rent lyriske Udbrud uden Handling, uden Dialog og uden Romanceform som f. Ex. det med Rette berømte *Flyv, Fugl, flyv* eller det med Urette uberømte *Kong Volmer paa Reisen*, der begynder «Mig tykkes alt fra min høie Hest at høre min Due kurre» og som indeholder denne uforglemmelige Strofe:

Hvo skulde dog tænkt, o Tovelil!
At din Fletnings gulbrune Slange
Skulde vorde en Snare, stærk og snild,
Dannerkongen at fange?
O Tovelil! hvo skulde troe,
At, mens Livets Brændinger larme,
Mig vilde skjænke sød Havn og Ro
Saa gudsvelsignede Arme.

Beslægtet med hin Cyclus er fremdeles ved Følelsens alvorlige og trofaste Charakter det yndige Digt *Drømmen,* i hvilket Hun fortæller, hvorledes hun, mens Hans Fartøi førte ham til fjerne Lande, en Nat i Drømme følte ham gribe sig om Haanden, saa stærkt, at hendes Fingre mange Dage derefter vare ømme, og hvor Han svarer, at han samme Nat i Storm og Mørke stod i Skibets Stavn og paa Nippet var slynget ud i Havet af en Braadsø, da han i det Samme af alle Kræfter

greb om Skibets Anker. Som en Skytsaand har hun fulgt ham over Havet, hendes bløde Haand var Ankret, der frelste ham i Drømme.

Over en ganske modsat Type ere en hel Flok af ligesaa ypperlige erotiske Digte fra Winthers tidligere Periode formede. Eros her er den samme, med hvem Thorvaldsen bestandig legede og som han aldrig helt fik rystet af Ærmet, den flagrende, flygtige Dreng. Held Winther, at han skrev hine Digte paa en Tid, da Tartuffe endnu ikke var bleven Literaturens Vogter i Danmark! Havde vore Dages literaire Raahed faaet fat paa *Sommerfuglen*, man havde visselig samvittighedsfuldt plukket Vingerne af den og jaget en Naal igjennem dens Krop.

Sig, hvad er vel min Brøde? — Den Drik, man mig frembar, — jeg skulde vel bortstøde — som en forlegen Nar? — Jeg tager hvad man skjenker — mig fryder, hvad man gav, — jeg fri og freidig sænker — mig dybt i Glædens Hav. — Mon Lilien følte Smerte — som bar mig paa sin Arm? — og brast vel Rosens Hjerte — i dens blussende Barm, — fordi jeg fløi forbi den — og sendte den et Blik, — der vakte Tanker i den — som aldrig før den fik? — Violen, var den ikke — lige duftende og smuk, — fordi den lod mig drikke — sit første Morgensuk? — Og fik Kjærminden Taaren — vel i sit Øies Blaa — fordi den havde baaren — mig et Minut, den Smaa? — Og skal jeg høre ilde, — at i Auriklens Hus — jeg stundom fik en lille — gemytlig Sommerrus? — Selv har den mig udkaaret — selv har den søde Ven — mig fuldt saa vel bedaaret — som jeg bedaared

den. . . . . . . Saa tænkte den med Letsind — og kroede sig derved, — saa blot og bar for Retsind, — Dyd og Anstændighed. — Jeg har ei overdrevet, — nei sandt er hvert et Træk. — Jeg har det her nedskrevet — Ligesindede til Skræk.

Folmer Sanger, Chr. Winthers eneste typiske Menneskeskikkelse, er Sommerfuglen som Yngling. I samme Tonart som dette Digt er den fortrinlige lille lyriske Scene *Aftenmøde,* i hvilken den Talende træffer sin Ungdomsflamme alene paa Marken og minder hende om den forsvundne Tid. Nu er Alt anderledes, hver har sin, Ingen af dem fortryder det Skete og Digtet ender ægte Winthersk med denne Strofe:

Nu maa du hjem, og jeg skal gaae,
Alt kjøligt Duggen falder,
Se Maanen rød bag Skoven staae —
Jeg troer, din Fader kalder!
Men giv mig end, som fordum tidt,
En sød Drik Mælk af Spanden,
Og — — hvorfor ej? — i Morgen frit
Du kysse kan den Anden.

De ikke ganske faa, hvem Winthers frie Tone aldrig har været ret tilpas, have fundet «Lefleri» i disse Digte. Men dette er ikke Lefleri, dertil er det for uskyldigt og ligefrem; det er lige saa lidt den ungdommelige Dristighed, der f. Ex. udmærker Alfred de Mussets erotiske Ungdomspoesier; det er en egen stille Sandselighed, hvis

Attraa er dæmpet ved Flegma og som, hvad man end vil sige om den, er i høi Grad national. Saadanne smaa Mesterværker som det overgivne ungdommelige Digt *Min Skat* eller som den italienske *Serenade* vise iøvrigt, hvor mange andre Nuancer Winther kan give den lettere Erotik.

Af Interesse er det nu til Slutning at see, hvorledes hans Naturopfattelse smelter sammen med det Erotiske i hans Poesi. Det er ikke blot Nattergalene, hvem han lader sin *Amor Jesuita* skjære for Tungebaandet og indvie til Gudens Missionærer. Den hele Natur er hos ham taget i Elskovsgudens Tjeneste. Han bruger den flyvende Fugl som Bud (*Flyv, Fugl, Flyv*), han beder Hjorten og Snogen, Fisken og Musen og Himlens Skyer om at bringe sin Elskede Hilsen (*Violinspilleren ved Kilden*); han grupperer hele Dyreverdenen om det elskende menneskelige Par; een Gang gjør han, som i *Murad*, Hunden til deres Fortrolige og Beskytter, en anden Gang, som i *Hjortens Flugt*, Hjorten til deres Vidne og deres Skjæbnes Bærer. Den hele Natur deltager hos ham i de Kriser, der ramme menneskelig Elskov, som den hos Oehlenschläger deltager i de Begivenheder, der angaae Nordens gamle Minder. I hans Digt *Ved Kilden* besnærer en troløs Svend med indsmigrende Ord sin unge Elskerinde, knæler og sværger Troskab saavist, som Kilden, hvorved de staae, ikke vil standse sin udvældende Straale.

14

Da standser Kilden i det Samme, og medens en Gysen gjennemfarer Krattet, drager den sin Perlesnor tilbage ind i Klippens Bryst. I *Jægerens Brud* skeer et lignende Under. Der er Bedraget skeet og den Forhærdede vil netop i Kirken sværge aldrig at have brudt noget Troskabsløfte, da den unge Pige, han har sveget, mildt anraaber ham om for sin egen Frelses Skyld ikke at aflægge en Mened. Med fræk Haan sværger han ligefuldt, at saa vist som det tørre, i Ilden hærdede Hvidtjørnsskaft, han har i sin Haand og støder i Jorden, ikke mere kan groe eller blomstre, saa vist har han aldrig kjendt den Forladte. Da glimter der et Lyn over Himlen, en dundrende Torden kastes tilbage fra Skov og Fjeld, fine Spirer skyde ud af Spydets Knaster, grønne Blade mylre frem derpaa, hvide Blomster knoppes derimellem og snart hvælver en hel. Krone sig over Spydbladet. Som hele Naturen hos Winther hylder Skjønheden (se f. Ex. *Alfens Brud*) saaledes sammensværger hele Naturen sig hos ham mod Troløshed i Elskov. Med Forkjærlighed har han skildret hin egentlige Naturerotik, jeg omtalte i Anledning af Digtet «En Sommernat», den som er saa simpel i sit Udtryk, saa sund og usammensat i sit Væsen, at den uden Usandsynlighed kan tillægges Havens Blomster (som hist) eller Skovens Fugle, som i den søde lille Sang om *De to Drosler*, der gjør Udslaget i Fortællingen *Fjæld-*

vandring ved Badet: det store Digt om Murad har der ikke formaaet at smelte den Elskedes tilsyneladende Kulde — hun er jo bunden med faste Baand til en anden — da kommer denne lille Vexelsang og intet Menneske undres over, at selv en stolt og forbeholden Kvinde ikke vedligeholder sin tiltvungne Rolighed efter at have hørt den.

Det var Forkjærligheden for hin Naturerotik, der bestemte Winthers Valg af sine Æmner. Det var for at fremstille enfoldig Hjertesorg og Elskovslykke hos «jævne danske Bønder» at han skrev sine *Træsnit*, de Digte, der først gjorde hans Navn populært og som danne Overgangen fra den egentlige Hyrdestil i Skildringen af Landliv og Landboere til en mere ægte og sandhedskjærlig.

Men Naturerotiken bestemte med Æmnerne tillige den egentlige Kunstform hos Winther. Den førte ham tilbage til forbigangne Tiders Følelsesliv, til Sagnets og Middelalderens Verden. Den førte ham samtidigt til den folkelige og middelalderlige Kunstform Romancen. Denne egner sig ikke til Udtryk for Ideer, dertil er dens Stil for naiv; men den er skabt til at skildre Følelser af en simpel og enkelt Art. En simpel Historie, en opdigtet eller sagnagtig Begivenhed, hvis Kjærne er af erotisk Natur, ligger godt i denne Ramme, og Stoffet som episk Stof spiller altid en vis Rolle for den Digter, hos hvem det moderne

Sjæleliv sjeldent bryder igjennem. Winther var ligesaa ideløs, naar Ordet Idee tages i dets moderne Mening, som rig paa de forskjelligste poetiske Udtryk for Følelser og Lidenskaber af naturerotisk og naturpatriotisk Charakter. Han grundede for dybt i den ydre Natur til at han kunde blive dramatisk Digter. Han var ikke moderne nok i sit Aandsanlæg til at kunne blive egentlig Lyriker som Shelley eller Hugo. Han stak ikke mindre dybt end vore andre Digtere i Forkjærligheden for vore gamle Folkeviser og for de Stoffer og Former, den tydske Romantik søgte til og førte med sig. Saaledes blev da Romanceformen i videre Forstand den Kunstform, der laae nærmest for ham og saaledes blev Chr. Winther naturligt først og fremmest Romancedigter.

III.

Kunstformen.

Man studerer lettest en Digterskoles og den enkelte Digters poetiske Methode, hvor man har samme Stof i to Behandlinger. Hvor forskjellige vore enkelte Digtere i dette Aarhundrede end ere, saa have de dog i deres hele Fremgangsmaade fælles Egenskaber, der springe frem med forhen useet Klarhed, saasnart man seer dem behandle et eller andet ogsaa andensteds bearbeidet poetisk Motiv. Tag f. Ex. Anekdoten om hin Soldat, der

godlidende tilbød en saaret Fjende en Hjertestyrkning, til Tak derfor modtog et Pistolskud, og uramt af Skuddet anden Gang rakte den Saarede sin Flaske. Der lader sig gjøre en Romance ud deraf og det lader sig fortælle lakonisk i Lapidarstil, saa blot den psychologiske Pointe springer frem. Victor Hugo har gjort det Sidste, den danske Digter, der har behandlet Æmnet, har betraadt den første Vei, den som er den danske Digterskole egen. I Henrik Hertz's smukke populære Digt *Den danske Soldat* kan vor Skoles nationale Eiendommelighed studeres. Romancen begynder sindigt malende; den er bred og folkelig i sin Fortællemaade; den frygter ikke Vidtløftighed. Digtet giver i al Mag et lille Livsbillede uden at haste med Opløsningen; det er humoristisk i sin Tone og søger at forøge Indtrykket af det Heroiske i Handlingen ved et flegmatisk, godmodigt Lune. Victor Hugos (iøvrigt betydeligt senere) Digt *Après la bataille* er helt og udelukkende anlagt paa den dramatiske Pointe, Repliken. Hugos Fantasi haster imod den og slaaer ned paa den som en Falk paa sit Bytte. Digtet indeholder kun 20 Linier, medens den danske Romance har 92. Hos Hugo er Helten Digterens egen Fader som General under det spanske Felttog og hans stoiske Ro — en ophøiet Uanfægtethed, der er parret med Mildhed — har ingen Tilsætning af Lune. Helten er her ikke godmodig, men sublim,

og Situationen tilspidset, idet Digtet ender med Slutningseffecten:

Mon père, ému, tendit à son housard fidèle
Une gourde de rhum qui pendait à sa selle,
Et dit: „Tiens, donne à boire à ce pauvre blessé.“
Tout à coup au moment où le housard baissé
Se penchait vers lui, l'homme, une espèce de maure,
Saisit un pistolet qu'il étreignait encore,
Et vise au front mon père criant: Caramba!
Le coup passa si près que le chapeau tomba
Et que le cheval fit un écart en arrière.
„Donne lui tout de même à boire!“ dit mon père.

Det er ikke blot de to Digteres men de to Folkeslags forskjellige Fortællerstil, der her afspeiler sig i de to Behandlinger og den, som her har studeret Hertz's Romanceform, har til en vis Grad ogsaa lært Winthers at kjende. Som Hertz ynder han en bred og rolig Udmalen af sit Stof og en Mildnen af det Alvorlige og Høitidelige ved Lune, og som Hertz har han en Ulyst til at slutte med Pointen, en Tilbøielighed til at matte den poetiske Effect ved en kort personlig Efterskrift. Endnu mere end Hertz ynder han de egentlig sagnagtige, romantiske Træk og dem som drage Naturomgivelserne ind med i Hjærtets Begivenheder. Lad os see ham paa sin Side bringe et poetisk Motiv i Romanceform. Jeg finder i Beyle's Studie *De l'amour* følgende Anekdote:

On plaisantait une fille d'honneur de la reine épouse de François premier sur la légèreté de son amant, qui

disait-on ne l'aimait guère. Peu de temps après cet amant eut une maladie et reparut muet à la cour. Un jour au bout de deux ans comme on s'étonnait, qu'elle l'aimât toujours, elle lui dit: „Parlez!“ Et il parla.

Jeg veed ikke om det er netop denne Form af Anekdoten, Winther har kjendt. I ethvert Tilfælde er her med lakonisk Korthed det Væsentlige i *Elskovsseglet* givet. I Behandlingen er der meget fortrinligt, andet, som tiltaler mig mindre. Udmærket smukt er det Indfald, at det bliver det første Kys, den stolte Frøken giver den unge Ridder, der lukker hans Mund og bliver Seglet for hans Elskov. Skildringen af hans Sygdom, under hvilken først «de røde Lægers» saa «de sorte Præsters» Skare forsøger deres Kunst, er ligeledes meget levende og smuk. Endelig er det et fint og naturligt Træk, at et Kys atter løser Fortryllelsen. Men hertil komme andre Træk, der skade den poetiske Virkning, fordi de rykke Begivenheden bort fra den historiske Virkelighed og forvandle Historien fra en naiv og ikke usandsynlig gammelfransk Conte i Dronningen af Navarras Maneer til en erotisk Legende fra den tidlige Middelalder med et udpræget romantisk Snit. En saadan Tilføielse som den, at der paa Borgen indfinder sig en gammel Morlil, klædt i Pjalter med rokkende Gang, der fordrer Ridderens Haand som Løn for en heldig Kur, et Træk som at Fordringen bevilliges og at Signekonen da kaster

Forklædningen for at staae der i al sin Skjønheds Pragt — slige Enkeltheder give Fortællingen det barnlige Eventyrpræg, som Chr. Winther og det danske Publicum ynder, men jeg tilstaaer, at dette Balletarrangement fordærver Historien for mig. Det forekommer mig ogsaa altfor romantisk doctrinært, at de Fristelser, der omringe den forsætligt Stumme og bestandig lokke ham til at bryde sit vanskelige Løfte, have en saa abstract Charakter. Her var dog Anledning til at vise de talrige rent menneskelige Fristelser og Anledninger til at tale. Ganske vist berøres ogsaa Tyendets tause Sorg; men Hovedaccenten er dog to hele Strofer igjennem lagt paa at Maanen, Aftenrøden, Slottet, Roserne, Træerne, Bækkene, Stjernerne og Nattergalene, kort sagt det hele romantiske Register frister ham til at tale og saaledes svige sit givne Ord — jeg havde yndet originalere og mere menneskelige Motiver, skjøndt jeg er villig til at indrømme, at *Elskovsseglet* som Helhed hører til Winthers smukkeste Romancer.

Men et fuldendt skjønt Exempel paa denne Digters Benyttelse af et givet Motiv og paa hans Compositionskunst i det Hele afgiver Digtet *Henrik og Else.* Jeg fremdrager det saa meget heller blandt Træsnittene, fordi jeg ingenlunde kan dele den almindelige ukritiske Beundring for denne Digtcyclus, der grundlagde Winthers Berømmelse og tilsyneladende bærer den endnu. Winther har

her indladt sig paa en poetisk Opgave, der fordrede en mere realistisk Stil end hans; hans Bønder og Bondepiger have her en betænkelig Lighed med Duftvaudevillernes Helte og Heltinder. Men *Henrik og Else,* det eneste af Digtene, der er skudt tilbage i Middelalderen, som Winther behersker, staaer himmelhøit over sine Omgivelser.

Selve det Motiv, at den unge Bondepige, med en Blanding af Skjelmeri og Stolthed, af sin Tilbeder fordrer, at han i Et og Alt skal blive hendes Standsfælle og dermed i Et og Alt hendes lydige Slave, er et hyppigt forekommende i europæisk Literatur. Jeg finder det f. Ex. benyttet i et lille vakkert Digt af Gottfried Keller: *Helene*

Tretet ein, hoher Krieger,
Der sein Herz mir ergab!
Legt den purpurnen Mantel
Und die Goldsporen ab!

Spannt das Ross in den Pflug
Meinem Vater zum Gruss!
Die Schabrack mit dem Wappen
Giebt 'nen Teppich meinem Fuss.

Euer Schwertgriff muss lassen
Für mich Gold und Stein,
Und die blitzende Klinge
Wird ein Schüreisen sein.

Und die schneeweisse Feder
Auf dem blutrothen Hut
Ist zu 'nem spielenden Wedel
In der Sommerszeit gut.

Und der Reitknecht muss lernen
Wie man Lebkuchen backt,
Wie man Wurst und Gefüllsel
Auf die Weihnachtszeit hackt!

Der er endnu to Strofer, fulde af Kjærligheds-overmod, men selve Motivet bliver ikke til mere. Winthers Digt indledes ganske i vore gamle Folkevisers Maneer med den korte Samtale imellem Herren og hans Svend om dennes Elskede er trofast eller ikke, og Herren — hvem han er, bliver endnu ikke røbet — beslutter i Skjemt at prøve hendes Troskab. Saa følger Skildringen af Vordingborg og Byens Omegn, af Haven, hvori Else sidder, og af den unge Pige selv i den mørkeblaa Kjortel med de hvide Ærmer, som dreier Rokkehjulet med sin lette Fod. Bag Solbærhækken skyder Katten Ryg, foran Pigen rokker en lille Ælling saa gul og rund «som en Æggeblomme, der nylig har faaet Ben», da afbryder Jægernes buldrende Trav Sommermiddagens Stilhed, og nu følger den forreste Ridders aabne Frieri. Det er holdt nøie i Kjæmpevisestilen:

Med hvide Perler fletter jeg dit guldgule Haar,
Din Fløielsskjortel fores med Sobel og Maar,
Jeg binder dyre Stene om din Hals og din Arm,
Jeg spænder fire Heste for din hængende Karm.

En statelig Stroferad opregner hans Tilbud og hans Løfter, Gaver af alle Arter. Først her-

ved kommer hint ovennævnte første Motiv til sin fulde Ret, idet den Række Strofer, der nu til Gjengjæld opregner Bondepigens Fordringer, Betingelser og Afvisninger, følger som det rytmisk og logisk krævede Pendant. Og ikke nok hermed: Skjelmeriet i disse Betingelser fremhæves først ret ved det Skjemtende i alle hine første, skrømtvis stillede Tilbud. I Kellers Digt have de intet Fodfæste, svæve ligesom i Luften, her have de deres digteriske Modstykke og Modvægt. Dog alt dette er hos Winther kun Forberedelse. Nu først kommer Digtningens i Sandhed geniale Culminationspunkt og det deraf følgende Omslag. Hidtil var Alt kun Skjemt: men da Else til Slutning har stillet sin yderste Fordring:

Jert Herreskjold med Mærker og Billeder besat,
Det sætte I for Knæ og bryde det brat
Og ned maa I styrte Eders stolte Ridderhus
Og lade Ploven vandre over Grundmurens Grus.

Da straaler Ridderens Ansigt med Ro og Høihed, Sløret falder for hans Incognito, og Spøgen viger for vemodig Alvor, idet han udbryder:

Jeg seer, liden Else, Du kan dig fra mig snoe,
Thi Skjoldet maa jeg bære, i Huset maa jeg boe!

I Skjoldet springe Løver og Hjerter staae i Brand!
Hvor kunde jeg vel bryde den dyre Skjolderand?
Thi jeg er Kong Volmer og Danmark er mit Hus,
Og skulde jeg vel Danmark nedstyrte i Grus?

Det lønner Umagen at fordybe sig i denne smukke Composition. Ideeassociationen i Ordets videste Forstand, Associationen af Sandsningselementer, Sandsninger, Billeder, Forestillinger og Tanker, der er Nøglen til det hele menneskelige Aandsliv, afgiver ogsaa Nøglen til Fantasiens Virksomhed. Den digteriske Fantasi bevæger sig altid ved Hjælp af og igjennem Kjæder af lynsnare eller langsomme, nærliggende eller overraskende Associationer af Ideer eller Ord. Ligefra Compositionens første Grundrids og ned til Rimet er Alt Ideeassociationens Værk. Men hvis man ikke ad bestemt confidentiel eller historisk Vei har Vished for, hvorledes en enkelt Digtning er bleven til og hvor Udgangspunktet eller Udgangspunkterne ligge, er man let udsat for at tage Feil i sine Gisninger om, hvorledes Digtet er groet i Digterens Sind fra den første Undfangelse af til det staaer fuldbaarent og færdigt paa Papiret. Man tager saa meget des lettere Feil, som Digterens hele Arbeide gaaer ud paa at tilintetgjøre ethvert Spor af Digtets virkelige Genesis og lade den Orden, hvori det blev til, gaae fuldstændigt til Grunde i den Orden, hvori det skal læses. Jeg troer imidlertid ikke at feile, naar jeg antager det Parti af *Henrik og Else*, der indeholder Pigens Fordringer (det, som Winther har tilfælles med Keller) for Kjærnen i Kompositionen, hvorom det øvrige har dannet sig. Digterens Lyst til at anvende dette Grundtræk, kan

tænkes at være vakt, da han saa Muligheden til at lade Pigen spænde sine Betingelser saa høit, at Beilerens Følelse for Værdien af de Klenodier, der afkrævedes ham, bragte ham til paa sin Side at vise Fristelsen tilbage. Med stor Høihed og Vægt maatte Svaret følge i det Øieblik Beileren ikke var en almindelig Ridder, men en Fyrste, hvem en Selvfornedring endog under Elskovens Herredømme var ganske forment. Med allerstørst Vægt maatte Repliken falde, hvis Beileren var selve Landets Konge, og yderligt maatte Virkningen nødvendigvis forøges, naar Digteren blandt Danmarks gamle Konger kaarede den til sin Helt, som mindst af alle kunde tænkes at ville splitte Danmarks Skjold eller nedbryde dets Hus — den Konge, der netop havde samlet det Splittede og gjenopbygget det nedbrudte Rige — Valdemar den fjerde, Atterdag. Med den poetiske Effect vandt Digteren saa tillige den nationale og patriotiske Virkning og endda en Tilgift, der ikke var at foragte, Leiligheden til et pragtfuldt Refrain. Faa poetiske Virkemidler ere saa kraftige som Gjentagelsen af en Linie eller endog blot af nogle faa Ord i forskjellig Sammenhæng; thi ved Gjentagelsen kommer Digtekunsten i Besiddelse af det rent elementære, men altid mægtige Kunstmiddel, der spiller en saa uhyre Rolle i Arkitektur og Musik: Lighed i Forskjel, symmetrisk Modsætning. Fornøielsen ved Omkvædet er Gjenkjendelsesglæden

ved at møde det Samme paa et Sted, hvor det ikke ventes. Men Omkvædet har i Posien ofte noget mechanisk, selv i Sangpoesien tidt noget trættende, og et Digt i Romanceform har sjældent Leilighed til at anvende det. Der maa være en virkelig Grund til at de samme Ord bestandig paany komme Læseren for Øre. En saadan Grund fattes f. Ex. hos Oehlenschläger i *Julereisen* og *Skirnir fuldender sit Ærinde* («Helge» og «Nordens Guder»). En saadan Grund findes derimod f. Ex. for den stadige Gjentagelse af Ordet «Nevermore» ved Slutningen af enhver Strofe i Edgar Poe's berømte Digt *Ravnen*; thi ifølge Digtets Fiction formaaer hin uhyggelige Ravn, der, siddende paa Pallasbusten, i Nattens Stilhed besvarer ethvert Spørgsmaal, der rettes til den, med Ordet «Aldrigmere», kun at sige dette ene menneskelige Ord, og den siger det saa længe, til Ravnen forvandler sig til Symbol, og hint «aldrig mere» runger i Læserens Øre som alle søde svundne Erindringers sidste Ord. Men skjønnere endnu er i *Henrik og Else* det sparsomt anvendte Mundheld forvandlet til en Art Omkvæd, og faa Mundheld egnede sig saavel ved Klang som ved Indhold bedre til Gjentagelse end hint prægtige og meget sigende: «I Morgen er der atter en Dag». Med overordentlig Magt komme derfor henimod Digtets Slutning de stolte og friske Stofer:

Jeg frister dig ei længer, nu kjender jeg din Hu,
Christ give, hver en Ungmø var trofast som du!
Belønne dig, det vil jeg — du har talt mig til Behag,
Guds Fred! Farvel! I Morgen er der atter en Dag.

Saa kasted han omkring sin urolige Hest.
Bort foer han med sin Skare som en Efteraarsblæst.
Da raslede Løvet under dundrende Hov,
Vildt skringrede Halloh! i den undrende Skov.

Efter sin Vane ender Winther ikke her, ikke med den stærkeste Effect, men lader Stemningen roligt udmunde i de to sidste Strofer, der forene de Elskende og indeholde Digterens egen korte Epilog.

I en Romance som denne er Stoffet paa ethvert Punkt gjennemlyst af Aand. De svagere af Winthers Romancer besidde derimod kun en, mange Gange temmelig tarvelig, Pointe, for hvis Skyld man ikke uden Besvær maa arbeide sig igjennem det vidtløftige Apparat. Jeg sigter til saadanne Digte som Ridder Kalv, Kongen og Skipperen, Helene, Gaston den Gode, Sangeren Simonides, Berthold Schwarz o. fl., Romancer, hvis Indhold staaer det moderne Sjæleliv fjernt. De erotiske Romancer ville sikkert have et længere Liv for sig end hine, da deres Sujet er mere uafhængigt af vexlende Tiders Smag og Behandlingsmaaden her i Regelen er mere følt. En bestemt kunstnerisk Eiendommelighed, som Winther har forstaaet at udvikle, er imidlertid en fortræffelig Modvægt mod

det noget Slæbende og Brede, der ellers let klæber ved den poetiske Fortælling i Romanceform og som frelser den baade fra at blive Historie uden Pointe og fra at gaae helt op i en enkelt pointeret Replik. Han forstaaer nemlig at indprente Øie og Øre et eller andet slaaende malerisk Billede, der danner Fortællingens Midtpunkt, og som Romanceformen da ved Gjentagelse præger saa stærkt i Fantasien som den mest ordknappe eller lakoniske Stil kunde gjøre det.

Man tage f. Ex. Digtet *Vaabendragerens Ed.* Den Tradition, Winther her har benyttet, er Sagnet om en Pige, der den Nat Marsk Sti blev bisat, dristede sig til at gaae hen til Kirkevinduerne, paa Stedet fandt et kostbart Stykke Fløiel, der havde været ved Liget og som i sin Brudenat blev ihjelslaaet af sin Brudgom, der kjendte Fløilet, som Pigen «havde sat for sine Puder», da han hellere vilde dræbe sin Brud end udsætte sig for at Stedet, hvor hans Herre laa begravet, blev røbet.*) Ingemann har i Slutningen af *Erik Menveds Barndom* benyttet dette Sagn som en forsvindende Episode. Winther har dvælet ved den tragiske Collision mellem Vasaltroskaben og inderlig Elskov; men det Eiendommelige ved hans Behandling er den Energi, hvormed han har malet

---

*) Danske Magasin III, 196. Smlgn. Grundtvig: Gl. danske Folkeviser III, 926.

hint Banner af violblaat Fløil, gjentaget og varieret Beskrivelsen deraf, saa det faaer et Liv og en Effect, som ingen Maler kunde give det, og stiller sig for Læserens Øie som Fortællingens Centrum:

Af Fløil som blaa Violer
Som Havets stærke Flod,
Midt i, med syvfold Straaler,
En hvidlig Stjerne stod.

Aarestrup kunde ikke gjøre det bedre! — Et saadant udhævet lille Billede, der ligesom resumerer Digtets Indhold, er yderst hyppigt hos Winther. Man finder det f. Ex. i *Bægeret,* hvor de Vers, som fortælle om det Indfald, hvorefter Fortællingen har Navn, og som skildre Situationen, hvor den unge Elsker drikker af den unge Piges Hænder, ere de bedst skrevne i hele Fortællingen og bevares i Læserens Erindring, selv naar hele Resten er glemt:

Af begge Hænders blide,
Blegrøde Alabast,
Tæt føiet Side ved Side
Hun danned et Bæger i Hast;

Mens, sitrende, i Skaalen,
Mer kostbar end pure Guld
Hun lod forsigtigt Straalen
Risle, til den var fuld.

I *Ringens Indskrift* angiver ligeledes Fortællingens Titel det Træk, hvorom det Hele er formet;

i det mesterlige Digt *Et romersk Osteri,* der erindrer om Mérimée ved Stilens kolde Energi og dog er saa blussende varmt og Winthersk i sin Farve samler Alt sig om Linien:

Men det dybeste Saar! det saa han ikke.

I *Steffen og Ane,* et Træsnit fra Digterens Ungdom, der ikke stemmer synderligt med Nutidens Smag, er den glødende Pil, hvormed Brudgommen dræbes, Fortællingens Midtpunkt, i den langtrukne og noget blødsødne Historie *Jacob og Lone* er Tøffelparret Centrum. Hvor der i den Wintherske Fortælling ganske savnes et saadant centralt Symbol, vil det hyppigt være Tegn paa, at den poetiske Novelle overhovedet mangler Enhed; dette er f. Ex. Tilfældet i *Annette,* hvis glimrende Detailfortrin noget fordunkles ved det fuldstændigt Usammenhængende i Compositionen.

Den fremmede Indflydelse, der kan spores i Winthers Kunstform er ringe. Fra Frankrig og England synes Paavirkningen — desværre! tør man maaskee sige — at have været lig Nul; fra Tydskland har Winther været ikke lidet paavirket af Heine og noget kraftigere af Uhland. Fortællerstilen i hans Romancer minder undertiden om den sidstnævnte Digter.*) Men den fremmede

*) Smlgn. f. Ex. Winthers „Fregattens Hjemkomst“ med Uhlands „Das Schloss am Meere“. Begge Digte

Paavirkning har ladet hans dybere Originalitet fuldstændigt uberørt. Det er kun Pligt at fremhæve den høie Fuldkommenhed, hvortil han har udviklet den Form af det poetiske Foredrag, der faldt ham naturligst. Omtrent samtidigt med at Hertz udviklede den Baggesenske Epistelstil til fuldendt poetisk Conversation i frie Jamber og med at Paludan-Müller udviklede sin Yndlingsstrofe Ottaven var det at Winther bemægtigede sig Niebelungenlieds-Verset, som Oehlenschläger først i *Nordens Guder* og i *Helge* havde indført i vor Poesi, saa havde behandlet med større Frihed i *Hrolf Krake.* Den Overlegenhed hvormed Oehlenschläger i det sidstnævnte Digt havde tumlet hint Vers, var Winther ikke nok. Han behøvede et endnu meget smidigere og finere Redskab og under hans Hænder forvandlede da Verset helt sin Charakter. Den Strofe, som Oehlenschläger i *Thors Reise* havde behandlet som et af hine gamle Sværd, der maatte føres med begge Hænder og hvormed Richardt Løvehjerte kløvede en Ambolt, bliver hos

---

bevæge sig gjennem uafbrudte Spørgsmaal og Svar. Det danske Digt begynder: „Saa du Fregatten, Pige! — Rask for strygende Vind — Af Horizonten stige — Herligt i Solens Skin". Det tydske: „Hast du das Schloss gesehen — Das hohe Schloss am Meer? — Golden und rosig wehen — Die Wolken drüber her". — Et dog tvivlsomt Tilfælde af Paavirkning fra Eichendorff er anført af Kr. Arentzen: Baggesen og Oehlenschläger II. 116.

15*

Winther saa bøielig som den Damascenerklinge, hvormed Saladin gjennemhuggede en Edderdunspude. Hos Oehlenschläger er Verset behandlet i dorisk Stil, hos Winther i korinthisk. Hist egner det sig kun til at besynge gamle strenge Gude- og Heltemyther med, her bliver det landskabsmalende, erotisk, smaasnakkende og sværmerisk uden nogensinde at sprænge sin Form. Her er det paa en Gang lyrisk som Fuglekvidder og episk som et græsk Hexameter. Strofen har endog forud for det dog saa mangfoldige Hexameter den uendelige Afvexling, som et af 8 Linier bestaaende Sproglegeme tilsteder, i hvilket hvert enkelt Led i og for sig er modtageligt for en Mangfoldighed af Former.*) De metriske Tegn ere utilstrækkelige til at gjengive alle de forskjellige fine Nuancer i Tonefaldet, men selv en Læser, der ikke kjendte Winther, vil ane, hvilken Rigdom af vexlende Melodier en saa frit og tillige saa compliceret

---

*) Blot for at give Læseren en overfladisk Idee om Antallet af de Variationer, hver enkelt Linie i den Strofe, hvoraf „Hjortens Flugt“ bestaaer, kan modtage, vil jeg anføre nogle Exempler:

Former som den første, tredie, femte og syvende Linie kan modtage:
1) Men ved det sidste Hus. 2) Det søde Barn betakker 3) Men stum var hans Læbe 4) Den kronede Ganger 5) Træpikkeren, den brogede 6) Naar de seilede paa Søen 7) Og i det fælt uhyggelige 8) I Mosen havde Vildbassen

bygget Strofe kan gjemme i sit stærke og luftige Fuglebur. Snart stride Strofens enkelte Led imod hinanden i adskilte Grupper som Spørgsmaal og Svar, snart danner Strofen een enkelt afsluttet Periode, snart forene ved logisk Modsætning og rytmisk Symmetri flere saadanne Strofer sig til et for Øret sammenhængende Hele. Man læse f. Ex. de to følgende Vers:

Er Stormen vild, og Havet
Ret vrede Rynker slaaer
I Panden, og til Dybet
Den kloge Sælhund gaaer;
Da svøber om sin Skjønhed
Himlen sit tætte Slør,
Thi Speilet er jo knuset,
Hvori den saa sig før.

Er Luftens Lunger trætte.
Og Havet atter har
Sig faaet blank afslebet
Sit udstrakte Glar,

---

9) Storken den kloge Fugl 10) Og med sitrende Hænder 11) Som en Tiger der gloer 12) I stille Lønkammer.

Former som den anden, fjerde, sjette og ottende Linie kan modtage:
1) Det sidste søde Blund. 2) Kruste det klare Vand. 3) Skal du bære Kongens Brud. 4) Over Busk, over Bæk. 5) Og stolt var hans Blik. 6) Vild Svimmel og Rus. 7) Der tog mig i Favn. — Disse Rækker gjøre ingen Fordring paa Fuldstændighed, men Læseren kan ved dem øve sit Øre.

Da hæver Himlen atter
Sit Taageslør og seer
Med store aabne Øine
Sit Aasyn, og leer.

Winthers metriske og sproglige Kunst er Fuldkommenheden selv. Hertil kan naaes; men overgaaes kan dette ikke. En stakkels Digter som Staffeldt, der ikke formaaede fuldstændigt at beherske sit Sprog, bliver efter sin Død læst for sit poetiske Indholds, sin Ideefyldes Skyld, og man seer bort over Sprogformens Ufuldkommenheder. Med en lykkelig Digter som Winther vil det omvendte indtræde: han vil til alle Tider blive studeret for det poetiske Udtryks Skyld og man vil for at glæde sig over dette bryde sig lidet om Mangelen paa nye og store Tanker. Selv hans største Digtning *Hjortens Flugt* har sit betydeligste Værd ved Sprogformen. Man vil til alle Tider nyde Landskabsbillederne og enkelte Situationer deri; men man maa, hvis Nydelsen ikke skal forstyrres, glide hen over Charakterernes Mangel paa Nyhed og Individualitet. Rithra er ved Væsen og Herkomst nærmest en Gjentagelse af Oehlenschlägers Skulde, Hr. Strange er ikke stort mere individuel end Ingemanns Drost Peder Hessel, og Dronning Agnes ikke meget mere værd end Erik Menveds Moder hos samme Skribent. Selv Folmer, Winthers typiske Skikkelse, har altfor faa originale Træk; han er den romantiske Omflakken,

vi kjende fra Eichendorffs «Døgenigt», lokaliseret og individualiseret. Naar Digtet ligefuldt indtager en fremragende poetisk Rang, saa ligger det i, at Personerne som ren Staffage gaae op i Naturomgivelserne; det Hele er og bliver i Erindringen tilbage som Landskab, Sprogduft, Tone, Sommerstemning.*)

Det er let at forstaae, hvor vanskeligt det

---

*) Den ovenstaaende Afhandling blev (i en noget anden Form) trykt i „Det nittende Aarhundrede“ for April 1876. I den Anledning modtog jeg følgende Brev fra Chr. Winther, som særlig anføres paa Grund af det Svar, som heri er givet paa enkelte Udsættelser i Charakteristiken:

Paris 25de Juli 1876.

Hvis De, Hr. Dr. Brandes, troer om mig, at jeg er slet opdraget eller høist utaknemlig, saa kan De desværre have skjellig Grund dertil.

Jeg er dog hverken slet opdraget eller utaknemlig; — jeg er gammel, jeg er sløv, jeg er utaalelig lad.

Ligesaa ærlig og sand som denne Tilstaaelse er, ligesaa ærlig og sand er denne min Erklæring, at jeg er Dem inderlig taknemlig for, hvad De har tilsendt mig. Det har været mig en trøstefuld Glæde at læse Deres „Studier“.

I Alt, hvad jeg har frembragt, har jeg altid søgt at undgaae at ligne nogen anden Sanger. Det fortryder mig derfor, at jeg ikke ved „Fregattens Hjemkomst“ ligefrem har noteret, at det skulde være et Sidestykke til Uhlands „Das Schloss am Meere“; thi det var jo min Mening.

maatte falde en Digter med denne Eiendommelighed at uddanne sig en selvstændig Prosaform. Han sad ikke inde med nogen Idee, der fordrede Prosaen som Meddelelsesmiddel. Det er derfor ogsaa i hans Prosafortællinger, at man stærkest sporer Indflydelsen af den romantiske Periode, i hvilken hans Ungdom falder. Hans Musa har vel her i Prosanovellen nødtvungen faaet Benene ud af

---

Hvorledes Hr. Kr. Arentzen hos mig har kunnet finde Gjenklang af Eichendorff, det begriber jeg ikke. Arentzens Skrift kjender jeg ikke.

Jeg bildte mig rigtignok ind, at jeg selv var Fader til de to dæmoniske, vendiske Kvinder, Gulitza og Rhitra. Af Ingemann's Romaner har jeg kun læst den allerførste, Valdemar Seier; Erik Menveds Barndom og alle de øvrige har jeg ikke seet.

At De hist og her fremhæver, hvad der i mine Vers forekommer Dem svagt, er mig en Borgen for, at det er Deres Alvor, naar De saa kraftigt billiger andre Ting; og jeg vover derfor med trøstigt Mod at imodtage Deres saa høist velvillige og dygtige Kritik, — „perchè la critica di Vossignoria rende piu sincere le sue lodi.“

Jeg veed, desværre, ikke, hvad Filosofi er, jeg er ikke æsthetisk Theoretiker; og jeg kan altsaa ikke — som man siger — svare Dem Eet til Ti. Men jeg er — troer jeg — en ganske skikkelig Person; og min Taknemlighed forholder jeg Ingen, hvem jeg troer at skylde den. Derfor endnu en Gang, hjertelig Tak!

Deres ærbødigste
Christian Winther.

Eventyrets og Sagnets Sløikjole, men man savner ligefuldt ethvert Pust af den moderne Aand. Snart møder man her det kjølige og karrikerende Forhold til den vaagnende politiske Bevægelse, som vi kjende fra Heibergs *Valgerda* og Kierkegaards æsthetiske Skrifter (se Fortællingen *Paa Landet*), det romantiske Had til den uromantiske Politik. Snart træffe vi Romantikens naturstridige Omgang med den menneskelige Individualitet, dens Lyst til at flække og strække denne.*) I *Episode af et Familieliv* bruger Winther Dobbeltgængeriet som et poetisk Motiv, ja anvender det som Forklaring og tildels som Undskyldning for et Dobbeltægteskab, den Paagjældende paa een og samme Dag indgaaer paa to forskjellige Steder. Endelig finder man i adskillige af disse Fortællinger (*Skriftestolen, En Hævn*) den romantiske Tilbøielighed til at sammenblande Erotismen med grusomme Rædsler, som man mindst skulde vente at finde hos den Digter, der om sin egen Musa har sagt: «Hun fremmed er, hvor Skræk og Rædsel troner». Noget Udmærket og Mesterligt har han i Prosanovellen kun kunnet frembringe, hvor det var ham muligt at lade som i sine versificerede Fortællinger Charakter og Handling træde helt i Baggrunden for Kunstformens Skjønhed, Foredragets Ynde og Finhed, hvor kort sagt Alt gik op i en Sprog-

*) Se Hovedstrømninger II 198 ff.

tone. Dette er Tilfældet i *En Aftenscene*, som derfor er Perlen blandt Winthers Prosaarbeider. Her foregaaer Handlingen slet ikke i den moderne Tid, her gjaldt det kun om med sikker Sprogkunst at sætte sig tilbage i gamle Dages Stemning, og derfor lykkedes det Winther her at frembringe et Værk, der hører til det Bedste, vor Prosa har frembragt, og som ved sin Stil træder ind i Rækken mellem Jacobsens *Trolddom* og Blichers *En Landsbydegns Dagbog.*

Det er da ikke ved psychologisk Dybde eller ved nye og frie Ideer, men ved Foredragets henrivende Varme og Formfuldkommenhed, at Winther indtager sin Æresplads i vor Literatur. Under hele sin Udvikling har han i rigtig Erkjendelse af sit poetiske Talent holdt sig i Afstand fra Tidsideerne; han har nøiedes med at prise Naturens Skjønhed og Kvindens Ynde. Da han tilsidst under Indtrykket af de overvældende Begivenheder 1864 kom med i Strømmen og skrev Tidsdigte, frembragte han vel en Række smukke Poesier, men man følte, at hans Haand var for blød til at føre Sangens Sværd og i Sonetterne til Kong Karl klang hans Stemme meget for ydmygt. Ikke som politisk Digter, endnu mindre som Frihedsdigter vil Winther bevare sin høie Rang for Efterverdenen. For den vil han staae som Naturens Sanger, som erotisk Digter, som en sjældent adelig og fornem Digterpersonlighed.

Han har skildret Sommersiden af vor Natur og Solsiden af vort Menneskeliv. Thi han har elsket Livet og viist sin Samtid det som værd at leve. Han der i Spøg og dog for Alvor som sin Gravskrift har skrevet:

Her hviler under grønne Tillie,
C. Winther meget mod sin Villie.

vil til enhver Tid, hvor vor Literatur skulde staae i Fare for at fortabe sig i Moraliseren og Prækerads, staae som Repræsentant for Livsfylden og Sollyset.

Han har været vor Literaturs centrale erotiske Digter. Næsten alle hans Værker handle om Elskov mellem Mand og Kvinde og gaae som Kjærlighedssange gjennem alle Grader af Følelse og Inderlighed fra Skjælmeriet til den høieste Lidenskab. Han har ikke besunget Forsagelsen, Askesen, Afkaldet, Afmagten, den platoniske Kjærlighed eller den dydsirede Flamme. Men hvis der i vor Literatur skulde komme en Periode, hvor en vantreven og afmægtig Slægt vilde korse sig over Udbrud af en sund erotisk Følelse og fordre sit eget Hykleri og sin egen Vanmagt af Poesien, da vil Winther staae som de Elskendes Digter og hans Digtninge for dem faae ny Værdi. Som Holbergs Komedier er en Bog, en dansk Fader pleier at give sin Søn, som Andersens Eventyr er en Bog, en dansk Moder pleier at læse for

sit Barn, saaledes ville Winthers Elskovsdigte da være den naturligste Gave fra en ung Dansk til den Kvinde, han elsker. Elskovsdigte ere som Blomster og Smykker. Men der er ingen Mening i Ædelstenen, naar den tages i og for sig, og Rosen fører intet Blomstersprog, naar den plukkes uden Hensigt. Først ved at bringes i Forhold til Kvinden bliver Rosen talende, Perlen til et Smykke og Diamanten fra en Kiselsten til en Juvel. De Forelskede ville i lange Tider finde Udtrykket for deres Følelser i Winthers Poesier, og Digteren vil saaledes fortsætte sit personlige Liv i andre Existensers rigeste Øieblikke.

Men ogsaa som egen Individualitet vil han mindes. Naar jeg har beklaget ikke at kunne støtte mig til nogen af Winther selv forfattet Notits om hans Levnet og Udviklingsgang, saa har jeg ikke glemt, at den fornemme Tilbageholdenhed, hvorom selve dette vidner, er en Dyd, og en sjelden hos en Digter. Winther har altid holdt sig tilbage, han har aldrig sporet Drift til at tale om sig selv, han har skyet og flyet udvortes Hædersbevisninger. Vistnok var han som Digter aldrig Bannerfører, aldrig «Frihedsmand». Men vi, som have seet, hvorledes politiske Bannerførere ende, hvorledes de forvandles til Trompetere, Oppassere, Viktualiehandlere og Overløbere og som have iagttaget poetiske Frihedsmænds Omskabning til obscurantistiske Filistere,

vi ville visselig ikke lade den alderstegne Digter høre ilde for at han kun vilde være Kunstner og kun var det. Han var aldrig «liberal», men han blev aldrig servil. Han var aldrig nogen Forkjæmper for det aandelige Fremskridt; men han blev aldrig heller nogen Renegat i Reactionens Sold. Hans Hænder ere rene, som hans Stemme er ren. Til alle Tider vil da den danske Læseverden søge til Christian Winther som man søger til Sommer og til Ungdom. Han er ikke dyb, ikke ideerig — Ungdommen er det ikke; han er ikke vækkende eller hærdende — Sommeren er det ikke. Han er som Ungdom og Sommer, blomstrende og frisk, rig paa Solskin, Blomsterduft, Elskov og Melodier.

Frederik Paludan-Müller.

(7 Februar 1809—28 December 1876.)

I.

Jeg behøver blot at lukke mine Øine for at see ham for mig lyslevende som han saa ud; jeg seer det muntre Smil, hvormed han sagde en Gjæst Goddag, jeg hører det Skjælmeri, hvormed han under den livlige Samtale hang sig i et eller andet drillende Ordspil i Stil med dem, som Mercutio og Shakspeares andre unge Mænd gaae paa Jagt efter; jeg seer ham for mig som han gik og stod i de sidste Aar, da en haard Sygdom havde knækket hans Kraft og Alderen havde mærket hans smukke Skikkelse; men jeg kan ligesaa let see ham i hans Manddomsaars Friskhed og Sundhed, som han var, da jeg lærte ham at kjende.

Det var en Augustdag i 1863, at jeg første Gang havde den Lykke at see og tale med Frederik Paludan-Müller. Paa en Fodtur med unge Slægt-

ninge af ham kom jeg til Fredensborg og med bankende Hjærte gik jeg over Tærskelen til hans Sommerbolig. Mine Venner vare vel kjendte med Digteren, jeg alene var fremmed, men ethvert Digt, han havde skrevet, var mig bekjendt, og jeg fornam en uroblandet Lykkefølelse ved at være den Mand saa nær, hvem jeg længe paa Afstand havde beundret. Vi stode et Øieblik i den lave Stue, jeg fik akkurat Tid til at kaste et Blik paa det jævne Bohave, da Døren til Sideværelset gik op og den, vi søgte, traadte ind og med sin underligt høie og spæde Stemme bød os et fornøiet Velkommen. Et aristokratisk Ansigt — Trækkene som skaarne, som tilhuggede af en idealistisk Kunstners Meisel; de sensible, bevægelige Næseboer og de dybe, kraftigt blaa, skjønt beliggende Øine under de stærke Bryn gave Udtrykket Liv; en ganske ubetydelig Tunghørighed meddelte Ansigtet noget Lyttende og Opmærksomt; paa Hovedet havde han en lille rund Hue, der klædte ham fortræffeligt og som gav det ædle Ansigt nogen Lighed med et gammelt florentinsk Portrait; det elskværdige og skjelmske Smil gjorde den fintformede Mund dobbelt smuk; det hvide Halsbind gav Hovedets Holdning noget Rankt og Værdigt — man skulde søge om et mere distingueret Ydre; han saae i lige høi Grad adelig og elskelig ud.

Snart var en oprømt Samtale i Gang. Da han hørte, at jeg, skjøndt mit Studium var Jus,

beskjæftigede mig med Æsthetik, faldt Talen paa Forholdet mellem det Skjønne i Naturen og i Kunsten, og ivrig Idealist som han var paastod han, at der i Naturen ikke kunde være Tale om nogen Inddeling i Skjønt og Uskjønt. Enten maatte Alt eller ogsaa Intet i Naturen kaldes skjønt. Det var en Slags Gjenklang af den Hegelske Lære om det Skjønne som ene og alene Menneskets Værk. Vi vare under Samtalen vandrede ind i Fredensborg Slotshave; han sad ved Bredden af Esromsø, pegede med sin Stok paa en stor tyk Skruptudse og sagde: Voltaire har Ret, naar han lader Skruptudsen sige: *Le beau idéal, c'est ma crapaude.* Han havde en vis naiv Glæde af at bruge et ret djærvt, ret drillende Udtryk som dette. Der var en interessant Modsætning eller Dobbelthed i hans Conversation: han brugte snart saadanne abstracte og høitidelige Vendinger, som ikke ligge for den yngre Slægt, sagde, at det glædede ham i mig at finde «en af det Skjønnes Dyrkere» og lignende, snart morede han sig med at gribe et ret cynisk Udtryk for sin Tanke; saaledes sagde han om Bissens dengang nylig reiste *Oehlenschläger*, med hvilken han var meget misfornøiet: «Seet forfra — paa Trefoden, seet bagfra — paa Natstolen». Man finder den samme Skiften-Tone i hans humoristiske Poesier. Den gjorde i hans Conversation en underlig Virkning; det var som naar en Svane

afbryder sin stille kongelige Seilen med at vende Bagen iveiret som en And. Dog dette var egentlig kun det første Indtryk; det forsvandt, naar man havde lært ham nøiere at kjende; man forstod da at hans Væsens hermelinsagtige Renhed og den Sky for Berøring med det Smudsige og Platte i Døgnets Liv, der havde gjort ham til Eneboer, havde til sit Supplement det polemisk Spillende og Spirituelle i hans Aand, det spottende Blik paa meget af Andre høiligt Beundret og den skarpe Sands for Latterlighed, der havde gjort ham til satirisk Digter.

Vi vendte hjem fra Haven for at spise til Middag. Paludan-Müller blev stedse mere munter, tilsidst overgiven. Han gav os colossale Portioner af Rombudding, heldte Strømme af Hindbærsaft derover og declamerede, da kun den hvide Top paa min Tallerken kunde sees:

Der er en Ø i Livet

«De kjender dog det deilige Digt», afbrød han sig:

Der er en Ø i Livet
Dens rette Navn er Elskovs-Ø.
Af steile Fjeld o m g i v e t,
M i d t i den bitre Sø.

«Det er en af de skjønneste Inspirationer i «Lud-«lams Hule»; det har Oehlenschläger skrevet paa «Bissens Stol. Dog Øen her ligger ikke midt i «den bitre, men midt i den søde Sø. Lad det nu

«smage Dem!» Vi skulde drikke megen Vin dertil, det var sundt, det var nyttigt, det var Ungdommens Pligt — og talrige gode og daarlige Brandere fulgte om Ungdom og Vin. Da vi endelig anbefalede os, saae han lidt op og ned ad os, og sagde saa med sit lune Smil: «Ungdommen nutildags er dog ikke saa gal, som jeg tænkte». Med denne stærkt betingede Ros gik vi.

Fra den Dag af havde jeg fem Aar i Træk den Glæde at være blandt de yderst faa unge Mænd, som havde stadig Adgang til Paludan-Müller.

II.

Han boede om Sommeren i Fredensborg og om Vinteren i Ny-Adelgade i Kjøbenhavn, og det forekom mig undertiden som om det dobbelte Opholdssted svarede til forskjellige Sider af hans Væsen og Poesi. Han passede til sit Sommerhjem. Der var Noget i hans Væsen, som var i Slægt med de slanke, stolte Alleer, med den regelmæssige Haves rene Luft og strenge Tugt. De hvide Statuer af græsk-ugræske Guder og Gudinder mellem Træerne mindede om hans mythologiske Digte og stemmede med den Digters Væsen, der saa tidt havde beluret og skildret Venus og Aurora ved deres Morgentoilette. Med alle sine store og sjældne Digtergaver savnede Paludan-Müller i sin Poesi det Naive; han var egentlig aldrig Na-

turens Digter; derfor egnede en Have sig nok saa godt for hans poetiske Stemning som en Skov. Det lille Slot derude, hvor snart den nye Kongefamilie flyttede ind, passede ind i hans indre Verden. Han var loyal og politisk conservativ trods Nogen, loyal som en Mand fra Frederik d. 6tes Tid. Da jeg engang i en Samtale indvendte et eller andet mod hin Tid, svarede han blot: «De har aldrig seet ham ind i hans trofaste blaa Øine; havde De det, saa dømte De anderledes.» Han følte sig glad og hædret, naar han nu og da fik Besøg af en af de unge Prindsesser; de indtoge hans Hjerte ved deres elskværdige og ligefremme Optræden; jeg husker hvor fornøiet han var en Dag, da Prindsesse Dagmar havde foræret ham sit Portrait med nogle venlige Linier. Endelig passede Stedet for hans Trang til ensomt Liv. Han boede derude længe før og længe efter alle andre Gjæster fra Kjøbenhavn; han forlod Byen, naar Almanakken lovede Foraar og kom først ind igjen, naar de sidste Blade vare faldne. Saaledes havde han derude en dyb Ensomhed at glæde sig ved.

Besøgte man ham om Vinteren i Kjøbenhavn, fandt man ham i meget forskjellige Omgivelser. Han boede som sagt i Ny-Adelgade, altsaa vel kun nogle faa Huse fra Kongens-Nytorv, men dog i en af de dengang sletteste og mest berygtede Gader. Hans ikke meget rundelige Formuesom-

stændigheder havde formodentlig bragt ham til at opslaae sin Bopæl her. Ingen Besøgende kunde ad Grønnegaden eller Nabogaderne komme til ham uden at passere hele Rækker af stillestaaende eller frem og tilbage trippende Kvinder, som endda næsten spærrede Fortouget overfor ham. Det var en underlig Skjæbne, at *Kalanus*'s rene og strenge Digter aldrig nogen Vinteraften kunde træde ud af sin Dør uden at have saa talrige og saa talende Vidnesbyrd om menneskelig Elendighed og Skjændsel for Øie. Mangen Aften har jeg seet ham i disse Gader, naar han gik ud for at gjøre et eller andet Indkjøb til Huset, gaae støttet til sin Stok uden at see hverken til høire eller til venstre forbi de mange raa og larmende Par til en Urtekræmmerbutik i Nærheden og tilbage. Jeg tænkte da paa at *Kalanus*'s Digter tillige var *Adam Homo*'s, og — var det ikke Staffagefigurer fra «Adam Homo», Originaler til den smukke Line og den sorte Trine, som Digteren saaledes Dag ud og Dag ind havde for Øie? Det var da forsaavidt ikke helt urimeligt af Skjæbnen at placere Paludan-Müller her midt i Centrum af Kjøbenhavns ynkværdigste og hæsligste Laster. Var man imidlertid inden for hans Dør, da havde man sandelig fuldstændigt glemt det uhyggelige Nabolag. En gammel kjærnetro og sit Herskab yderst hengiven Tjenestepige, hvis Gunst man ikke kunde undvære, da hun efter Digterens egen skjemtefulde

Paastand tyranniserede Huset, lukkede En ind i det fredelige og stille Hjem, og her var Alt besjælet af Digterens gode Aand og gode Lune.

III.

Men skjøndt jeg saaledes har kjendt Paludan-Müller, kan jeg paa ingen Maade sige, at jeg kjender hans Levnet. Han har overfor Offentligligheden været ligesaa sparsom med Meddelelser som Chr. Winther, og privat var det ikke hans Skik at tale om de Hændelser, han personligt havde oplevet. Han var overhovedet ikke Fortæller. Han discuterede med stor Interesse ethvert Problem; men Facta som saadanne dreiede hans Samtale sig sjældent om. Hans Tale var ikke billedlig, men raisonnerende; det Digteriske kom ikke frem i malende Udtryk men i spirituelle Glimt. Jeg har ikke selv seet Paludan-Müller i nogen afgjørende eller endog blot stærkt bevæget Situation; jeg veed end ikke, om hans ydre Liv nogensinde har frembudt skjæbnesvangre, afgjørende Situationer. Vore moderne Digteres udvortes Liv er jo overhovedet i Regelen meget tomt. De opdrages i en lærd Skole, komme til Universitetet, tilbringe nogle Aar med frugtesløse Forsøg paa at tilegne sig en eller anden Fagvidenskab, udgive deres første Poesier, foretage en større Udenlandsreise, og faae et Embede eller en Digter-

pension. Hos enkelte kommer hertil den lange og haardnakkede Kamp for Anerkjendelse. Men selv dette dramatiske Element savnes i Paludan-Müllers Liv. Han blev vel en Tid lang ikke paaskjønnet efter Fortjeneste, men han blev aldrig miskjendt; han deltog ikke i noget aandeligt Felttog, og hans literære Polemik indskrænker sig til en eneste versificeret Bagatel *Trochæer og Jamber*, som han skrev for at forsvare sit svageste Arbeide mod en anonym Recensent. Hans Levnet frembyder da lige saa faa fremspringende Kanter som de fleste Modernes.

Han fødtes 1809 i en Præstegaard i Kjærteminde paa Fyen, blev 11 Aar gammel sat i Odense Skole, blev Student 1828 og fik i 1835 juridisk Examen med anden Charakter. 1838 blev han gift og 1838—40 bereiste han Mellem- og Syd-Europa. Han blev 1851 Ridder af Danebroge og fik 1854 Titel af Professor. Iøvrigt var han som moden Mand Digter og Eneboer.

Hvad han var som Yngling, dertil maa jeg gjætte mig af hans Skrifter. Hans meget vellykkede Portrait i *Dansk Pantheon* for 1844 giver Billedet af en Apollons og Lykkens Yndling, smuk, elskværdig, skalkagtig, farlig for kvindelige Hjerter. Han holder Hovedet lidt kjælent paa Skraa, Haanden lidt coquet indenfor Vesten; kun et Par Rynker ved Øinene tyde paa, at det ikke er en Yngling man har for sig. Jeg tænker mig

ham som ung Mand stærkt feteret i Selskabslivet, den deciderede Løve paa fyenske Herregaarde; det er blevet mig sagt at han besad en saadan Improviserefærdighed og et saadant Humør, at han undertiden i en selskabelig Kreds opfandt hele smaa Skuespil og spilte dem selv ganske alene, løbende fra den ene Side af Scenen til den anden for at besvare sine egne Repliker. Jeg husker ogsaa at have hørt berørt, at han i en meget ung Alder havde en Hjertesorg, idet en ung Pige, som var ham kjær, blev ham berøvet ved Døden. Meget tidligt har i ethvert Tilfælde den Række af bitre Erfaringer, uden hvilke han ikke havde kunnet skrive første Del af Adam Homo i sit 31te Aar, dæmpet hans oprindelige Livslyst, og ung endnu trak han sig helt bort fra Verden, fjernede sig fuldstændigt fra det offentlige, næsten fuldstændigt fra det selskabelige Liv — og levede udelukkende for sit Hjem, sin Kunst og sine theologisk-filosofiske Studier. Hans Ægteskab var lykkeligt, men barnløst, saa heller intet i hans Husliv drog hans Blik udadtil. Jo mere han overhuggede Traadene udadtil til Omverdenen, des mere behersket og contemplativt blev hans Sind. Det er da kun gjennem tilfældige, løsrevne Ytringer, gjennem Ord, han nu og da i Samtale lod falde uden at ane hvilket Indtryk de maatte gjøre paa en Yngling, at jeg kom paa det Rene med Beskaffenheden af de Resultater, han i Kraft af sin

Livserfaring og Menneskekundskab altid havde paa rede Haand. De vare ikke af nogen optimistisk Art.

Jeg husker f. Ex. en Dag, da jeg overbragte ham et Exemplar af mit første Skrift, en Brochure. «Tak. Det skal være mig kjært at læse Bogen, naar vil De have den igjen?» — «Jeg beder Dem beholde den.» — «De vil forære mig den. O Uskyld! han bringer selv Folk sine Bøger. Giver De den ogsaa til andre end mig? Til Deres Venner og nærmere Bekjendte? Naa, tro mig, det vil De ikke længe blive ved med. Det gjør man kun, naar man er meget ung.» I hin Tid vakte en saadan Replik min Opposition omtrent paa samme Maade som den kolde og blodige Ironi i *Adam Homo* dengang gjorde det; senere lærte jeg bedre at forstaae den Frihed for Illusioner og den Afsluttethed, som laa bagved.

Jeg husker en anden Gang, da denne mistænksomme Bitterhed ligeledes gjorde et stærkt Indtryk paa mig, fordi den saarede mig. Det var paa Paludan-Müllers Fødselsdag 1867. Jeg var et Par Dage forud kommen hjem fra Paris, hvor jeg havde tilbragt et Fjerdingaar, og en af mine første Veie var den op til Digteren for at ønske ham til Lykke. Der var ikke ganske faa Gjæster, især ældre Damer tilstede. Efter at jeg nogenlunde havde maattet gjøre Rede for mit Indtryk af Paris, faldt Ordene saaledes: «Nu bliver De her da for det første indtil videre?» — «Nei,

svarede jeg, jeg tænker paa at vende hurtigt tilbage til Paris for at see Verdensudstillingen; nogle italienske Damer, i hvis Hus jeg er kommen meget, have opfordret mig til at boe hos dem nogen Tid.» — «Det maa De ikke gjøre, sagde Paludan-Müller heftigt, nei bliv nu her!» — «Men hvorfor skulde jeg ikke reise?» — «Rent ud sagt, fordi De er for god til at hænge i Halen paa nogle italienske Damer.» — «Hvilke Udtryk De dog bruger! jeg kan forsikre Dem, at disse Damer ere fuldstændigt ulastelige og kun have vist mig en Opmærksomhed og et Venskab, jeg paaskjønner.» — «Nei! nei! nei! jeg siger ikke noget derom, jeg siger kun, at De skal ikke give Dem af med saadan nogle Italienerinder. Brug Deres Tid og Deres Evner til hele Forhold; det skal man; man skal saae, hvor man selv kommer til at høste; man skal bruge sin Tid til Fordel for sin Moder, sin Søster, sin Kone o. s. v. i hele Forhold, det andet er bare spildt Tid.» Han sagde dette med megen Alvor og paa en underlig dominerende Maade, som vilde han overhøre enhver Indvending. Dengang saarede hans Ord mig, fordi det ærgrede mig, at hine italienske Damer, af hvilke den ene var en Ungdomsveninde af Prof. Brøchner, og som begge visselig vare meget for gode til at omtales paa en saadan Maade, skulde saaledes gives til Pris for det hele Chocolade-Selskab. Naar jeg nu tænker derpaa, er det kun, fordi denne bidende

Mistænksomhed synes mig et Symptom paa den Sjælstilstand, af hvilke «Adam Homo» er fremgaaet. Det var ingen Tilfældighed, at Clara Galt er en af Paludan-Müllers bedstlykkede Charakterer.

Det var dog forholdsvis sjældent, at denne negative Side af Paludan-Müllers Væsen kom frem; langt flere Indtryk bevarer jeg af hans Væsens fyrstelige Finhed, af det kjærlige og Omhyggelige hos ham. Hans Forhold til sin Hustru var den fuldendte Ridderlighed og en lignende Ridderlighed prægede hans Omgang med de ikke ret mange og med ydre Fortrin ikke stærkt udstyrede Damer, der kom i hans Hus. For smukke Kvinders Beundring og Smiger var han absolut uimodtagelig. Jeg husker et Tilfælde, hvor en udmærket smuk Dame, der endelig engang opnaaede at sidde ved hans Side i et Selskab, havde overvældet ham med oprigtigt mente Taksigelser for hans Adam Homo, og hendes Beundring var ikke ukritisk; thi hun fremhævede det Sted, hvor Adam kjører ind ad Kjøbenhavns Vesterport med sin Brud, og Alma som netop gaaer ned ad Voldbakken seer dem komme, rødmer og slaaer sin Parasol iveiret, som det der havde gjort stærkest Indtryk paa hende:

Med Lynets Hast den lille Parasol
For Kinden og for Øiet op hun førte,
Og dækket af dens Skjærm som af et Skjold,
Hun skjælvende nu Milles Udraab hørte.

Ned efter Vognen, som med Larm bortkjørte,
Hun længe stod og stirred, stiv og kold,
Saa drog hun Veiret dybt, og langsomt fremad
Igjennem Porten ud hun vandred hjemad.

Navnlig det Træk, at Alma slaaer Parasollen iveiret, fremhævede Damen som et Bevis paa Digterens Kjendskab til Kvindenaturen. Men hun vandt just ikke Paludan-Müllers Gunst derved; thi Alt hvad han senere om hende bemærkede til mig var: «Hun har vist gjort en hel Del Fortræd i sine Dage.» Til Gjengjæld tog han sig blandt Damerne med en særlig Varme af de ydmyge og de tilsidesatte. Der var f. Ex. i Familien en gammel ugift Tante høit oppe i de Treds, som vist var hjertens god og skikkelig, men som var et i høi Grad uanseligt Væsen, meget tarveligt begavet, og som altid ligesom udslettede sig selv. Til denne gamle Dames Ridder gjorde Paludan-Müller sig, han viste hende altid en udsøgt Opmærksomhed og han, som ellers næsten aldrig indbød Folk til Middag, gjorde hvert Aar et lille Middagsselskab paa Fredensborg til hendes Fødselsdag og udbragte hvert Aar paany hendes Skaal med hjertelige Ord.

IV.

Ikke længe efter at jeg havde lært Paludan-Müller at kjende, begyndte jeg at optræde som Forfatter og det første jeg lod trykke med mit

Navn under var en Kritik af en af hans Bøger. Med en for mig høist velgjørende Godhed og Interesse vaagede han over de første Skridt paa min Forfatterbane; da den langvarige Polemik om Forholdet mellem Tro og Viden begyndte, fulgte han med en ungdommelig Lidenskab med ethvert Indlæg for og imod, ja han var saa spændt paa at læse, hvad man derom kunde have at sige, at jeg maatte sende ham mine forskjellige Bladartikler desangaaende, efter at han havde fortalt mig, at han engang, da han efter Udtalelser af mig ventede at see en Replik fra mig i «Fædrelandet», flere Aftener i Træk forgjæves var gaaet til Iversens Boglade for at kjøbe Nummeret. Den meget betydelige Forskjel mellem vore Grundanskuelser saavel af Livet som af Kunsten gjorde i mange Aar intet Skaar i det gode Forhold. Da hændte det, at en ulykkelig Tilfældighed, en ren Misforstaaelse omtrent i halvandet Aar berøvede mig Glæden af hans Omgang. Hans Faders, den afdøde Biskop Jens Paludan-Müllers Efterladte Papirer udgaves af hans Sønner, og han bad mig anmelde denne Bog. Jeg forstod dette som om Meningen var en Anmodning om at anmelde den, hvorledes end min Dom faldt ud, da man ellers maatte frygte, at den slet ikke blev omtalt, og jeg lovede i ethvert Tilfælde at skrive med al mulig Pietet, noget, hvorpaa jeg ogsaa beflittede mig. Anmeldelsen, som var en vidtløftig og gjennemført Kritik

stod i *Dagbladet* for 21 Juli 1868. Den begyndte saaledes:

«Da den Sibbernske Brevsamling udkom, var det læsende Publicum enigt om, at Brevene fra den som Biskop afdøde Jens Paludan-Müller vare Samlingens Perle. Man lærte i de berømte Sønners lidet omtalte Fader en Forfatter at kjende, der tiltrak sig Opmærksomheden ved den Friskhed, hvormed han opfattede, og som tilfredsstillede Opmærksomheden ved den Klarhed, hvormed han udviklede Livsproblemer eller videnskabelige Spørgsmaal i en smuk og simpel, næsten klassisk Brevform. Man fandt i Manden en gjennemdannet Spørger, en i høi Grad opvakt og forskende Aand. De nu udgivne Papirer indeholde Optegnelser, som denne Mand gjennem en lang Aarrække har nedskrevet, hyppigst alene for at klare sine egne Tanker gjennem at fæste dem til Papiret, undertiden for at meddele sig til en af sine Sønner eller udvexle Ideer med en Ven. Det gjør et smukt og særegent Indtryk at see en Mand, der er i Besiddelse af saa rige og brugbare Evner, skrive saa ganske ubekymret om sine Tankers Udbredelse og det Bifald, de muligvis kunde vinde, saa ganske opfyldt af Lysten til at belæres, saa fjern fra Forestillingen om at ville belære, saa ivrig for at vinde Klarhed og saa ligegyldig for at vinde et Navn. Han har været en af sin Tids fremragende Aander; man seer det ikke blot af den Inderlig-

hed, hvormed han paa ethvert Udviklingstrin tilegner sig sin Periodes Ideer, men mere endnu af det Talent, hvormed han aner, hvad der vil komme, hvormed han glimtvis fremsætter som Formodning eller Hypothese, hvad en senere Tids Videnskab har begrundet. Endnu ubekjendt med Hegel tumler han i sin Ungdom med Dialektiken; uden at kjende Herbart antyder han i Afhandlingen om Harmonien mellem de fysiske og de psychiske Love Herbarts Forestillingsmechanik, og i Slutningen af sit Liv opdager han i den inderlige Sammenhæng mellem Forestilling og Begreb et af de Udgangspunkter, som Kritiken af Hegels Logik hos Trendelenburg o. A. snart vil gribe . . . . . Han viser sig fra først til sidst som en høitbegavet Dilettant i Filosofien, der sysler med Opgaverne, lægger en og anden tilrette og i sin Søgen opgiver Et for et Andet uden at føre nogen Undersøgelse helt til Ende.»

Herefter fulgte en sønderlemmende og punktuel Kritik af Biskoppens filosofiske Fremgangsmaade og Artiklen sluttede med de Ord:

«Man kan fra en naturalistisk Filosofis Synspunkt indvende ikke Lidet imod Forf.s Forsøg; men man beholder et skjønt og tiltalende Indtryk af den hele Personlighed. Det er en Mand, som har levet et stille, virksomt og rigt bevæget Liv i sig selv, altid productiv og altid modtagelig for Paavirkning, formende sine egne, omformende de

fremmede Tanker i en prunkløs og ædel Sprogform, der er hans, og som fra ham er gaaet i Arv, som det Gode arves; man gjenfinder denne Stil i Digteren Paludan-Müllers Vers og i Historikerens mandige og ypperlige Prosa. Han har kjendt sine Fortrin, han har skildret sig selv fyndigt og smukt: «Den Tankekilde i mit Indre, som altid flød jævnt, rolig og rigelig, aldrig brusende, har min hele Levetid igjennem været mig en uudtømmelig Kilde til Lyst og Næring. Afvexling af sandselige Indtryk har jeg derfor kunnet undvære uden Savn, og Ensomhed har været mig behageligere end Selskab; idetmindste har jeg ikke trængt meget til dette som Næringsstof for mit aandelige Liv .... Fantasi tør jeg ikke rose mig af, ei heller af omfattende og tro Hukommelse; men en klar Forestillingsevne er bleven mig tildelt i Forening med en langsom, men skarpsindig Forstand, en rigtig og sund Dømmekraft, og en just ikke sædvanlig Evne til Tanke, Idee og umiddelbar Fornemmelse af Sandhed.» Han bør beholde det sidste Ord.»

Havde jeg dengang været i Besiddelse af større Menneskekundskab og havde jeg stillet mig Digterens sværmeriske Pietet og Beundring for sin afdøde Fader levende for Øie, da havde jeg ikke troet ved de sympathetiske Indlednings- og Slutningsord at kunne udslette det ugunstige Indtryk af mine Indsigelser. Dengang forekom det mig

at jeg endog havde strakt mig saa langt det paa nogen Maade var mig muligt, og min Forbauselse var ligesaa stor som min Sorg, da Frederik Paludan-Müller følte sig i den Grad skuffet ved min Omtale af Bogen, at han i den første Hede beskyldte mig for Uordholdenhed med Hensyn til mit Løfte om at udtale mig med Pietet og erklærede mig, at alt personligt Samkvem imellem os fra nu af maatte ophøre. I Februar 1870 var dog hans Misstemning atter forbi, og han rettede selv de første forsonende Ord til mig. Men hvorvel vi jevnlig talte med hinanden og jeg ved flere Leiligheder erfarede, at Digteren ikke havde glemt sin Velvillie imod mig, kunde det gamle inderlige Forhold aldrig mere ganske gjenoprettes. Af al den Sorg, en fast Overbevisning og den ubetingede Tilslutning til en Idee volder Sindet, er ingen smerteligere end den Adskillelse, den saa hyppigt medfører fra udmærkede Væsener, hvis Livsanskuelse fører dem i modsat Retning.

Den sidste Gang, jeg talte med Fr. Paludan-Müller var paa Valgdagen den 25 April 1876; vi traf hinanden i Gothersgadens Exercerhus. Ganske høit sagde han, som med Alderen var bleven lidt mere tunghør og ikke beregnede Styrken af sin Stemme, til mig midt under Candidatens Tale: «Det er noget kjedeligt Noget at staae at høre paa; lad os gaae lidt op og ned sammen.» Det gjorde vi da en rum Tid, medens jeg stadigt

maatte tysse paa ham for ikke at paadrage os Tilhørernes Uvillie. Han talte med mig om *Det nittende Aarhundrede,* som han til Stadighed læste, og sagde: Det vil vist glæde Christian Winther, at De har skrevet saa varmt om ham; men jeg kan ikke begribe, at De kan sætte Digtene *Til Een* saa høit; de gjør paa mig det Indtryk, som havde han pint dem udaf sig, saa havde han lovet sig selv eller en anden, at han hver Ugedag skulde skrive et Kjærlighedsdigt og nu plagede sig dermed, naar Musen ikke vilde hjælpe». Nogen ret hjertelig Anerkjendelse af Winthers Talent fandt overhovedet ikke Sted fra hans Side; disse Aander vare hinanden altfor fremmede. Det var ikke det Sensuelle hos Winther, der frastødte ham; thi han sværmede for Aarestrup og kom ofte tilbage til at denne var en langt betydeligere Digteraand end Winther; men saavidt jeg kunde forstaae, følte han (som iøvrigt ogsaa Hauch) stærkt Savnet af en mandigere Tone hos Chr. Winther. Var der en Smule personlig Rivning med i Spillet? I ethvert Tilfælde synes heller ikke Winther paa sin Side at have næret nogen rigtig varm Følelse for Paludan-Müllers Poesi. *Hjortens Flugt,* der udkom Aaret efter *Kalanus,* har i sit Forord dette lille Hib til Paludan-Müller og hans Drama:

Ifald det kunde more Jer,
Jeg Billederne vil afdække,

Skjøndt jeg — paa det Lav — ikke kan
Med sligt Mirakel og Spektakel
Som hist den indianske Mand
Og min Collega Mester Jakel.

Jeg har ogsaa nu og da kunnet spore, at Paludan-Müller var Chr. Winther for Byronsk i Tonen og ikke dansk nok. Til Gjengjæld var da Winther ham for umandig.

Fra Chr. Winther gled Samtalen over til Gosse's Afhandling om Swinburne. Om Gosse talte han med Sympathi, men jeg behøver neppe at sige, at Swinburne var ham en Gru. Havde han kjendt ham personlig, havde han maaskee fældet en gunstigere Dom om ham, men han var altfor meget Biskopssøn og altfor conservativ til ikke at føle sig i høi Grad frastødt af en republikansk og atheistisk Digter. Jo ældre han blev, des mere stadigt sysselsatte han sig med bibelsk, ja med egentlig theologisk Granskning. Han kunde — om end skjemtende — gjøre sig til af at være en ganske lærd Dogmatiker; af sit Digterværd gjorde han sig aldrig til, end ikke i Spøg. En Accomodationsfilosofi selv af et meget frifarvet Anstrøg kunde han billige hos en Digter, men intet afgjort Fritænkeri.

Tilsidst faldt Talen paa Julius Langes Afhandling *Om Kunstværdi.* Hvor megen Sympathi han end i Almindelighed havde for Forfatteren, saa kunde dog denne Bog af ham umuligt være ham tilpas. Dertil var den ham altfor realistisk.

Den Ytring af Lange, at Kunsten ikke handler om det Skjønne, var ham en Torn i Øiet. «Hvad bliver der saa af Ideerne, af det Sande, det Skjønne, det Gode!» sagde han med smilende Øine og en pudsig Gebærde, som vilde han udtrykke, at noget Galere end at forgribe sig paa Ideerne, kunde man neppe finde paa. Imidlertid lød fra Talerstolen ind i vor Underholdning snart «100 Millioner», snart «Befæstning fra Landsiden», samt Hør og Hyssen fra Tilhørerskaren, saa mit Forsvar for Langes u-metafysiske Æsthetik efterhaanden gik i Stykker for mig og jeg sagde Digteren Farvel. Da jeg erfoer, at denne min Meningsudvexling med ham havde været den sidste, slog det mig som et underligt Træf, at vor første og vor sidste Samtale havde handlet om det Samme, om det Skjønnes Væsen og om Naturens og Kunstens Forhold til det Skjønne. Han havde paa Valgdagen hævdet den samme idealistiske Opfattelse af Kunsten, som hin Morgen tretten Aar tidligere ved Esrom Sø. Hele sit Liv igjennem havde han jo ogsaa praktisk hævdet den, været, som han selv havde kaldt det, «en Dyrker af det Skjønne» som Idee.

V.

Fr. Paludan-Müller hører ikke som Grundtvig og Ingemann, Heiberg og Poul Møller, Hauch og Winther, Aarestrup og Bødtcher til den store

Oehlenschlägerske Gruppe; han hører som Hertz til J. L. Heibergs Kreds. Det er tydeligt nok Heiberg, som fra først af var den danske Mester i Poesien, til hvilken han saa op. Han har selv engang fortalt mig, at han i sin Ungdom var saa indtaget i Heibergs Person og Underholdning, at denne nu og da sent paa Natten maatte anvende den Formel for at faae ham bort: «Ja hør, Paludan-Müller, gaaer De ikke nu, saa lader jeg rede til Dem paa Gulvet her.» Han omtalte ogsaa altid Heibergs Poesi med største Varme; den var ham kjær ved sin Klarhed, sin Tankerigdom og sin romantiske Flugt. Dens Mangel paa psychologisk Dybde var ham ikke imod; han glædede sig ved dens Vid, der anslog beslægtede Strenge i hans egen Sjæl, og dens speculative Tendenser stemmede overens med hans egen Drift til at fremstille det Almengyldige, Almenmenneskelige. Jeg kan ikke sige, at jeg satte særdeles Pris paa hans Dom om Poeter og Poesi; selvfølgelig kunde han nu og da sige noget meget Slaaende; men i Almindelighed var hans Opfattelse mig kun forsaavidt lærerig som den gav mig et Indblik i hans eget Talents Natur og hans personlige Ideal af Poesi. Det gaaer fordetmeste saaledes med Digteres Domme om andre Digtere; de rose dem ubevidst i Forhold til deres Lighed med dem selv, og give derfor i deres Udtalelser om de

andre et ypperligt Grundlag til Bestemmelsen af deres eget digteriske Naturel.

Paa Oehlenschläger satte Paludan-Müller i Grunden yderst ringe Pris. Han, som vurderede Reflexionen i Digtekunsten saa høit, kunde ikke sympathisere med den Oehlenschlägerske Fantasi. Da vi en Gang talte om Oehlenschläger sagde han pludselig med en høist snurrig Alvor: «Kort og godt, Oehlenschläger var dum.» Jeg lo og sagde: «Finder De slet Ingenting i *Axel og Valborg*?» Han svarede: «Jo, der kan jo være meget kjønt deri, men bare Stemning og Følelse, slet ingen Tanker.» Tanken, der af Théophile Gautier engang blev defineret som «den sidste Tilflugt en Poet kan gribe til, naar han ingen Lidenskab har og ingen Skikkelser seer for sig,» var ham Hovedsagen, om end ikke i hans Poesi saa dog i hans Æsthetik. Selv søgte han altid at fremstille Ideen, dette Ord taget i platonisk Forstand som det evigt Forbilledlige. Derfor skrev han *Amor og Psyche,* derfor *Adam Homo* og derfor *Ahasverus*. Men hvor han ikke fandt dette Almene, Forbilledlige, der fandt han ingen Poesi af Værdi. Jeg talte en Dag med ham om Bjørnsons Bondenoveller. Han brød sig ikke synderligt om dem. «Saadan noget kan være ganske net, sagde han, men det er jo ikke noget for en Digter at dvæle ved. Det er som man vilde anvende en hel Bog

til at skildre hvad der foregaaer i en lille Hønsepiges Sjæl.» Det Charakteristiske ved dette Udsagn er, synes mig, det, at det ikke var mod Behandlingsmaaden, at han havde nogen kritisk Indsigelse at gjøre, men mod selve Stoffet som Stof, mod selve Tilbøieligheden til vidtløftigt at skildre et udannet Sjæleliv. Sandsen for det Naive fattedes ham. Paa den anden Side havde han en sand Afsky for det Theatralske og fandt det mange Gange i sin ivrige Antipathi derimod, hvor Andre ikke kunde faae Øie paa det. Saaledes kunde han ikke lide Runeberg, fordi denne, som han paastod, var altfor theatralsk. Og med kritisk Sikkerhed greb han en af de yderst faa Strofer, hvor man skal kunne finde et Glimt af noget Opstillet hos den store finske Digter. «Hvad er hans Sandels ikke for en Theaterhelt!» sagde han:

Min häst, låt sadla min ädla Bijou!

hvem uden en Theaterhelt siger saadan? og nu Beskrivelsen, da han holder paa Redouten:

Han rörde sig ej, stolt dröjde han qvar;
som han suttit, satt han ännu,
och hans öga var lugnt, och hans panna var klar,
och han sken på sin ädla Bijou.

Jeg svarte, at selve Situationen paa dette Sted medførte en Effect, der tog sig ud for Øiet, og at Runeberg forekom mig at være den mindste theatralske Slagmaler blandt alle mig bekjendte

Digtere, som have skildret en Krig. Jeg lægger ikke stor Vægt paa Paludan-Müllers Ytring; mulig har den kun skullet drille mig lidt, fordi han vidste, at jeg i de Dage havde holdt nogle meget enthousiastiske Foredrag om Runeberg; men den giver et Vink om hans poetiske Smagsretning. Han nærede en overdreven Sky for det Theatralske, fordi han bestandig var paa sin Post mod den Storhed, der ytrer sig i æsthetiske Former. Han fandt Alexander lille og kun Kalanus sublim. For ham indskrænkede den menneskelige Storhed sig til den sædelige Storhed og den sædelige Storhed gik for ham atter helt op i den sædelige Renhed*).

Læseren vil finde endnu adskillige Prøver paa Paludan-Müllers Domme over andre Digtere i de Breve fra ham, jeg tilføier som Bilag. Skjøndt de indeholde en Del altfor velvillige Udtalelser om mine egne tidligste Productioner, har jeg taget dem med som livfulde Bidrag til deres Forfatters Charakteristik.

---

*) Se *Æsthetiske Studier*, Afhandlingen: Frederik Paludan-Müller og hans Adam Homo, som giver en Paavisning af Grundtankerne og Sammenhængen i Paludan-Müllers Digtninger.

VI.

Var han i sin æsthetiske Totalanskuelse gaaet ud fra Heiberg, saa brød han sig dog snart sin ganske særegne Vei. Den førte ham langt bort fra Heibergs, den krydsedes ikke af nogen Andens, men den løb en ikke ganske kort Strækning parallel med S. Kierkegaards. Ikke at der var Tale om nogen Paavirkning fra Kierkegaards Side paa Paludan-Müller. Digteren nærede ikke engang nogen synderlig Sympathi for den beslægtede Tænker. Paludan-Müller stødtes tilbage af Kierkegaards brede, uklassiske Form, hvis Fortrin ikke synes at være gaaede op for ham. Han fortalte mig endog engang, at han havde givet Kierkegaard det (alvorligt mente) Raad at gjøre en Reise til Rom for ved Synet af Oldtidens Kunst at faae mere Sands for Formens Betydning, og at Kierkegaard dertil kun havde svaret, at han ikke brød sig det Fjerneste om Formen. Han følte ikke den inderlige Sammenhæng mellem Aand og Form hos Kierkegaard. Det var en fælles Tidsaand, som frembragte det aandelige Fællesskab mellem de to ensomme Tugtere af deres Samtid; det var ingen Strømning fra Sjæl til Sjæl dem imellem.

Man kunde paa Paludan-Müller anvende et i anden Del af *Enten-Eller* forekommende Udtryk: «Der er Digtere, som have vundet sig selv ved

at digte.» Thi hvad er det andet, en Digter gjør, som i sit Digterliv tilbagelægger Veien fra det Coquette til det Simple, fra det Aandrige til det Sande, fra det Spillende og Glitrende til det Klare, og fra det Gratiøse til det Vældige og Store! Ingen har været legende og glimrende som han — hans *Dandserinden* var derfor den solide Poul Møller en Pest — men Ingen blev heller streng og dømmende som han; hvo veed om ikke den samme Poul Møller, ifald han havde oplevet *Ahasverus,* havde følt sig skræmmet af saa skarp en Enfold? Han har i ethvert Tilfælde lidet anet, at den samme Haand, der dengang spillede Virtuosnumre i Byronske Ottaver tyve Aar senere skulde gribe Dantes Dommedagsbasun.

Paludan-Müller stod fra først af som Virtuosen blandt de samtidige Digtere i Danmark. Themaerne i hans første Arbeider vare næsten skjulte under Lunets Triller og Viddets Coloraturer. I *Kjærlighed ved Hoffet* (1832), et halvt af Shakspeare, halvt af Gozzi inspireret romantisk Lystspil efter Datidens Snit, løde Hyrdepoesi og lyrisk Hofsprog, Ordleg og Ordspil, Sværmeri og Narrebjælder imellem hverandre; en rigtbegavet, sorgløs og planløs Ungdom har rystet denne Bog ud af sit Overflødighedshorn. I *Dandserinden* (1833) var Virtuositeten endnu mere overgiven og selvraadig; de letstrømmende Stanzer fortalte, klagede, lo, spottede, og slog Gjækken løs, fort-

satte hinanden som den ene Arabesk glider over i den anden med en snaksom Smidighed uden Mage. Det Alvorlige som fortælles, gjør intet Indtryk af at være skeet; det Satiriske, der siges, gjør intet Indtryk af at være Alvor:

Fly Venskab, som man henter ved Pokaler,
Fly Elskov, der faaer Liv ved Klang af Guld;
Fly Menneskevennen, der ta'er Munden fuld,
Men eier aldrig i sin Pung en Daler;
Fly Levevisdom, fuld af Idealer,
Og Dyden, naar den Klogskab er for huld;
Men først og sidst de dannede Profeter
De vandede Poeter og Priveter.

Haab intet Paradis, naar Hjertet luer,
Frygt Intet, kun din egen Sjæls Ruin,
Tro, at den Aand og Form, du kalder din,
Fik Rod i Liv som Dødens Magt ei truer.
Er svagt dit Hoved, vogt det vel for Fluer,
Er svag din Villie, vogt den vel for Vin.
Se Livets Lyst i Huslighed og Theevand,
Se ingen Trøst i Strikke, Dolk og Ske'evand.

Naar her en Opfordring til Tro paa Sjælens Udødelighed er flettet sammen med en Anbefaling af Theevand og med Advarsler af en lidet høvisk Art, saa har dette ikke sin Grund i nogensomhelst Frivolitet, men i den ungdommelige og muntre Kaadhed, Forfatteren fornemmer fra det Øieblik af han føler sin Yndlingsstrofe Ottaven galopperende og steilende under sig. «Dandserinden» er en Blanding af Esprit og Begeistring, af hvilken endnu ikke hverken Farver eller Former dukke frem. Det

er et Musiknummer, som snart udtrykker Glædens lette Dands, snart Tungsindets Længsel efter Hvile, som de vexle i Pubertetsalderen med dens dristige Haab, dens uforstaaede Savn og dens ødslende Spil af Kræfter. Paa «Dandserinden» fulgte saa Aaret efter *Amor og Psyche*, et nyt Virtuoskunstværk, i høieste Grad ørefaldende og harmonisk, men som endnu ikke tegner nogen Skikkelse eller brænder noget Billede ind i Læserens Sind. Det er en Musik, som strax opfattes og ligesaa hurtig glemmes, det er en evig melodisk Syngen Solo og i Chor af Genier, Zefyrer og Nymfer, hvis eneste Feil er den at være altfor kunstnerisk fuldendt, altfor sleben og glat. Det hele store dramatiske Digt indeholder ikke en Særhed, hverken i Foredraget eller i Handlingens Gang, og noget Sært, det vil sige noget ualmindelig Udpræget eller Kantet, vilde have virket høist velgjørende her. Saa forbausende Techniken er, er den sjældent følt, men først hvor Techniken er følt, begynder Stilen i strengere Forstand. Dog maa man ikke glemme, hvor store Fremskridt den metriske Technik i vor Poesi har gjort siden «Amor og Psyche» netop paa Grundlag af hvad der forelaa der. Vistnok vilde en nulevende Digter undgaae den Vrimmel af kjedelige Trestavelses-Rim i Præsens Participium, hvormed Paludan-Müller søger at udtrykke Zefyrs Svæven; men kun fordi han var den første, der forsøgte at tumle saaledes med Sproget. Det

er efter min Opfattelse ikke blandt de metrisk mest prangende Partier at man her finder de mest levende Strofer, dem, der bære sikrest Stempel af Digterens Aand; det er i en saadan Replik som Sorgens, da hun kaster det mørke Slør over den besvimende Psyche:

Om den Dødeliges Vugge,
Moderleiet redt saa nær,
Sværmer alt med stille Sukke
Sorgernes den mørke Hær.
Lette Taarer Øiet dugge,
For det første Smil at dræbe;
Skriget ligger paa hans Læbe
Med det første Morgenskjær.

Og naar Barnets Tid er runden.
Ungdoms korte Stund forbi,
Falmet Krandsen, som var vunden,
Svundet Elskovs Trylleri —
Ak, naar Drømmen er forsvunden,
Som ham Livet skulde smykke;
Gjemmer selv den døde Lykke
Dødens Sorger indeni.

I disse Strofer er allerede den hele eiendommelige Paludan-Müllerske Melancholi tilstede. Her røber sig allerede det Blik for Døden, der skulde udvikle sig til en Dvælen ved Døden og tilsidst skulde fremtræde som en Tithons, en Kalanus's, en Ahasverus's Kjærlighed til Døden. Her spores allerede den Interesse for Undergangens Lov, der fremkaldte Digtet *Abels Død,* den Indsigt i at den

døde Lykke gjemmer alle Dødens Sorger, der fik sit Udtryk i *Tithon,* og den Følelse af at Tilintetgjørelsen overalt lurer paa Livets og Glædens Tærskel, der saa ofte kommer frem i hans Digte. Hør f. Ex. det, som fører Titlen *Dandsemusik:*

Se, hvor Solen gylden smiler,
Høit i Luftens klare Blaa!
Se, hvor Skyen fremad iler
Som en Fugl med Vinger paa!
Lyt til Klangen
Nu af Sangen,
Som med Toner
Deilig fylder Lundens Kroner —
Al den Jubel skal forgaae.

Man kan, hvis man vil, kalde denne Tone skurrende; men i Paludan-Müllers Øre skurrede den ikke; tværtimod han fandt en Art Tilfredsstillelse, en Art Hvile i at stille sig og Andre det Endeliges ubønhørlige og uundgaaelige Skjæbne for Øie. Da Turen ogsaa kom til ham at skrive nogle Linier under sit Visitkortfotografi, skrev han disse charakteristiske Ord:

Her læser jeg, at op og ned
Alting i Verden gaaer,
Hvo, som er oppe, altsaa veed,
Hvad snart ham forestaaer.

Naar man imidlertid har fremhævet, at enkelte Steder i *Amor og Psyche* allerede varsle om Digterens skjønneste og dybeste Arbeider, har

man dermed endnu ikke ladet Digtet vederfares Retfærdighed. Det har ikke blot som Tankedigt en sammenhængende og gjennemført Symbolik, der tvang Digteren til at componere sit Stof noget strengere end før, men det udmærker sig ved den ganske særegne Colorit, som er eiendommelig for Paludan-Müllers mythologiske Digte. Det er ingen stærk Colorit; snart Graat i Graat, snart Lys i Lys, men dog ikke ganske farveløst; det er Perlereflexer, Perlemoersglands, et svagtbroget Farvespil, som det, der lyste fra Indersiden af hin Muslingskal, i hvilken Venus steg op af Havet. Hos Paludan-Müller maler Fantasus Psyches Billede for Amor paa en saadan «perlehvid Skal»; det er næsten symbolsk med Hensyn til hans egen Udførelse af Psyches Figur. Disse Skikkelser er jo nemlig ikke af jordisk Natur, deres sande Hjem er ikke Jorden og selv de iblandt dem, der som Psyche ere jordiske af Herkomst, sige Jorden et endeligt Farvel.

Psyche (knæler).

Gæa, du hellige Moder!
Du som mig fødte og ammed,
Du af hvis kjærlige Læber
Livets Toner jeg hørte,
Tag mod din Datters Farvel!
Ei skal jeg mere dig skue,
Mindernes elskede Steder
Foden ei meer skal betræde
. . . .

Hisset i himmelske Sale
Alle Smerter vil svinde.

Hele Paludan-Müllers Digterstræben i dette Tidsrum er, som jeg engang har sagt det, i Grunden kun een storartet, mangfoldig nuanceret Afsked med Gæa. Romantiken var jo ikke andet; den skyede og flyede det Liv den saa omkring sig og den charakterløse Tid, i hvilken dens Digtere med Sorg saae sig hensatte. Paludan-Müller delte af hele sit Hjerte denne Romantikernes Uvillie mod Digterens virkelige Omgivelser og deres Ulyst til selv i Fantasien at dvæle ved den mørke, tunge og triste Klode, der nu eengang, om Digteren led den eller ei, dreiede sig rundt med ham og alle hans Skypaladser og Luftkasteller. Han væmmedes ved sin egen Tid, og sikkert har han tænkt sit derved, da han lod Tithon sige om sin Samtid:

Hvad troer du denne Tid vil føde af sig?
En Tid, der trænger til en vældig Storm,
For af sin dybe Slummer op at vækkes;
En Tid, der i Bedrifters Sted har Drømme,
Og Leg og Væddekamp for dristig Daad;
En Tid, hvor af sin egen Haand man krandses,
Hvor man i Fortids Helte seer sig stor.
Hvor Mennesker vil leve høit som Guder,
Og dog har Trællesind — jeg væmmes ved den!

Denne Skildring gjælder vel Lilleasien paa Trojanerkrigens Tid; men stemmer ikke Beskrivelsen mærkværdigt godt med den, som i *Adam Homo*

gives af Christian den 8des Regjeringstid i Danmark:

En Tid, da man i Hob sig kotted sammen
For at tilveiebringe noget Stort
Og under Hurra skiltes ad med Gammen
Naar Ingenting tilsidst man havde gjort

og det er i og for sig let forstaaeligt, at en Digter med dette Blik paa Omgivelserne foretrak Opholdet i «Morgenrødens Rige» for det blandt sin Samtid i Kjøbenhavn.

Men det Eiendommelige var, at han ikke var ene om at foretrække dette Opholdssted; alle de bedste Hoveder i hans Samtid havde foretaget samme Sammenligning og gjort samme Valg som han; der var jo noget Digterisk i de fleste af dem; og saaledes skete det at der var foregaaet en almindelig Udvandring ud af Virkeligheden, og at Digteren i Morgenrødens Rige fandt sig i det talrigste Compagni. Det var vor saakaldte «æsthetiske» Periode og talrige vare de der som den unge Æsthetiker i Kierkegaards *Enten-Eller* forflygtigede den hele Virkelighed i et overjordisk, metafysisk Fantasteri.

Dette giver Anledning til et Omslag i Paludan-Müllers digteriske Tendens. Han standser midt i sin Virkelighedsflugt og tager Retningen tilbage til Jorden. I Digtet *Tithon* udmaler han Livet paa Morgenrødens Ø, ved Ætherhavets Kyster, hvortil Auroras Kjærlighed har hævet Tithon.

Det er et Liv som Rinaldos i Armidas fortryllede Haver, en Existens, hvor et Rosenslør har lagt sig omkring Alt, over Himlen som om de skjønne Kvinder, et Liv med Sang og Bægerklang, Elskov og Musik og Seiladser paa Ætherens Hav i evig Ungdom og under et evigt Foraar. Og dog er dette Liv aldrig aandløst, dets Nydelse aldrig vulgær, men altid salig. Det er beslægtet med det Liv, om hvilket Hauch og saa mange andre ædle Sværmere i Slægten drømte, og som han skildrede, da han sang om Melkeveiens Hav hvor «de forløste Aander glide saligt drømmende uden Angst og Sorg, med Udødeligheds Glands i Øie gjennem ubekjendte Verdener» (se ovenfor S. 38); det er det Nydelsens Alibi som Bødtcher som saa mange af Slægten søgte i et deres bedste Aar optagende Ophold under Italiens Sol; det er den evige Ungdom og det aldrig endende Foraar, som Christian Winther og Andersen og alle de i Slægten, der som de ikke forstode at ældes, formaaede at fastholde og at fremtrylle. Men det er Paludan-Müllers Storhed som Aand, at han ledede ved dette Liv og denne Skjønhed. Han digter, at midt under al denne Glemsel af det Jordiske og midt under al denne Svælgen i Lykke, fortæres Tithon af Længsel efter sit Land, sit Folk, sin Slægt, efter den hele uideale Virkelighed, han engang saa gjerne havde forladt. Og det er visselig ikke med Urette han længes; thi intet Ringere end Priamos's Tronbestigelse,

Helenas Bortførelse, den tiaarige Krig, som Homer skulde besynge, og Trojas sporløse Ødelæggelse er skeet, imedens han levede høit i Morgenrødens Skyland. Saaledes havde engang den franske Revolution udspilt sit hele storartede Drama, medens visse Folk sang Rahbekske Viser. Saaledes havde Kjøbenhavn spillet Privatkomedie under Slaget ved Waterloo og Danmark æsthetiseret under Julirevolutionen.

Paludan-Müller lader Tithon tiltvinge sig Auroras Tilladelse til at vende tilbage, og den Replik, han nu siger, idet han atter sætter Fod paa Jorden turde betegne det betydningsfuldeste Vendepunkt i Paludan-Müllers Udviklingsgang:

Tung er din Luft, o Jord! Ned som en Byrde
Den falder paa mit Bryst og mine Lemmer,
Og som en Vægt den tynger fast min Skulder.
Uvenlig er din Hilsen — kold og skarp
Du sender mig den barske Vind imøde,
Og i din Vinterdragt du har dig klædt.
Hvorhen jeg seer, er dine Marker øde —
Paa Træets Grene hænger Løvet gult;
Dit Græs er vissent; med din Krands af Sne
Har alt den fjerne Bjergtop hist du smykket.
Vil du mig skræmme? Er saa streng din Mine,
Fordi jeg har dig svigtet og forladt? —
O, dig jeg hilse vil, min Fædrejord!
Med dette Kys tag mine Glædestaarer!
Er du end øde, dog mit Bryst du fylder.

Den Grund, hvorpaa Paludan-Müller her med

Tithon sætter sine Fødder, det er *Adam Homo's* Grund. I det Øieblik da Jordens Luft lægger sig tungt om Tithons Skuldre «hilser Paludan-Müllers Poesi paa Gæa igjen.» Han havde da allerede udarbeidet første Del af Adam Homo.

VII.

«Dette er Kjød af vort Kjød, Blod af vort Blod» havde Slægten kunnet sige, da denne Bog kom ud. Den samme Digter, der som Yngling havde malet *dissolving views* i Skyerne og der som Olding, tilbagevendt til sin Ungdoms Anskuelse skrev: «Man forlanger Kjød og Blod af Poesien; Kjød og Blod findes i Slagterboderne; men hvad man af Poesien kan forlange er kun Følelse og Aand», denne samme Digter gav paa sin Mandsalders Middagshøide Samtid og Efterslægt et af vor Literaturs mest virkelighedstro og mest livsvarme Værker, et Værk, der ikke som hans tidligere var en paaklædt Tanke, men hvis Helt var Læserens kjødelige Broder og hvis Væsen var en blodig Satire. Den hele Bog var et Pund Kjød, der med den strenge Lovs Kniv var skaaret ud saa nær Slægtens Hjerte som muligt.

Det var et Stykke Danmark, det var et Stykke Historie — et Stykke levende Klæde skaaret ud af Tidens Væv. Mythedigtningens metafysiske Speilbillede af Menneskevæsenet var her

fortrængt af det psychologiske og moralske Studium af det enkelte existerende Menneske. Scenen var ikke mere et Hof i Romantikens Land eller et Luftslot i Ætherriget, den var Jylland og Sjælland og Fyen, Tiden var ikke mere det evige Øieblik eller det fantastiske Syttenhundrede-og-Hvidkaal, men Aarene 1830—48, Bourgeoisiets Gyldenaar i Mellemeuropa og de Aar, i hvilke det lagde Grunden til sit Herredømme i Nordeuropa, de Aar man mest præcis kan betegne som Louis-Philippe's lidet glimrende Regjeringstid. For første Gang vare Rum og Tid af Paludan-Müller erkjendte som krigsførende Magter.

Men paa samme Tid som Opgaven nu saaledes var individualiseret og begrændset ved Linier i Tid og Rum, var den derfor ikke mindre opfattet som rettet paa det Almengyldige. Adam Homo, det skulde som Titlen sagde, være Mennesket selv, ikke mindre forbilledlig end Digterens mythiske Skikkelser havde været. Han er derfor i Grunden selv en mythisk Skabning, hans Historie det er Bourgeoisiets Levnetsløb som Mythe.

Der var et Udtryk, som bestandig kom igjen i Paludan-Müllers Samtale, naar han talte om Videnskab og Kunst, det var Ordene: store Opgaver. I disse Ord indbefattede han sin Fordring til sig selv og andre. Selv søgte han altid at stille sig store Opgaver, fordi han havde den Tro at kun disse udvikle Kræfterne og ere en Kraft-

anstrengelse værd, og os Yngre opfordrede han bestandig til at vælge os store Opgaver, fordi han mente, at kun ved at arbeide paa Løsningen af slige fik Værket Fasthed og Bestaaen i et Lands Literatur. «Der er, sagde han engang til mig, mere end nok i vor Literatur af det, der fyger og ryger som Avner; stræb altid at gjøre Noget, der kan blive staaende i Literaturen og som kan have en Fremtid for sig.» Det sikreste Middel til at opnaae dette syntes ham i hans egen Kunst at være det under Fremstillingen af individuelle Personligheders Charakterer og Skjæbner at give den almenmenneskelige Type. De Digtere, hos hvilke det Tilfældige spiller en vis Rolle, hæve sig ganske vist ikke saa høit, men de blive til Gjengjæld ofte mere levende, mere indtagende; thi Tilfældet, det er det Bizarre, det gratiøst Overraskende, den uberegnelige Uregelmæssighed. Paludan-Müller er i Valget af sine Planer i en sjælden Grad Tilfældighedens Fjende. Hans Sands for det Grundmenneskelige ikke mindre end hans Mangel paa egentlig Opfindsomhed forhindrede ham i nogensinde at vælge sig saadanne psychologisk eller moralsk bizarre Sujetter som Hertz saa ofte fordybede sig i (se f. Ex. *Fristelsen* eller *Emma*). Det var Arten, den normale *homo sapiens*, der tiltrak ham.

Jeg talte engang med Paludan-Müller om det for Kritikeren Interessante og Lærerige i at erfare,

i hvad Orden de forskjellige Dele af et Digterværk vare undfangne og i at vide, hvor det virkelige Udgangspunkt for Fantasiens Virksomhed i ethvert givet Tilfælde har ligget. Jeg henledede først Talen paa Heibergs Poesier, og Paludan-Müller fortalte, at fjerde Akt af *En Sjæl efter Døden* havde været skrevet mange Aar før Resten af dette Digterværk som en Satire over Skuespiller Nielsen; han bemærkede fremdeles, at Heiberg altid pleiede at skrive Coupletterne i sine Vaudeviller først og saa senere lægge Replikkerne om dem. Saa spurgte jeg *à brûle-pourpoint:* Hvad var først skrevet af *Adam Homo?* og Paludan-Müller, som ellers ikke gjerne indlod sig paa Meddelelser om sine egne Skrifters Historie, svarte uden at betænke sig: Det var disse Linier, de eneste, der staae med udhævet Skrift i Digtet:

Her hviler Adam Homo med den blide Aand,
Baron, Geheimraad, Ridder af det hvide Baand.

Denne Oplysning, som i ingen Henseende forundrede mig, er meget lærerig, og havde de samtidige besiddet den, vilde de ikke have famlet saaledes i deres Forstaaelse af de første 6 Sange, som udkom 1841 og som først 7 Aar senere bleve fortsatte og afsluttede. Selv Heiberg tænker sig det efter første Dels Fremkomst som muligt, at Digteren vil lade Adam ende som lykkelig Ægtemand i en idyllisk Præstegaard paa Landet; (se

Heibergs Anmeldelse af «Adam Homo's» første Del) saa lidet var man fra først af klar over den dybe Pessimisme og den overlegne Ironi, af hvilken Digtet var udsprunget. Man anede ikke, at det fra det Øieblik af, da Paludan-Müller her satte Pen til Papiret, var hans Hensigt at lade denne det danske Bourgeoisies Repræsentant, der begynder med ungdommelig Elskværdighed og ungdommelige Sværmerier, efterhaanden forraade Alle og Alt, svigte Alt, hvorpaa han har troet, forraade og forlade Alle, som have troet paa ham; man anede ikke, at han var bestemt til først at optræde som Folkets Mand og Folketaler, begeistret for sine Landsmænds Fuldkommengjørelse.

For Almenaanden, Videnskaben, Kirken
For Frihed, Kunst og nordisk Poesi

for derpaa at sadle om, «opgive Idealet» og Folkeligheden, udvikle sig til «den fine Mand», tye ind under Hoffets Sol og endelig bedækket med Titler, behængt med Ordener høitideligt at jordes som Baron, Geheimeraad, Ridder af det hvide Baand p. p.

Og naar Heiberg ikke anede dette, kan man da undre sig over, at Publicum fra først af stod ganske desorienteret angaaende Bogens Betydning. Den gjorde ingen Lykke, man fandt den plat. Læseverdenen, som ikke var vant til saa djærv en Kost, og som var vant til af Paludan-Müller

at bydes til Gjæst ved Gudernes Taffel paa Olympen, fandt adskillige Steder anstødelige, andre altfor hverdags og mente overhovedet, at Paludan-Müller denne Gang havde valgt sig et Æmne, der laa ganske udenfor hans Begavelses rette Tumleplads. I en yderst velvillig Biografi af Digteren (Dansk Pantheon 1844) bemærkes det, at første Del af «Adam Homo» vel har «smukke Enkeltheder», men «en bred Fremstilling og en altfor lang Dvælen i de lavere, ikke-ideale Sfærer, i hvilke Digteren som bekjendt ikke hører hjemme.» Under saa liden Tilslutning holdt Realismen hos os sit Indtog i den poetiske Fortælling. Og dog skulde denne saa overlegent bedømte «Adam Homo» ikke mange Aar efter foreligge fuldført som den betydningsfuldeste, ja som den «strengt taget eneste virkeligt typiske og for en Fremmed lærerige danske Roman».*) Den doctrinære Æsthetik har adskilligt at indvende imod et Værk, hvis Totalbillede er saa lidet opbyggeligt og hvis Totalstemning saa ufuldkomment forsonet; jeg selv har i en Afhandling, der skjøndt trykt 1868 allerede er skrevet i 1865, ladet en og anden doctrinær Indvending imod Digtets Æmne komme til Orde**); men den doctrinære Æsthetik har udspilt sin Rolle og den Tid er forbi, da man troede at kunne fore-

*) Hovedstrømninger I. 24.

**) Æsthetiske Studier S. 181.

skrive Digteren, hvad han maatte vælge til Gjenstand for sit Digt og hvilke Grændser hans Realisme skulde iagttage. Der gives ingen Indsigelse af denne Art, som Digtet jo slaaer til Jorden, naar det har opnaaet det Fortrin, at det lever. «Adam Homo» har det Liv i sig, som overlever Rækker af Menneskegenerationers Existens. De Skrifter som nævntes sammen med dette Digt, da det fremkom, ere allerede glemte, og formodentlig vil man om nogle hundrede Aar endnu vende tilbage til det, som til et af den danske Literaturs klassiske Værker; thi Adam Homo er et historisk Document af høieste Rang paa samme Tid som et Kunstværk.

Vistnok har en forgangen Tidsalders Synsmaader efterladt stærke Spor i denne Satire, som forsøger at hæve sig over selve denne Tidsalder og dømme den. Men uden saa kraftigt et Hold i den hele overleverede theologiske og sociale Livsbetragtning vilde Digteren paa den anden Side ikke kunne have besiddet den aldrig vaklende Sikkerhed i sin moralske Dom, som nu gjør Digtet saa klart og gjennemsigtigt. For ham som for hans Samtid i Danmark er Strauss en Rædsel og George Sand en Latterlighed. Han er saa ivrig efter at komme den første tillivs, at han allerede omtaler ham i Anledning af Faddernes første Samtale ved Adams Daab, og det, skjøndt Adam ved Bogens Fremkomst 1841 maatte tænkes at være

omtrent 25 Aar gammel og Strauss's Bog først udkom 1835. Og skal han fremstille en Repræsentant for den Kvindetype, han afskyer, veed han ikke bedre end i hende at karrikere Kvinde-Emancipationen og lade hende have George Sands Portrait paa sin Væg. Men man bør ikke hænge sig i en enkelt uforstandig Dom eller i en underordnet Bornerthed paa et enkelt Punkt, hvor der er saa meget, der vidner om den mest gjennemtrængende og mest omfattende Aand. Lad være at Almas «Religiøse Betragtninger», der ganske minde om den afdøde Biskop Paludan-Müllers Papirer, vel meget fordybe sig i dogmatiske Grublerier, de ere tænkte som det var at vente af en Kvinde, og Følelsen deri er altid skjøn. Hvor sjælfuld er ikke den stadige Bekymring for, hvorledes det vil gaae Djævelen paa den yderste Dag og Haabet om at ogsaa han vil vorde salig. Lad være, at de metafysiske Traade, der slynge sig gjennem Fortællingen, de spredte Overveielser om Frihed, Tilfældighed og Nødvendighed, synes os lidt gammeldags allerede nu, de indtage i det Hele saa lidet Rum, at de ikke kunne skade Helhedsvirkningen paa noget modtageligt Sind. Og hvilken Fylde af dybe og klare Indtryk staaer saa ikke tilbage!

Undertiden er det forekommet mig, at dette er det mandigste, det mest masculine Digterværk, der er skrevet paa Dansk. Hvor mange andre af vore Digtere have ikke været Børn, hvor mange

andre ikke blinde Sværmere og hvor mange have ikke svaiet som Rør for alle Vinde, den Digter, som har skrevet dette, var en Mand. Man gjennemgaa i Tanken det hele Galleri af hans Personer lige fra den fantastiske graa Galt til den uforligneligt platte lille Jensen; lige fra det ubetaleligt Romantisk-Forlorne hos von Pahlen til det kosteligt Platfodede hos Peter Homo! Hvo havde tænkt, at Paludan-Müller, naar han endelig engang besluttede sig til at stige ned fra det Elfenbenstaarn, i hvilket han hidtil havde opholdt sig, skulde bevæge sine Fødder paa Virkelighedens Stenbro med saa dristige Skridt. Andre Digterværker i vor Literatur udmærke sig ved Ynde, ved Skjønhed, ved romantisk Begeistring eller ved Naturopfattelse; denne Bog er sand — og dette Ene gjør den lærerigere og dybere end alle de andre. Læs den atter og atter, min Læser, og Du vil sande det! Jeg kan ikke citere af denne Bog som af andre for ligesom at belægge min Opfattelse af dens Værd med Bevissteder; jeg har forsøgt derpaa, men jeg vilde komme til at citere alt for meget. Jeg vil kun gjøre opmærksom paa, at dette Værk er fremgaaet af saa dyb en Intuition, at Tiden først efterhaanden er voxet op i Høide med det. Partier deraf, som ikke endnu vare helt sande, da Bogen udkom, ere blevne det i de forløbne Aar. Det var dengang unaturligt, at den rødhaarede Dreng, mod hvis Familie Adam

vil gjøre godt i Løndom, svarte ham med haanlige og truende Ord om Pauperismen; det saae dengang vilkaarligt ud, at Geheimeraad v. Encken's Vink til Helten om at opgive med «at agitere den store Hob» faldt i saa god en Jord; man følte ikke da endnu ret den geniale Profeti, som skjulte sig i Homos uforlignelige Tale som Theaterdirektør, Profetien om, at alle hin Generations Idealer skulde ende med, husvilde i Virkeligheden, «at gaae til Theatret». Men den nulevende Slægt formaaer tilfulde at vurdere «Adam Homo». Dens sex sidste Sange udkom i et ugunstigt Øieblik i December 1848, netop som et vaagnende folkeligt Liv affødte en Hærskare af lyse Forhaabninger og skjønne Illusioner, under hvis Glands denne Bog med sin Fjernhed fra Øieblikket ikke syntes at betyde mere end en Stjernes Lys betyder for et Skovbal, som holdes under Belysning af tusinde Fakler. Men nogle Nætter efter, naar Faklerne længst ere udbrændte, da seer man Stjernen. Eller seer den nulevende Slægt den ikke? Ofte fristes man til at spørge sig selv, hvortil Folket bruger sine ypperlige Bøger. Bruges de virkelig kun til at indbindes i smukke Bind og saa anbringes i Bogskabe og Reoler? Hvori ligger det ellers, at man slet ingen Virkning sporer af dem? Eller har «Adam Homo» maaskee havt den Indflydelse, at andre Adamssønner i den have fundet en Slags Bädeker for Reisen igjennem Livet med Angivelse

af Maalet, det gjælder om at naae, af Midlerne, det gjælder om at benytte, og af Skjærene, man maa omseile, hvis man vil opnaae lige saa Meget af Jordelivets Herligheder som Bogens Helt?

«Adam Homo» er fremfor noget Andet, Paludan-Müller har skrevet, en dansk Epopee. Digtet er ikke blot høist eiendommeligt i sin hele Støbning, men det giver et trofast Billede af vore nationale Eiendommeligheder og nationale Synder. Jeg har i mit Skrift *Naturalismen i England* stræbt at paavise dets Stilling i den europæiske Literatur og særlig dets Forhold til Byrons i Formen beslægtede Heltedigt *Don Juan*. Denne Paavisning gav Anledning til et Svar fra Digterens Side som med en Replik fra mig findes i Februar-Marts-Heftet af *Det nittende Aarhundrede* for 1876. Men skjøndt «Adam Homo» ikke kunde tænkes at være blevet, hvad den blev, ifald Byrons Digt ikke var gaaet forud, har det danske Digterværk dog en saadan Smag og Duft af den Jordbund, der har fostret det, at det allerede ved sin Originalitet vilde kunne hævde sin Plads mellem de faa episke Digte af første Rang, Europa i dette Aarhundrede har frembragt.*)

*) Værket er paa et Par af Byron paavirkede Enkeltheder nær absolut Paludan-Müllersk. Jeg kan ikke nævne en eneste Detail udenfor disse, hvor Digteren har havt et Forbillede. Men maaskee kunde det more Læseren at

VIII.

Næst efter «Adam Homo» er *Kalanus* Paludan-Müllers interessanteste Digtning. Det er det positive Udtryk for hans Ideal som Adam Homo det negative. Ingensteds er hans aandelige Tendens mere beslægtet med Kierkegaards oprindelige end her. Den Opgave, *Kalanus* søger at løse, er

---

see det samme Sujet, som behandles i en af Almas berømteste Sonetter, behandlet paa Fransk. Jeg sigter til den Sonet, som slutter med Ordene:

Da vilde det mig gaae som Fiolinen,
Der sønderslagen, atter sammenføiet
En bedre Tone gi'er men svagre Klang.

Det hedder etsteds hos Lamartine:

Du poëte c'est le mystère:
Le luthier qui crée une voix
Jette son instrument à terre
Foule aux pieds, brise comme une verre
L'æuvre chantant de ses doigts;
Puis d'une main que l'art inspire
Rajustant ces fragments meurtris,
Réveille le son et l'admire
Et trouve une voix à sa lyre
Plus sonore dans ses débris!

Ainsi le cœur n'a de murmure
Que brisé sous le pied du sort

Paludan-Müllers Behandling er baade mere simpel og mere sand.

ganske ensartet med den, hvis Løsning *Enten-Eller* gav saa vægtige Bidrag til, den at fremstille den af Kierkegaard saakaldte «æsthetiske» Livsanskuelse incarneret i een Personlighed overfor den «ethiske», incarneret i en anden, lade de to Livsopfattelser brydes med hinanden og bibringe Læseren Overbevisningen om den æsthetiskes afgjørende Nederlag. Hos Kierkegaard ere de to forskjelligartede Syn paa Livet repræsenterede af en Æsthetiker og en Assessor i Retten, hos Paludan-Müller bæres de af historiske Navne, det er ingen ringere Mand end Verdenserobreren Alexander den Store, som her repræsenterer den «æsthetiske» Livsanskuelse, og det er den indiske Filosof Kalanus, der er givet ham til Modstander. Det ideale Forhold ved Fremstillingen af en saadan aandelig Brydekamp vilde være det, at det var lykkedes Digteren at udstyre begge de kjæmpende Parter lige fortrinligt. Det virkelige er i dette Tilfælde det, at hos Kierkegaard Æsthetikeren er overdaadigt udstyret med aandelige Gaver, Ethikerens Indlæg derimod noget træede og svage, men at hos Paludan-Müller omvendt Ethikeren er et ikke mindre aandfuldt end begeistret Væsen, et Menneske af den reneste Sjæleskjønhed, medens den store Alexander ikke her staaer i Høide med det historiske Navn. Denne Alexander havde visselig aldrig undertvunget Asien. Paludan-Müller synes under sin Begeistring for den indiske Tænker at have tilsat det levende

Indtryk af at Alexander var et Geni, ikke blot heroisk som Achilleus, men tillige stor som Cæsar. Og med Alexander er overhovedet den hele græske Aand neddraget i en lavere Sfære; de Mænd, der her staae som Repræsentanter for den græske Filosofi i dens Glandsperiode, det vil sige for en Filosofi, Verden næsten 2000 Aar derefter endnu tærede paa, sige saa ubetydelige, saa aandløse Ting, at den indiske Eremit vinder de letteste Seire over deres Raisonnementer. Den ene af dem er en vulgær Scurra, den anden en lidet dybsindig, men skikkelig Dilettant. Saaledes staaer da Erobreren som det eneste nogenlunde værdige Modstykke til Asketen.

Handlingens Gang er nu den, at den indiske Eneboer Kalanus i Alexander, som paa sit Triumftog naaer til Indien, troer at see en Aabenbaring af selve Bramas Lys, nærmer sig Kongen i ydmyg Tilbedelse og følger ham tilfods paa hans Ørkenmarche lige til Pasargadæ, hvor han (i første Akt) er saa lykkelig atter at stedes for Kongen, hvem han knælende hilser med Navnene «Gud, Hersker, Visdoms Fyrste, Kraftens Konge». Alexder, som skjønner Mandens sjældne Værd, knytter ham med Godhed til sin Person og giver ham Plads ved en Fest, han samme Aften feirer. Ved denne Fest, som er lykkedes Digteren ganske fortrinligt, indfinde sig skjønne græske Hetærer, der synge til Alexanders Ære og under Jubel plyndre hans

Juvelskrin, og her opdager til sin Forbauselse og Rædsel Kalanus lidt efter lidt, at den store Fyrste, i hvem han saa den legemvordne Gud, hverken frygter for Rusen, som slumrer paa Bægerets Bund, eller viger tilbage for Dæmonen, der skjuler sig bag Kvindedeilighedens Maske. I det første Øiebliks Forfærdelse støder han med sin Kniv efter den ene Hetære, men afvæbnes. Forfærdet og lamslaaet staaer han, da Gildet er endt, ikke blot bittert skuffet i sin Tro, men sønderknust over at have sveget Brama ved at have forvexlet et svagt og dødeligt Menneske med ham. Han kan ikke sone Synden og vende tilbage til Guden uden igjennem Selvtilintetgjørelse. Han beslutter paa indisk Vis at opbrænde sig selv.

Men da Alexander næste Dag har udsovet sin Festrus og erfarer Kalanus's Forsæt, bliver han urolig for, at han Aftenen forud mulig har været for streng mod sin fremmede Tilbeder og beslutter at gaae til ham for at berolige ham med Forsikringen om, at han endnu bestandig besidder Kongens Naade. Han kommer, da Kalanus, fuldkomment fattet paa det Yderste, allerede af sin Moder er salvet til Døden. Han vil berolige Kalanus, og erfarer til sin Forundring, at denne ingen Frygt har næret for, at Kongen skulde være fortørnet. Han beder ham om at afstaae fra sit Forsæt, men forgjæves. Tyrannen kommer op i ham; Alexander truer Kalanus, han befaler ham at leve; men Truslerne

prelle af paa den, som netop vil døe. Forbauselsen over Inderens Trods avler Vrede; og da den altid lige beherskede og stille Tænker til Svar kun antyder det Uværdige i at lade Vrede henrive Sindet, troer Alexander at see Haan følge paa Trodsen og løfter med Udbruddet «Slave» sin Haand til et Slag. Det afværges, og det afløses af rolige og følelsesfulde Overtalelsesforsøg, af ædle Bønner, af høimodige Løfter — Alt forgjæves. Alexander beder Kalanus at leve af Venskab for ham, beder ham leve som Kongens Ven og Broder, beder ham dele Rigerne med sig, tage Krone og Scepter af hans Haand — det gjør saa lidet Indtryk som Truslerne før. Da skeer det Sublime: Alexander kaster sig ned paa Knæ for Kalanus's Fødder og trygler ham om hans Liv.

Denne Situation er den skjønneste, den mest dramatiske, den aandfuldeste, Paludan-Müller i sit Liv har digtet. Det er Hovedscenen i alle hans Dramaer. Det er Summen af alle hans Tanker og Drømme. I det Øieblik Paludan-Müller lod Alexander her synke i Knæ, kastede han al Verdens Storhed, dens Glands og Ry, Geniet og Hæderen for den aandelige Renheds Fødder. Dette Knæfald opveier Kalanus's for Alexander i første Akt. Men selve denne yderste Selvnedværdigelse fra Heltens Side skeer forgjæves. Og Stykket ender med, at Kalanus's Aand, lutret i de hellige Flammer, fra Baalet stiger til Bramas Himmel.

Med al sin Opbyden af Aandsanstrengelse, Vid, Lærdom, Dialektik og moralsk Begeistring beredede Kierkegaard i «Enten-Eller» ikke den ethiske Verdensanskuelse en saa eklatant Triumf, som Paludan-Müller beredte den i hin ene Scene.

Og ligesom man kan betragte Tithons haardnakkede Fastholden af sin Beslutning at ville ned til Jorden som Symptom paa en Indtræden af Paludan-Müllers kortvarige, men saa lykkelige Tendens mod Realismen, saaledes kan man opfatte Kalanus's ligesaa haardnakkede Fastholden af sit Forsæt at ville forlade Jordelivet som Symptom paa Paludan-Müllers Tilbagevenden til sin Ungdoms abstracte Poesi. Det hedensk Mythiske vender tilbage som bibelsk Mythe. Og vel have de Værker som følge paa «Adam Homo» en langt dybere Psychologi end hans første Ungdoms; den i Manddomsaarene indvundne pschychologiske Indsigt kunde jo ikke tilsættes; men de behandle ikke mere Livet i dets Brede og med dets Farver, de drage sig bort fra Virkeligheden og udmunde i Munkelivet, Eremitidealet, Sonofferdøden eller Verdensundergangen; det er Forsagelsens, Afkaldets, Selvtilintetgjørelsens og Verdenstilintetgjørelsens Poesi.

IX.

Den mest energiske af hine den sidste Periodes Frembringelser er Digtet *Ahasverus*. Det er en

Dommedagsprolog, som har Fynd. Vi opleve med Jerusalems Skomager Verdens sidste Dag, erfare af ham, hvorledes Verdens Levnetsløb har været, siden Humaniteten afløste Christendommen, hvorledes Humaniteten fulgtes i Hælene af Bestialiteten, indtil Bestialitetens Regimente afløstes af Antichristens, som Digtet skildrer. Det er et Drama som Joseph de Maistre med Henrykkelse havde undertegnet, hvis Udfald mod Frihedsideerne og Tolerancen danne en versificeret Commentar til Vaticanets Syllabus; det er endnu mere et katholsk end et christeligt Digt. Det danner i Forening med Kierkegaards senere Skrifter Toppunktet af Reactionen imod det attende Aarhundrede i vor Literatur. Her er Reactionen løbet ud i sin allerfineste Spids og derfor er her som i Kierkegaards «Øieblikket» Katholicismen stillet i det fordelagtigst mulige Lys. Dette Digt har i sine Monologer og Dialoger trættende Partier; men det har ganske deilige og høist pragtfulde Steder i de Chorsange, som udtrykke Menneskenes Angst for den tilstundende Ulykke, og i den yndige Englesang, der vugger Ahasverus til Ro. Dog det Ypperste i Digtet, det næsten Michel-Angelosk Store deri, det er Basunen, som forkynder Undergangen. Det laa ret for Paludan-Müller at nedkalde Tilintetgjørelsen over alt det Endelige. Jeg anfører de første Par Strofer:

Basunen (fra Skyerne):
Knæl, knæl, o Jord! og, iført Sæk og Aske
Afkast din Herligheds og Stoltheds Maske!
I Himlens Skyer er Engleskaren kommen,
Den følger Dommen.

Ned, ned i Støv, hvad kneiser og hvad trodser!
Naturens Sten- og Kunstens Mur-Kolosser!
Hvert kronet Spir og alle høie Taarne,
Til Fald udkaarne!

Ned, ned i Støv for Dødens Drik at tømme,
Med Hovmods Planer Ærens stolte Drømme!
Ned, for i Undergangens Dyb at favne
De store Navne!

Disse Basuntoner resumere Paludan-Müllers Poesi. Men overfor Jerusalems Skomager er i «Ahasverus» stillet Antichristen, og det er denne Skikkelses Svaghed som svækker Virkningen af det hele Digt. Paludan-Müller lærte aldrig Byron den Kunst af at male en Lucifer. Hans Fastholden ved sin Barndoms orthodoxe Indtryk bevirkede, at han mente ikke at kunne male Djævlen for sort eller rettere for flad. For at Dramaet her havde kunnet faae nogen ret Brydning, maatte Antichristen været udrustet med mægtige og glimrende Egenskaber. der forklarliggjorde hans Herredømme; i steden derfor er han et holdningsløst og tungefærdigt Vrøvl. Kom Alexander allerede tilkort, da gjør Antichristen det endnu mere. Og Lucifer i *Paradiset* deler Skjæbne med ham. Dèt er en Lucifer, som kun har eet genialt Indfald,

det at flække Kjærnen, af hvilken Kundskabens Træ skal voxe op; men en saadan Lucifer efter Byrons er en Ilias efter Homer. Den første Del af *Paradiset* indeholder vidunderligt deilige lyriske Ting som Vexelsangen imellem Aanden og Naturen eller Englenes Sang fra Morgenstjernen, en kosmisk Poesi som i Renhed og Friskhed minder om Shelley's; men Lucifers Ubetydelighed i Forening med Adams og Evas mislykkede Naivetet svækker aldeles Indtrykket af Digtets store Anlæg. Paludan-Müllers Orthodoxi hæmmede saavel i «Ahasverus» som i «Paradiset» hans Fantasiflugt: Antichristen blev sølle, Lucifer blev tom *in majorem gloriam Dei.*

X.

Paludan-Müller frembyder som Kunstner den Dobbelthed, at han i sin hele Aandsretning var erklæret Spiritualist med et gjennemgaaende Hang til det Overjordiske og Abstracte, men i sit utvivlsomt betydningsfuldeste og mest levende Værk, det, som hvis Forfatter han af Eftertiden vil mindes, var en udpræget Realist og saae Virkeligheden under Øine med en Fasthed, der er høist sjælden i dansk Poesi. Dog denne Dobbelthed antyder en anden:

Kun modstræbende nærmede han sig i Regelen Jorden, men kun yderst sjældent indlod han sig til Gjengjæld med den i traditionel Forstand aandelige Digtning. Hans Pegasus førte ham ligesaa ofte til det

hedenske Elysium som til den christne Himmel, og selv hvor han synes middelbart at udtrykke det christelige Ideal, tangerer han det kun for i samme Aandedræt at fjerne sig fra det. «Kalanus» f. Ex. synes ved første Blik at maatte kaldes et egentlig christeligt Digt; thi det forekommer Læseren utvivlsomt, at Kalanus, ifald han istedenfor at være samtidig med Alexander, havde været samtidig med Jesus, og ifald denne, som Orthodoxien hævder, selv havde kaldt sig Gud, vilde have seet alle sine Forhaabninger og Forventninger opfyldte. Men seer man nøiere til, indeholder Digtet en mere indisk end christelig Begeistring for Døden; Selvmordet, som Christendommen altid har fordømt, er fremstillet som den absolut ideale Handling, og selv om Baalets Flammer opfattes som en Skjærsild, lig den med hvilken Adam Homo slutter, saa er det dog høist eiendommeligt, at det eneste Dogme, denne protestantiske Digter synes at begeistres af, er Skjærsildsdogmet, som Protestantismen har forkastet, ligesom den eneste sædelige Type, han lidenskabeligt lovpriser, er Munkelivets, som Protestantismen har ladet falde.

Det var et ærligt og sandhedskjærligt Ord, som faldt fra den afdøde Digters Broder ved hans Kiste, efter at der var gjort Forsøg paa at tage Paludan-Müller som Digter til Indtægt for den officielle protestantiske Kirke, at man dog ikke ganske ubetinget kunde kalde den en christelig

Digter, der ikke nogensinde direkte havde stillet sin Poesi i Kirkens Tjeneste. Med al sin Orthodoxi som Privatmand har Paludan-Müller ikke skrevet en eneste Psalme. Med al sin poetiske Forkjærlighed for Bibel og Legende, søgte han atter og atter tilbage til den hedenske Mythe som til sin Tankes Speil. Han var Christen, fordi han af Naturen var Spiritualist, ikke omvendt, og hans Spiritualisme stemmede derfor ligesaa harmonisk sammen med den indiske Fortabelse i det hellige Nirvana og med det klassiske Sværmeri for Venus Urania som med den christelige Begeistring for Helgener og Martyrer. Under alle Former var Fornegtelsen og Tilintetgjørelsen af Kjød og Blod ham kjær.

Han havde som hin græske Filosof kunnet føre Tilnavnet *Peisithanatos.* Han hørte som den italienske Digter Leopardi og som hans Samtidige og Landsmand Hans Bröchner til den lille Gruppe af Aander, man kunde kalde Dødens Elskere. Da Christian Winther blev gammel, skrev han et Digt, hvori han udtalte sin Kjærlighed til Livet og sagde, at han, naar engang hans Time skulde slaae, vilde sætte sig «sur og tvær i Charons Baad»; Paludan-Müller syntes lige omvendt, som hin Adonis, om hvem han skrev sit sidste Digt, at ville raabe til Charon «Tag mig med!» og før Færgemanden skjelnede, hvor Røsten kom fra, at ville springe ned i Baaden.

Jeg taler ikke om hans personlige Tro som Menneske; jeg veed at han nærede Tro til et Liv efter Døden. Jeg husker endog, hvorledes han en Dag, da han havde erfaret, at Strauss havde helliget sin afdøde Broders Minde en Bog (iøvrigt med den rørende Tilføielse, at han ikke havde kunnet tilegne ham nogen i levende Live, da dette havde villet skade ham for meget) i sin naive Orthodoxi opfattede dette som et Bevis paa at Strauss ikke helt kunde løsrive sig fra Forestillingen om Sjælens personlige Udødelighed. Men jeg taler her kun om Paludan-Müller som Aand, som Digter. Og som saadan var det ikke Udødeligheden, men Døden han elskede. Hvor er Tithon træt, til Døden træt af Livet! Med hvilken Alvor spørger ikke Kalanus Alexander: «O tal, hvad er da meer end Døden?», med hvilken Henrykkelse gjemmer ikke Ahasverus sig i sin lune Grav i det Øieblik, da alle de andre Stakler maa reise sig af deres Grave, og med hvilken salig Fryd gjentager han ikke sit Omkvæd «Og ind i den evige Hvile»!

Som Olding skrev Paludan-Müller sin store Roman *Ivar Lykke*, der indeholder smukke Vidnesbyrd om hans varme Fædrelandskjærlighed og hans retsindige Tænkemaade, men som iøvrigt er et barnligt Product uden digterisk Værd. Den, der i tredive Aar havde levet som Eremit, kunde ikke skrive Romaner. Den colossale tre Binds Roman opveies fuldstændigt af det lille Digt paa et Ark,

med Titelen *Adonis*, som var hans sidste Ord til den danske Læseverden. Det er en hedensk Apotheose af Døden. Træt af Venus og hendes urolige Glæder tyer Adonis til Proserpinas Rige og hviler ud i den evige Contemplation. Proserpina siger kjærligt til ham:

Derfor søg hos mig kun Trøst!
Ikke Lidenskabens Trængsel,
Ikke Savn og Suk og Længsel
Men Betragtning er min Lyst.

Og Digtet ender med denne høitidelige og skjønne Strofe:

Saadan sad i Dødens Bo
Ikke langt fra Glemsels Kilde
Begge Elskende nu stille,
Som i Evighedens Ro.
Ingen Lyd sig høre lod,
Over dem med Stjerners Vrimmel
Hvælved sig den aabne Himmel;
Maanen i sin Nedgang stod.

I denne drømmende Stilling ved Dødsgudindens Fod vil jeg holde den ædle Digters Skygge fast.

Der sidder han, og som i Taager glide alle hans ypperste Digtersyner hans Øie forbi. Han seer Floden Styx. Venus Urania og Endymion seile i en Baad henad Floden og Kronen, som Venus bærer, kaster et klart Stjerneskin hen over de dunkle Bølger og Kyster; han seer Amor og Psyche salige svæve den høie Kassiopeia og den

stolte Orion forbi, han seer Adam og Alma svæve lige saa fast sammenslyngede gjennem Skjærsildens lutrende Flammer, seer Alexander paa Knæ for Kalanus og den slanke, fine Skikkelse med det hvide Pandebind, syngende sin Svanesang, stige under Seiershymnen over Baalet gjennem Røgen og de sorte Skygger til Brama.

Saadan ved Gudindens Fod
Sidder midt i Dødens Rige
Slumrende den Lykkelige,

medens hans Værker overleve ham og bevare hans Navn.

Der var altid megen Himmel i hans Malerier; men hans Navn vil sikrest knytte sig til det i hans Billeder, der gjenfremstiller Jorden.

TILLÆG.

Breve fra Frederik Paludan-Müller.

I.

Til

Hr. cand. mag. G. Brandes.

Kjøbenhavn d. 2 Mai 1865.

Med sand Fornøielse og Interesse har jeg i Bladet „Fædrelandet“ for 29de April d. A., læst Deres Anmeldelse af Digtet „Ungdomskilden“ og det til samme knyttede Apercu over min Forfattervirksomhed. Fornøielsen og Interessen har for en stor Del havt sin Grund i Belærelsen — i den Belærelse om Gangen og Indholdet af mit Skribentliv, som jeg helt igjennem har øst af Anmeldelsen, hvis mange træffende og skarpsindige Bemærkninger have bragt mig til at prøve og veie min egen Fortid, og kaldt mange halvforglemte Tanker og Digtninger tilbage i min Erindring. At et fremmed Øie ofte seer klarere end vort eget, hvor Talen er om os selv, har ogsaa ved denne Leilighed bekræftet sig for mig, og det er i al Oprigtighed, at jeg anerkjender det intelligente Blik og den fortrinlige Combinationsevne, der udtaler sig i Anmelderens Domme og Betragtninger.

Men foruden det Tankeudbytte, Læsningen har ydet mig, har den Velvillie, den næsten personlige Hengivenhed, der udtaler sig i Anmeldelsen, gjort mig godt. Denne Velvillie paaskjønner jeg i høi Grad, og det er mit Ønske, at De altid maa bevare mig den ubeskaaren. Imod Slutningen af Recensionen har Deres Godhed dog ført Dem forvidt; thi baade som Autor og som Menneske er jeg i Sandhed langtfra at have naaet det angivne ophøiede Standpunkt, og Grunden til, at jeg har valgt Prosaformen til „Ungdomskilden" er ene den, at jeg var overtydet om, at dette Emne bedst egnede sig til den historisk fortællende Form, hvorved Eventyrligheden fik Virkelighedens Præg, og Illusionen og Virkningen paa Læseren følgelig blev større.

Med Agtelse
Deres hengivne
Fr. Paludan-Müller.

II.

Kbhvn. d. 28 Febr. 1866.

Kjære Brandes! Tak for det mig tilstillede No. af „Fædrelandet" og den deri indeholdte „sidste Replik". Jeg har med Opmærksomhed flere Gange gjennemlæst Repliken — ogsaa læst den høit for min Kone — og for hver ny Gjennemlæsning har dens Gehalt og fortrinlige Form meer og meer gjort sig gjældende. De har virkelig, efter min Formening, truffet punctum saliens, og det vil være Modparten umuligt at benegte Dualismen. Dermed er jo Spørgsmaalet foreløbig afgjort, og den Quæstion, som nu staaer paa Dagsorden er, om en sand Philosophie kan have meer end eet Hovedprincip. Dette forekommer mig ligesaa umuligt, som at en Himmelklode skulde kunne

dreie sig om to Axer. Vel er det jo meget nemmere at forklare Tilværelsen ud af to Principer — der da lettelig faae Udseende af to Krykker — men det bliver da ikke sand ɔ: speculativ og ægte systematisk Philosophie, men snarere hvad man har kaldt Accomodations- eller Livsphilosophie, som jo kan være en fortræffelig Ting for den Enkelte (og navnlig er Digteren aldeles uundværlig) men ikke tør fremtræde med Fordring paa objectiv Gyldighed og under Navn af Videnskab. Men dette er en vidtløftig Materie, og jeg er ingen Philosoph, men kun en Amateur i Philosophien.

Endnu engang Tak for den interessante, vittigskrevne og indholdsrige Replik, som De vel benævner den sidste, men som jeg haaber i Videnskabens og Sandhedens Interesse vil blive efterfulgt af mange, lige saa vel skrevne, philosophiske Afhandlinger.

Deres hengivne
Fr. Paludan-Müller.

i Hast!

III.

Fredensborg d. 9 Aug. 1866.

Kjære Brandes!

Hjemkommen fra en lille Udflugt i det sydlige Sjælland forefandt jeg her Deres Brev af 6te d. M. og skynder mig nu med at besvare det.

Trods alle mine indhøstede Erfaringer om det Kjedelige i at gaae i Compagniskab med andre Forfattere, og den ubehagelige Situation, hvori man kommer, ved at lade sig indbinde i eet Bind med Krethi og Plethi, saa holder jeg dog Saameget af Deres Ven Richardt, og har saamegen Agtelse for hans Talent, at jeg ikke skulde

lade mig bede to Gange om et Bidrag til hans Samling,*) hvis jeg i min Pult havde Et eller Andet, der passede for den. Men da dette nu ikke er Tilfældet. og jeg ikke vil sende en ren Bagatel, kan jeg ikke ved denne Leilighed være Dem eller ham til Behag. Strax at sætte mig ned og skrive noget Nyt, føler jeg mig for Øieblikket ikke oplagt til, og har desuden min egen Bog og sammes Correctur at tage Vare paa. Deres Overtalelser og Fristelser ere heller ikke lokkende nok; thi hverken * eller * eller * eller hvilkesomhelst andre literære og illiterære Kumpaner og Snaphaner sporer jeg mindste Drift og Lyst til at efterligne. Forlang derfor ikke det Umulige eller at jeg skal gaae ud af min Natur.

O forskaan mig, vise Daare!
Træt ei længer med Naturens Røst!

Forresten hilser min Kone Dem venligt, og vi begge ønske, at De snart vil besøge os.

Deres hengivne
Fr. Paludan-Müller.

IV.

Fredensborg d. 18 Aug. 1866.

Kjære Brandes! Hermed følger de laante Dagbladsartikler, med Tak for Laanet. De to Artikler om R. Nielsens Logik og Gjensvaret til Dr. Heegaard interesserede mig meget, navnlig den sidste. Jeg glæder mig til, engang at faae et helt Skrift af Dem; thi alle disse Smaa-artikler anseer jeg for Forløbere af et System. Af Aviserne seer jeg, at De har ladet Dem hverve til at gjøre Tjeneste

---

*) Vintergrønt.

hos Frøken Zahle, der tilsigter et uopnaaeligt Maal.*) Gid Hvervingen (Selskabet er lidt blandet) og Tjenesten maa bekomme Dem vel!

Deres

Fr. Paludan-Müller.

V.

Fredensborg d. 5 Juli 1867.

Kjære Brandes! Tak for den tilsendte lille Afhandling om Emil Aarestrup. Jeg finder den meget smukt og interessant skrevet og Alt hvad De siger om Manden og hans Poesi er vist træffende sandt. Aarestrup var, efter mit Skjøn, en betydeligere Aand end f. Ex. Chr. Winther, om end hans Talent var mere indskrænket, og om han end ganske havde viet sig til det Forgjængeliges og Phænomenales Sanger og Dyrker. Deraf den Modsigelse mellem Aanden og dens Product, som saa tidt paatrænger sig Læseren. I eet Stykke har De dog ikke truffet det Rette, naar De kalder Aarestrup en høi, svær Mand. Svær var han vistnok, idetmindste, da jeg saae og talte med ham 1849, og magelig var han ogsaa, thi han kunde neppe komme op af Sophaen. Men høi var han ikke; neppe saa høi som jeg.

Jeg længes nu efter at høre med hvilke Studier og Arbeider De for Øieblikket beskjæftiger Dem. See vi Dem ikke før, haaber jeg dog at De ikke glemmer den 20 Juli, men vil besøge os paa den Dag som sædvanlig og være med at drikke den gamle Frøken L.s Skaal.

Min Kone hilser Dem paa det Venligste.

Deres hengivne

Fr. Paludan-Müller.

---

*) Talen var om offentlige Foredrag for Damer.

VI.

Kbhvn. d. 11 November 1867.

Tak, kjære Brandes, for den tilsendte lille Afhandling om Henrik Ibsen, for hvem De har forstaaet at vække en betydelig Interesse, trods alle de gjorte Ankeposter. Afhandlingen er skreven med Liv og Aand, men hvorvidt den allevegne træffer det Rette, tør jeg ikke indlade mig paa at bedømme, da jeg af alle Ibsens Skrifter kun kjender „Brand". der just ikke tændte mit Hjerte i Flammer. Jeg har imidlertid nu faaet Lyst til at læseKongs-Emnerne, som De anbefaler saameget. Hvad De i Afhandlingen bemærker, mig angaaende, veed jeg ikke, hvad jeg skal sige til. Jeg har Intet derimod, hvis Tingen er rigtig. Vist er det, at jeg af alle menneskelige Egenskaber sætter Oprigtigheden høiest; hvor den mangler, er der Intet at gjøre, ikke engang for Gud.

Jeg har i den senere Tid læst et Par mindre Stykker af Dem i Illustreret Tidende, om Herz som Lystspildigter og om Alfred de Musset; begge Stykkerne interesserede mig meget, uagtet De jo i det ene lod mig tjene til Folie for desbedre at udhæve Hertz'es Fortjenester. Men det har jeg aldeles Intet imod; tværtimod gjorde den Varme, hvormed De talte, mig godt. Een Ting syntes mig dog, at De ikke tilstrækkeligt udhævede: nemlig Hertz's store Fortjeneste som national Digter. Med Undtagelse af Holberg og Heiberg har ingen af vore gode Digtere leveret saamange træffende Billeder og Figurer fra Folkelivet. Vel forstaaer han ikke altid at laane dem Vinger som Heiberg i hans bedste Vaudeviller; men de ere slaaende sande, som vare de daguerreotyperede og trods al deres Prosa underholdende. —

Lev nu vel! og spred Dem ikke saameget, at De ikke

faaer Tid til at samle Dem. Deres .... Evner kræve store Opgaver og vidtomfattende Arbeider.

Deres hengivne
Fr. Paludan-Müller.

VII.

Fredensborg d. 5 Juni 1868.

Kjære Brandes!

Jeg har nu gjennemlæst Deres „Æsthetiske Studier“ og sender Dem min Tak for dem. Den første Afdeling (om det Tragiske og Komiske) bærer med Rette Navn af Studier, da Forfatteren langt mindre i dem lægger an paa at præsentere os sine færdige Resultater end at vise os den Tankeproces, hvorigjennem de ere blevne til. Derved er ogsaa Stilen bleven eiendommelig og meget forskjellig fra den i Charakteristikerne og Skuespilkritikerne. Men denne Stil, som maaskee for de Kyndige vil forhøie Læsningens Nydelse, da man ligesom kan høre Tankepulsen banke i den, vil frastøde det større Publicum, der ikke vil læse mellem Linierne, men vil have Alting klart og let forstaaeligt. Begge Afhandlinger forekomme migforøvrigt baade interessante og dybsindige, skjøndt jeg ikke er ganske enig med mig selv, om jeg giver Dem Ret i Alt — dertil vilde udkræves endnu en nøiagtig Gjennemlæsning. De har ved disse Afhandlinger godtgjort Deres Competence til at skrive os en Æsthetik eller Poetik, hvad maaskee for Dem kunde blive en interessant Fremtidsopgave og hvorved et Savn vilde udfyldes i vor Literatur.

Skuespilkritiken vil læses med sand Fornøielse af Alle: den er saavel fra Indholdets som fra Formens Side

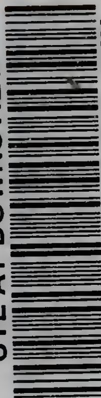
fortrinlig. Sproget er ædelt og Fremstillingen overalt beaandet.

Med Hensyn til Charakteristikerne, da kjender De allerede min Mening om de fleste af dem. De ere alle skrevne med Aand og Talent, men jeg vilde dog ikke underskrive enhver af de afgivne Domme, mindst med Hensyn til Hertz og Ibsen. Med Undtagelse af Amors Genistreger finder jeg ikke at hans versificerede Lystspil kunne maale sig med de bedste af hans prosaiske, og hvad Ibsen betræffer, da kan jeg ingenlunde gaae ind paa Deres høie Lovtaler over Kongs-Emnerne. Hverken for Psychologiens eller Historiens Domstol holder Stykket Stand, uagtet jeg ikke vil negte, at det indeholder flere ypperlige, ja endog geniale Scener.

Hvad nu endelig min egen Ringhed betræffer, da læste jeg Deres Afhandling om „P.-M. og hans Adam Homo" ikke blot uden Fortrydelse, men med den Interesse, som altid følger en personlig Afspeiling, hvad enten denne nu er i Damers Øine eller i Mænds Tanker. I Skitsen af Forfatterlivet har jeg ikke blot som sædvanligt erkjendt Deres store Combinationstalent og Deres Evne til at oprede spaget Blaar og Garn — NB! ikke Blaagarn! — men kan i flere Dele være enig med Dem. Hvad derimod Dommen over de enkelte Værker angaaer, da skal jeg hverken benegte eller bekræfte den, men forbeholder mig mit uafhængige Votum, der i flere Tilfælde maaskee ikke saa lidt vil afvige fra Deres.

. . . . Deres hengivne

Fr. Paludan-Müller.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C